

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΛΟΠΟΝΗΣΟΥ ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

Τμήμα Κοινωνικής και Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Θεσμοί και Πολιτικές υγείας

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ – ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΚΑΙ
ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ ΔΙΕΜΦΥΛΙΚΩΝ ΑΤΟΜΩΝ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΚΟΝΙΔΑΡΗ ΔΗΜΗΤΡΑ

Τριμελής Εξεταστική Επιτροπή:

Σπυριδάκης Εμμανουήλ, Αναπληρωτής καθηγητής, (Επιβλέπων)

(Μέλος)

(Μέλος)

ΚΟΡΙΝΘΟΣ 2017

Copyright© 2017 (Κονιδάρη Δήμητρα)

Με την επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας έκδοσης, εξολοκλήρου ή τμήματος αυτής για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση των μελετών για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τους συγγραφείς. Οι απόψεις και τα συμπεράσματα των κειμένων εκφράζουν τους συγγραφείς και μόνο.

Περιεχόμενα

Ευχαριστίες	5
Περίληψη	7
Λέξεις- κλειδιά	8
ΜΕΡΟΣ Α΄	9
Εισαγωγή	9
Σπουδαιότητα έρευνας	14
ΜΕΡΟΣ Β΄	15
Προσδιορισμός σκοπού	15
Ερευνητικά ερωτήματα	15
Σεξουαλικός προσανατολισμός- Ορολογία	16
Βασικές αρχές – Δικαιώματα διεμφυλικών ατόμων	16
Κατηγορίες διεμφυλικών ατόμων:	18
Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΠΡΩΤΩΝ ΤΡΑΝΣΕΞΟΥΑΛ	19
Η πρώτη εγχείρηση διόρθωσης γεννητικών οργάνων έγινε το 1779.	19
Η πρώτη εγχείρηση αλλαγής φύλου το 1931.	20
Λίλι Έλμπε.	21
Η πρώτη εγχείρηση αλλαγής φύλου έγινε στην ΕΣΣΔ.	22
Η ΠΡΩΤΗ ΕΠΕΜΒΑΣΗ ΑΛΛΑΓΗΣ ΦΥΛΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	26
Τα νέα κινήματα απελευθέρωσης	28
ΠΩΣ ΕΙΝΑΙ ΝΑ ΕΙΣΑΙ ΤΡΑΝΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΤΟΥ 2017?!	31
ΣΩΜΑΤΕΙΟ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗΣ ΔΙΕΜΦΥΛΙΚΩΝ	35
Διακρίσεις	43
Α) Διακρίσεις στην απασχόληση και στην πρόσβαση σε προϊόντα και υπηρεσίες	43
Β) Διακρίσεις στην εκπαίδευση	44
Γ) Διακρίσεις και πρόσβαση στην υγεία	45
Δ) Καταπολέμηση της υποκινούμενης από μίσος βίας και παρενόχλησης κατά τρανς ατόμων	46
Σκοπός του Έργου «Πες το σ' εμάς» είναι:	48
Βασικά χαρακτηριστικά του Έργου είναι:	49
Περιορισμοί του Έργου:	49
Στόχοι και Διεκδικήσεις:	50
ΜΕΡΟΣ Γ΄	51
ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ	51

Μεθοδολογία	51
Περιορισμοί της έρευνας	52
Αξιοπιστία	53
Εγκυρότητα	54
Δυσκολίες έρευνας	56
Δεοντολογία της έρευνας	56
Εργαλείο έρευνας	57
Διαδικασία:	59
1.Επιλογή των συμμετεχόντων	59
2.Ανάλυση περιεχομένου	61
3.Παρουσίαση αποτελεσμάτων	63
Συμπεράσματα- Συζήτηση	83
Προτάσεις	95
Επίλογος.....	97
Βιβλιογραφικές αναφορές	97
Ηλεκτρονικές πηγές	102

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω ιδιαίτερα τον επιβλέποντα καθηγητή μου, κ. Σπυριδάκη Εμμανουήλ για την στοχευόμενη και ουσιαστική καθοδήγησή μου σε αυτό το δύσκολο για μένα εγχείρημα, της ποιοτικής έρευνας. Η πολύχρονη πείρα του, στο χώρο της κοινωνιολογίας και πιο συγκεκριμένα, η εξειδίκευσή του στο χώρο της Κοινωνικής Πολιτικής και Ανθρωπολογίας, λειτούργησαν με τρόπο καταλυτικό στον τρόπο προσέγγισης της έρευνας. Τον ευχαριστώ θερμά τόσο για την επιμονή και την υπομονή του, σε όλα τα στάδια της εργασίας μου, καθότι οι περισσότερες φορές ήταν υπό πίεση χρόνου από πλευράς μου λόγω της εργασίας μου και των υποχρεώσεων, όσο για τις συμβουλές και τις διορθώσεις του. Πέρα από τη σπουδαία του καθοδηγητική υποστήριξη σε ό,τι αφορά την έρευνά μου, η συνεισφορά του ανάγεται περισσότερο στο αυθεντικό, ανθρώπινο και υποστηρικτικό του ενδιαφέρον. Δεν θα ξεχάσω τις συζητήσεις μας, μακάρι να έχω την τιμή να ξανασυνεργαστώ μαζί του μελλοντικά και το φιλικό και γεμάτο σιγουριά βλέμμα προς το πρόσωπό μου για την συγκεκριμένη έρευνα και για τους στόχους που θέλω να πετύχω μακροπρόθεσμα.

Επιπλέον θα ήθελα να ευχαριστήσω, τα υπόλοιπα μέλη της τριμελούς επιτροπής μου και όλους τους καθηγητές του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου, του τμήματός μου και ειδικά την κα. Γείτονα Μαίρη, η οποία στεκόταν πάντα δίπλα μας, ακούγοντας, παρατηρώντας και προτρέποντάς μας να επεκτείνουμε τους ορίζοντές μας, να αγαπάμε και να στηρίζουμε ενεργά την δια βίου γνώση και να σεβόμαστε ο ένας την προσωπικότητα και τον χαρακτήρα του άλλου, ανεξαρτήτως της διαφορετικότητας.

Ευχαριστώ, επίσης θερμά την οικογένεια μου, που πάντα με στηρίζει και συναινεί σε κάθε μου βήμα και είναι η «πυξίδα» μου και ο «από μηχανής θεός» μου στα όμορφα και στα δύσκολα της ζωής. Χωρίς αυτούς μπορεί και να χαθώ, αλλά έχοντάς μου εμφυτεύσει σπουδαίες αρετές και αρχές, ξέρω πολύ καλά ότι σίγουρα θα βρω τον δρόμο της επιστροφής, της ευτυχίας.

Στο σημείο αυτό δεν θα μπορούσα να μην αναφερθώ με ευγνωμοσύνη στους τρεις συμμετέχοντες στην ερευνητική μου αυτή προσπάθεια, τα τρία διεμφυλικά

άτομα, που με εμπιστευτήκαν και «εκτέθηκαν» κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων, χωρίς τη συμβολή των οποίων αυτή η εργασία δεν θα είχε τρόπο υπόστασης. Τις θεωρώ πολύ σπουδαίες προσωπικότητες και ηρωίδες σε αυτό που έχουν επιλέξει να κάνουν, επισημαίνοντας πως ένας τέτοιος άνθρωπος σέβεται πολύ περισσότερο την φύση του και την υπόστασή του, συγκριτικά με έναν άνθρωπο που δεν έχει επιλέξει την ταυτότητά του και έχει γεννηθεί «φυσιολογικός».

Abstract

This paper presents a qualitative approach of the interviews of three Greeks transsexuals, living and working in Greece, 36 year old Tania, 30 year old Alice and 32 year old Nora. Our research focuses on whether the transsexuals in Greece, face anti-gay behaviors and attitudes in education, the workplace and social life and how this state is able to influence the identity and lives of these people. The results of the interviews were categorized into the following basic six sections for a more explicit and targeted processing data and a more appropriate position in space and time: 1. Awareness of diversity-the family experience, 2. Personality shaping- experience of school, 3. Raw sexual relations-the experience of university, 4. The effect of homosexuality in educational attainment and occupational choices, 5. Career experience-discrimination at work and 6. The“ideal” life. The processing of the responses of three participants follows the course of their life (child, teen, adult), because we considered important to reflect on how the modulation of the interaction in the relationship of each exogenous environment with their particular age phase of every gay person, influenced the stages of maturation, as well as all aspects of personal and social life.

Περίληψη

Στην παρούσα εργασία παρουσιάζεται η ποιοτική προσέγγιση των συνεντεύξεων, τριών Ελλήνων διεμφυλικών ατόμων, που ζουν και εργάζονται στην Ελλάδα, της 36χρονης Τάνιας, της 30χρονης Αλίκης και της 32χρονης Νόρας. Η έρευνά μας εστιάζει στο αν οι διεμφυλικοί στην Ελλάδα, αντιμετωπίζουν συμπεριφορές και στάσεις διάκρισης στον εκπαιδευτικό, τον επαγγελματικό χώρο καθώς και την κοινωνική ζωή και πώς αυτή η κατάσταση είναι σε θέση να επηρεάσει την ταυτότητα και τη ζωή αυτών των ατόμων. Τα αποτελέσματα των συνεντεύξεων αναλύονται και περιγράφονται σε έξι βασικές ενότητες με σκοπό την πιο σαφή και εύστοχη επεξεργασία των δεδομένων καθώς και την πιο κατάλληλη τοποθέτησή τους στο χώρο και το χρόνο: 1. Συνειδητοποίηση διαφορετικότητας-η εμπειρία της οικογένειας, 2. διαμόρφωση προσωπικότητας -η εμπειρία του σχολείου, 3. Πρώτες ερωτικές σχέσεις, 4. Η επίδραση των τράνς στο μορφωτικό επίπεδο και τις

επαγγελματικές επιλογές, 5. Επαγγελματική σταδιοδρομία-η εμπειρία διάκρισης στην εργασία και 6. Η «ιδανική» ζωή. Η επεξεργασία των απαντήσεων των τριών συμμετεχόντων ακολουθεί χρονικά την πορεία της ζωής τους (παιδί, έφηβος, ενήλικας), γιατί θεωρήσαμε σημαντικό να φανεί πώς η διαφοροποίηση της αλληλεπίδρασης στη σχέση του εκάστοτε εξωγενούς περιβάλλοντος με την εκάστοτε ηλικιακή φάση του κάθε ομοφυλόφιλου ατόμου, επηρέασε τα στάδια ωρίμανσής του, καθώς και όλες τις πτυχές της προσωπικής και κοινωνικής ζωής τους.

Λέξεις- κλειδιά

Ομοφυλοφιλία, LGBT (συντομογραφία που χρησιμοποιείται διεθνώς για να προσδιορίσει τα άτομα με διαφορετικό σεξουαλικό προσανατολισμό: λεσβίες, γκέι, αμφιφυλόφιλους και διεμφυλικά άτομα), εαυτός, ταυτότητα, ετεροσεξισμός, ομοφοβία, εκπαίδευση, αγορά εργασίας, διάκριση, στάση, προκατάληψη, επαγγελματική σταδιοδρομία, αυτεπάρκεια, κοινωνική ζωή.

ΜΕΡΟΣ Α΄

Εισαγωγή

Ο άνθρωπος από μόνος του αποτελεί το σημαντικότερο και προς μελέτη είδος για επεξεργασία και ανάλυση. Προκαλεί ενδιαφέρον ήδη ετυμολογικά, ο συγκεκριμένος όρος, πόσο μάλλον αν τον ανακαλύψει κανείς γενετικά, ανατομικά, ανθρωπολογικά, βιολογικά και ψυχολογικά.

Τις τελευταίες δεκαετίες η επιστημονική κοινότητα ασχολείται ολοένα και πιο ενεργά και με τρόπο ουσιαστικό και εύστοχο με τη μειονότητα των ομοφυλοφίλων και διεμφυλικών ατόμων και με τα ιδιαίτερα ψυχολογικά χαρακτηριστικά τους, που στοιχειοθετούν και επηρεάζουν την πορεία της ζωής τους, από τη διαμόρφωση της προσωπικότητας, στην ωρίμανση και τα προσωπικά τους επιτεύγματα.

Οι περισσότερες έρευνες (Embrick, Walther&Wickens, 2007; Walters&Moore, 2002; Croteau&Lark, 2009; Schmidt, Miles&Welsh, 2011; O’Ryan&McFarland, 2010; Kirby, 2006; Adams, Cahill&Ackerlind, 2004; Ragins, 2004; Elmslie&Tebaldi, 2007, Eliason, DeJoseph, Dibble, Deevey&Chinn, 2011; Weichselbaumer, 2003), λαμβάνουν χώρα στην Αμερική και την Ευρώπη, ενώ την Ελλάδα χαρακτηρίζει μια σχετική πενία στο εν λόγω αντικείμενο. Το γεγονός αυτό, προφανώς συνδέεται με την αντίστοιχη κοινωνική προκατάληψη και πεποίθηση πως η αλλαγή φύλου και ταυτότητας, για την κοινή γνώμη, προέρχεται ή ταυτίζεται με κάποια ψυχική διαταραχή, γεγονός που οδηγεί την πλειοψηφία αυτής της μειονότητας να ζει στο περιθώριο χωρίς να αποκαλύπτει πάντα και κάθε στιγμή, την ταυτότητά της. Αυτό εύλογα επισύρει μια πληθώρα ψυχολογικών επιπτώσεων στα συγκεκριμένα άτομα, που ζουν και εργάζονται στην ελληνική κοινωνία, τα οποία καλούνται να επαναδιεκδικήσουν, εκ νέου, δικαιώματα, όπως η αξιοπρέπεια, ο σεβασμός, η αυτοεκτίμηση, η αυτοπεποίθηση και η ισότητα απέναντι στο κράτος, την υγεία, την πρόνοια, την εργασία, τη μόρφωση, τις κοινωνικές ευκαιρίες και τις διαπροσωπικές σχέσεις, τα οποία, από τους πολλούς, θεωρούνται δεδομένα και αναφαίρετα.

Κάνοντας μια ιστορική αναδρομή στις πηγές του παρελθόντος, στο περιβάλλον του τρίτου φεμινιστικού κύματος, η έννοια κοινωνικό φύλο (*gender*)

μοιάζει να διογκώνεται από τη μια και να συρρικνώνεται από την άλλη, σε σχέση προς τις προγενέστερες χρήσεις της.

Το κοινωνικό φύλο (*gender*), μέχρι τώρα, αποκτούσε νόημα και πριμοδοτούνταν ως αντικείμενο ανάλυσης και κριτικής, κατ' αντιδιαστολή προς το θεωρούμενο ως «φυσικό» βιολογικό φύλο, το οποίο, αν και εξωγενές προς το κοινωνικό φύλο οντότητα, είχε, ωστόσο, μια υπαρκτή, διακριτή του κοινωνικού φύλου, υπόσταση.

Στο βαθμό που το τρίτο φεμινιστικό κύμα θέτει την σεξουαλικότητα ως τον σκληρό πυρήνα του κοινωνικού φύλου (*gender*), υποτάσσοντας, επομένως, σε μια κατασκευαστική αντίληψη το ίδιο το κέντρο του βιολογικού φύλου, χειραφετεί/απελευθερώνει, κατ' αποτέλεσμα, και τις υπόλοιπες θεωρούμενες ως φυσικές/βιολογικές προδιαγραφές του φύλου, τις οποίες αναμεταφράζει ως απολήξεις ή συναρτήσεις της σεξουαλικότητας, όπως τη σωματική ανατομία (αρσενικό σώμα, θηλυκό σώμα) και τη σεξουαλική επιθυμία/προτίμηση (ομοφυλοφιλία, ετεροφυλοφιλία), από τον ετεροσεξουαλικό κανόνα ανάγνωσης τους. Το κοινωνικό φύλο, για το τρίτο φεμινιστικό κύμα θεωρείται, επομένως, από την σκοπιά της συνάρθωσής του με τη σεξουαλικότητα, η οποία κατανοείται πλέον ως μια κοινωνική κατασκευή. Αυτό επιτρέπει τη ναποσύνδεση της σεξουαλικότητας (των σεξουαλικών πρακτικών) από τη βιολογική υπόσταση-προδιαγραφή/φυσική «μοίρα»/προορισμό της σωματικότητας του κάθε ατόμου. Το τρίτο φεμινιστικό κύμα αντιλαμβάνεται την αποσύνδεση αυτή ως εξέλιξη του αιτήματος του πρώτου φεμινιστικού κύματος, αναφορικά με την αυτοδιάθεση του γυναικείου σώματος (της γυναικείας σεξουαλικότητας). Η αποσύνδεση αυτή αποτελεί, ταυτόχρονα, όρο για την απελευθέρωση της σεξουαλικής επιθυμίας από το «κανονικό» πλαίσιο, εντός του οποίου είχε διαβαστεί και αποκτήσει νόημα, δηλαδή τη διπολική ετεροφυλοφυλική σχέση. Δημιουργεί, επομένως, τις προϋποθέσεις για τη δυνατότητα της σεξουαλικής επιθυμίας να υπάρξει ως σχέση ομοφύλων προσώπων ή σχέση προσώπων πέραν του φύλου.

Υπό μια άλλη, όμως, έννοια η στενή διαπλοκή κοινωνικού φύλου και σεξουαλικότητας θέτει τον όρο κοινωνικό φύλο (*gender*) σε αμφιβολία. Στο βαθμό που η σεξουαλικότητα γίνεται ο σκληρός πυρήνας του κοινωνικού φύλου, οι άλλες διαστάσεις του κοινωνικού φύλου μοιάζει να υποφωτίζονται – η κεντρικότητα του

θεσμού της σεξουαλικότητας μοιάζει να εκτοπίζει τους άλλους θεσμούς κοινωνικού καταμερισμού της έμφυλης διαφοράς. Έχει εγερθεί η ένσταση ότι, για παράδειγμα, στον σκληρό πυρήνα του κοινωνικού φύλου εμπλέκεται ένα όχι στιγμιαίο γεγονός, όπως είναι η σεξουαλικότητα (εάν αυτή εννοηθεί με αυτόν το τρόπο), αλλά μια δυναμική, και παράλληλη προς την κοινωνικοποίηση, διαδικασία κοινωνικής (έμφυλης) διαφοροποίησης, η οποία είναι αδύνατον να αναμεταφραστεί με όρους σεξουαλικότητας. Η ηγεμονία της σεξουαλικότητας ως του κυρίαρχου σημαίνοντος της έμφυλης διαφοράς αδυνατεί να υπολογίσει τον χώρο της εργασίας και του έμφυλου καταμερισμού της ως παράγοντα έμφυλης διαφοροποίησης και, κατ' επέκταση υποτίμησης των γυναικών, γεγονός το οποίο έχει ως αποτέλεσμα η γυναικεία εργασία να συνεχίζει να τελεί σε καθεστώς παραναγνώρισης και υποτίμησης (Molinier, 2003).

Από την άλλη μεριά, στον βαθμό που η, κεντρικής σημασίας για το τρίτο φεμινιστικό κύμα, σεξουαλικότητα, αποτελεί όχι μια σταθερή και εξ' υπαρχής δεδομένη ιδιότητα, αλλά μια δημιουργική διαδικασία, ένα συνεχές γίνεσθαι με ανοιχτά ενδεχόμενα –εξάλλου κάθε διαδικασία ένταξης κάποιου σε μια σταθερή ταυτότητα είναι κατ' ανάγκη καταπιεστική–, αναγκαστικά κάθε άλλη διαδικασία κοινωνικοποίησης έρχεται σε δεύτερη μοίρα και υποτιμάται η σημασία του δικού της δυναμικού και δημιουργικού γίνεσθαι, που μπορεί να οδηγήσει σε έναν δικαιότερο έμφυλο συσχετισμό.

Έχει, επίσης, ως συνέπεια την αποδιάρθρωση των παραδοσιακών αξόνων, δυνάμει των οποίων δημιουργούνταν μέχρι τώρα σε κάθε κοινωνία κατηγορίες ταυτότητας, όπως το βιολογικό φύλο, το κοινωνικό φύλο, η κοινωνική τάξη, ο σεξουαλικός προσανατολισμός κλπ, αφού στη θέση τους το, ελεύθερο από τους περιορισμούς αυτούς, «υποκείμενο» έχει έναν ανοιχτό ορίζοντα συμμαχιών και στρατεύσεων.

Το τρίτο φεμινιστικό κύμα εγκαλεί το ιατρικό (παθολογικό) μοντέλο ανάγνωσης της ομοσεξουαλικότητας και απονομιμοποιεί την ιατρική νομοθέτηση της ομοσεξουαλικότητας ως ασθένειας, βιολογικής «ανωμαλίας» ή οργανικής παθολογίας, η αντιμετώπιση της οποίας απαιτεί την εφαρμογή (επώδυνων) θεραπευτικών πρακτικών.

Το τρίτο φεμινιστικό κύμα συντονίζεται και επηρεάζει εξελίξεις στον χώρο της κοινωνικής θεωρίας, καθώς συμπίπτει με συναφείς προς τη σεξουαλικότητα θεωρητικές, κοινωνικές, αναγνώσεις του ανθρώπινου σώματος. Σε συνάφεια με τις φουκωικές αναλύσεις της σχέσης σώματος και εξουσίας οι νέες κοινωνικές προσεγγίσεις θεωρούν πως το σώμα δεν υπάρχει ως υλική σωματικότητα πριν από την εγγραφή του σε ένα πολιτισμικό πλαίσιο και, επομένως, πριν από την εγγραφή σε αυτό του κανόνα της ετεροσεξουαλικότητας (αρρενωπότητας, θηλυκότητας). Η ριζική αυτή πολιτική ανάγνωση του ανθρώπινου (έμφυλου) σώματος, στον βαθμό που δεν μένει σε ένα επίπεδο θεωρίας αλλά διεκδικεί και πρακτική σημασία, έχει κατηγορηθεί πως παραβλέπει την πραγματικότητα της σωματικής εμπειρίας και των καταναγκασμών της στην ανθρώπινη ζωή και συνείδηση. Ωστόσο, η θέση του σώματος ως κοινωνικής κατασκευής και όχι ως μιας «φυσικής» πραγματικότητας θεμελιώνει τις, όχι τυχαία πολύ πρόσφατες, διεκδικήσεις των διεμφυλικών ατόμων για μια αποϊατρικοποιημένη αλλαγή της νομικής κατάστασης του φύλου τους. Εξ άλλου τα διεμφυλικά άτομα (τρανς) αναδεικνύονται σε εμβληματικές μορφές του τρίτου φεμινιστικού κύματος, καθώς επιβεβαιώνουν την μη αναγκαία ταύτιση μεταξύ του φύλου της γέννησης και του φύλου της κοινωνικοποίησης, προβληματοποιώντας την καθαρότητα των έμφυλων διακρίσεων, αλλά και την, αναπόφευκτη, μονοσήμαντη αναφορικότητα έμφυλου (σεξουαλικού) σώματος και έμφυλης (σεξουαλικής) ταυτότητας. Τα διεμφυλικά άτομα δεν είναι ομοφυλόφιλοι, δεν είναι ετεροφυλόφιλοι, δηλαδή ταυτότητες που καθορίζονται κατ' αντιδιαστολή ή μια προς την άλλη, από τη σκοπιά του σεξουαλικού προσανατολισμού/ προτίμησης προς το ίδιο ή το έτερο φύλο, αλλά είναι υποκείμενα που διεκδικούν το δικαίωμα να επιλέξουν το φύλο κοινωνικοποίησής τους, με βάση την αρχή του αυτοπροσδιορισμού και όχι την σωματική τους «μοίρα». Η θεωρία του σώματος ως ριζικής κοινωνικής κατασκευής νομιμοποιεί, σε θεωρητικό επίπεδο, το διεμφυλικό υποκείμενο να αρθεί πάνω από το έμφυλο κοινωνικό σώμα που του αποδόθηκε τη στιγμή της γέννησης του, και το εξοπλίζει με μια κοινωνικά και δικαιοδικά αναγκαία για τη «γέννησή» του ως προσώπου-φορέα δικαιωμάτων υλική υπόσταση, ώστε να διεκδικήσει, στο όνομα της αρχής του αυτοπροσδιορισμού, την επιλογή του έμφυλου σώματος κοινωνικοποίησης που επιθυμεί, όπως το επιθυμεί, δίχως τη διαμεσολάβηση περιοριστικών και ιδιαίτερα επώδυνων, σε σημείο που να θίγουν την αρχή της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, κανονιστικών ιατρικών και ψυχιατρικών προϋποθέσεων.

Παρότι έχει ασκηθεί η κριτική ότι οι εναλλακτικές, αυτές, μορφές σχέσεων ταυτότητας φύλου και σεξουαλικότητας επανακαταφάσκουν, εν τέλει, τις συνθήκες παραγωγής και διαίωσισης της ετεροκανονικότητας (Cardi&Devneux, 2014), η ανάδειξη της φωνής των τράνς και των αιτημάτων που αυτή διακινεί αποτελεί βήμα στην εξέλιξη της δημοκρατίας.

Προπάντων, όμως, οι θέσεις του τρίτου φεμινιστικού κύματος εναρμονίζονται με κάποια νέα δεδομένα του χώρου των επιστημών της υγείας, που εκκινούν από άλλες αφετηρίες και για τα οποία χρειάζεται να γίνει ιδιαίτερος λόγος.

Επομένως, έντονο, επίσης, ενδιαφέρον και θέμα προς συζήτηση και δη πλέον στις σημερινές κοινωνίες, αποτελούν τα άτομα εκείνα που παρουσιάζουν μια ιδιαιτερότητα, ένα άλλο ερέθισμα, είναι, όπως θα έλεγε και ο λαός, μια κατηγορία από μόνοι τους και αυτοί δεν είναι άλλοι από τους τρανσέξουαλ.

Τα **τρανσέξουαλ** (αγγλικά *transsexual*), **διεμφυλικά** ή **φυλομεταβατικά** άτομα, δεν ταυτίζονται με το φύλο που τους αποδόθηκε κατά τη γέννηση και επιθυμούν να μεταβούν μόνιμα στο φύλο με το οποίο αυτοπροσδιορίζονται, μέσω ιατρικής επέμβασης (ορμονοθεραπεία και εγχείριση ανάπλασης γεννητικών οργάνων). Ο όρος *τρανσέξουαλ*, είναι μόνο μία κατηγορία του όρου-ομπρέλα **τράνς ή τράνς τζέντερ**, ο οποίος αφορά όλα τα άτομα που δεν μπορούν να ταυτιστούν με το φύλο που τους αποδόθηκε. Ωστόσο ορισμένα τρανσέξουαλ άτομα, απορρίπτουν τον τίτλο του *τράνς τζέντερ*. Όταν ένα άτομο εκφράζει την επιθυμία του να ζήσει και να είναι αποδεκτό σαν μέλος του ταυτιζόμενου φύλου του, ή όταν ένα άτομο παρουσιάσει διαταραγμένη λειτουργία ή θλίψη λόγω της ταυτότητας φύλου του, μπορεί να διαγνωστεί με δυσφορία φύλου.

Η ταυτότητα φύλου είναι ένας διαφορετικός διαχωρισμός από τον σεξουαλικό προσανατολισμό, που σημαίνει ότι ένας τρανσέξουαλ άνδρας ή γυναίκα, έχει εξίσου πιθανότητες να είναι ομοφυλόφιλος, ετεροφυλόφιλος, αμφισεξουαλικός ή ασεξουαλικός. Επομένως έχει τεθεί το ερώτημα: “είναι αμιγώς γεννητικό - γονιδιακό και πρέπει για να εξερευνηθεί κανείς τον κόσμο αυτών των ανθρώπων, να εισβάλλει στα έγκατα της ιατρικής επιστήμης ή θα μπορούσε να εκτιμηθεί ότι χρήζει ψυχιατρικής αντιμετώπισης και είναι μια ψυχικής φύσεως “ αρρώστια” ή διαφορετικά “ άρρωστος νους?!!”.

Σημαντικό να τονίσουμε ότι, μέχρι τις δεκαετία του 1970, η ομοφυλοφιλία και η τράνς κατάσταση, θεωρούνταν ψυχικές διαταραχές, με αποτέλεσμα να υπάρχει πληθώρα «θεραπειών» και μεθόδων παρέμβασης (θεραπείες αποστροφής, ηλεκτροσόκ, εγκλεισμοί σε ψυχιατρεία, ψυχοφάρμακα, straight camps, υποχρεωτικός εκκλησιασμός κλπ.) με στόχο την τροποποίησή τους και την συμμόρφωση με τα ετεροκανονιστικά πρότυπα. Επιπροσθέτως, πολλοί «ειδικοί» πλούτισαν μέσω της δημιουργίας κέντρων «θεραπείας» των LGBTQI+ ατόμων, τα οποία σε προηγούμενες δεκαετίες ήταν πολύ δημοφιλή. Μολονότι σήμερα έχουν καταδικαστεί από την επιστημονική κοινότητα και σχεδόν απαλειφθεί τέτοιου είδους αντιλήψεις, πρακτικές και «ειδικοί», δυστυχώς εξακολουθούν να υπάρχουν, ειδικά σε χώρες όπως η Ελλάδα, όπου υπάρχει ακόμη αρκετή άγνοια σχετικά με αυτά τα ζητήματα. Έτσι, και στη χώρα μας, υπάρχουν ακόμη κάποιοι «ειδικοί» που διατείνονται, πως μπορούν να «τροποποιήσουν» το σεξουαλικό προσανατολισμό ή την ταυτότητα φύλου των πελατών/πελατισσών τους. Επίσης, πολλοί ειδικοί ψυχικής υγείας εξακολουθούν να τροφοδοτούν τους/τις θεραπευόμενους/ές τους με ατεκμηρίωτες και αναληθείς πληροφορίες ή πεποιθήσεις σχετικά με αυτά τα ζητήματα, ενώ μερικοί/ές συμπεριφέρονται ακόμη και προσβλητικά στους/στις πελάτες/πελάτισσές τους.

Θεωρώ ότι όσες έρευνες και να γίνουν πάντα θα υπάρχει αυτή η διπολικότητα, διότι όπως προαναφέρθηκε στα ανωτέρω, το ανθρώπινο είδος αποτελεί συνονθύλευμα επιστημών. Αναλύεται σε ποικίλους κλάδους και κατηγοριοποιείται σε πολλαπλά πεδία.

Σπουδαιότητα έρευνας

Η ομοφυλοφιλία στην Ελλάδα αυτή τη στιγμή μπορεί να μην προκαλεί την αντίδραση της κοινής γνώμης, όπως συνέβαινε στο πρόσφατο παρελθόν, όμως είναι γεγονός πως οι ομοφυλόφιλοι και πόσο μάλλον οι διεμφυλικοί, δεν κατέχουν ισότιμη θέση στην κοινωνία μας, γεγονός που επισύρει μια πληθώρα επιπτώσεων στη ζωή και την ψυχοσύνθεση αυτών των ατόμων. Η σπουδαιότητα της έρευνας έγκειται στο ότι δεν υπάρχουν πολλές ποιοτικές προσεγγίσεις του φαινομένου στην Ελλάδα, ενώ η κοινωνία έχει επαναπαυτεί στην τυπική κοινωνική ισότητα, χωρίς να λαμβάνει υπόψη της ότι οι πεποιθήσεις και στάσεις διάκρισης είναι ριζωμένες στο κοινωνικό γίγνεσθαι και κατά συνέπεια όλοι είμαστε συνυπεύθυνοι για το διαφορετικό τρόπο με τον οποίο

μεγαλώνουν, ζουν, νιώθουν, επιλέγουν και σκέφτονται οι τρανσέξουαλ στη χώρα μας. Θεωρούμε δε, πως η ποιοτική έρευνα είναι αυτή που πραγματικά εισχωρεί στους κόλπους του εκάστοτε προβλήματος. Είναι ίσως ο καταλληλότερος τρόπος να ευαισθητοποιηθούμε σχετικά με το θέμα των ευάλωτων κοινωνικά ομάδων και να αλλάξουμε τρόπο σκέψης και συμπεριφοράς, σε ό,τι αφορά την εκάστοτε διαφορετικότητα, όταν ακούσουμε την ιστορία ζωής αυτής της «διαφορετικής» φωνής και αντιληφθούμε το βαθμό επιρροής που ασκούν οι διάφορες πολιτικές διάκρισης, στον τρόπο που τελικά αυτοί οι άνθρωποι, ζουν.

ΜΕΡΟΣ Β΄

Προσδιορισμός σκοπού

Να αναδυθεί η υποκειμενική ματιά στο κοινωνικό αυτό φαινόμενο. Μας ενδιαφέρουν οι απόψεις, πεποιθήσεις, συναισθήματα, στάσεις και συμπεριφορές των ατόμων. Θα επικεντρωθούμε στο πώς τα άτομα που έχουν μπει στην διαδικασία αλλαγής φύλου στην Ελλάδα, βιώνουν τις όποιες διακρίσεις στο χώρο εργασίας, καθώς και στο οικογενειακό και κοινωνικό περιβάλλον, πώς αντιδρούν σε αυτές, ενώ επιζητούμε να αξιολογήσουν τη γενικότερη στάση των εργοδοτών, καθώς και γονιών και φίλων/γνωστών, αντίστοιχα, με βάση τις εμπειρίες τους. Θα εστιάσουμε στο κοινωνικό φαινόμενο του *ετεροσεξισμού* (τάση διάκρισης λόγω διαφορετικού σεξουαλικού προσανατολισμού), στο πλαίσιο αφενός της οικογενειακής και κοινωνικής ζωής, με ό,τι επιπτώσεις αυτό συνεπάγεται στην ανάπτυξη της ταυτότητάς τους και αφετέρου στο πλαίσιο της εκπαίδευσης και της εργασίας και το πώς αυτές οι συμπεριφορές επηρεάζουν την επιλογή επαγγέλματος και τον τρόπο προσέγγισης του, καθώς και την αυτεπάρκεια των εν λόγω εργαζομένων.

Ερευνητικά ερωτήματα

Φυσιολογικό είναι να τεθούν κάποια συγκεκριμένα ερευνητικά ερωτήματα, αναφορικά με το θέμα μας, ώστε να μπορέσουν να μας βοηθήσουν να γίνει συλλογή πληροφοριών και να προσδιορισθούν τα συμπεράσματα στο τέλος της έρευνας.

- * εντοπίζεται διάκριση κάθε μορφής, τόσο στις οικογενειακές και κοινωνικές σχέσεις, όσο και στον εκπαιδευτικό και εργασιακό χώρο, ενάντια στους διεμφυλικούς και αν ναι, πώς αυτή εκδηλώνεται;
- * σε τι βαθμό το διεμφυλικό άτομο αντιλαμβάνεται ότι γίνεται αντικείμενο διάκρισης;
- * με ποιο τρόπο επηρεάζει η διάκριση αυτή, την διαμόρφωση της προσωπικότητας των ανθρώπων αυτών, αλλά και τη διαχείριση της ταυτότητάς τους;
- * επηρεάζει, τελικά, η διαφορετικότητα των Ελλήνων τρανσέξουαλ τις επιλογές τους στον εκπαιδευτικό, επαγγελματικό και κοινωνικό στίβο της ζωής;
- * ποιος είναι ρόλος της οικογένειας, του σχολείου, της αγοράς εργασίας και της κοινωνίας στη ζωή των διεμφυλικών;

Σεξουαλικός προσανατολισμός- Ορολογία

Ως τρανσεξουαλικά ή διαφυλικά άτομα, είναι εκείνα τα άτομα (άνδρες και γυναίκες) που έχουν προχωρήσει σε χειρουργική επέμβαση αλλαγής φύλου. Η «εξήγηση» που δίνεται είναι, ότι πρόκειται για «μία γυναίκα που γεννήθηκε μέσα σε ένα ανδρικό σώμα» ή «για έναν άνδρα που γεννήθηκε μέσα σε ένα γυναικείο σώμα».

Με τον όρο *transgender*, νοούνται και άτομα που έχουν την ‘κοινωνική συμπεριφορά’ του άλλου φύλου, χωρίς να έχουν προχωρήσει απαραίτητα σε βιολογική αλλαγή («κοινωνικό φύλο»).

Βασικές αρχές – Δικαιώματα διεμφυλικών ατόμων

Σύμφωνα με τις Αρχές της Γιογκιακάρτα: «Η ταυτότητα φύλου είναι κατανοητό ότι αναφέρεται στην βαθιά αισθητή, εσωτερική και ατομική εμπειρία του κάθε ανθρώπου γιατί κοινωνικό φύλο το οποίο μπορεί να αντιστοιχεί ή όχι με το βιολογικό φύλο που του αποδόθηκε κατά τη γέννηση, περιλαμβανομένης της προσωπικής αίσθησης του σώματος (η οποία μπορεί να περιλαμβάνει –αν επιλέχθηκε ελεύθερα– τηντροποποίηση της σωματικής εμφάνισης ή λειτουργίας με ιατρικά, χειρουργικά ή άλλα μέσα) και άλλωνεκφράσεων του κοινωνικού φύλου περιλαμβανομένων του ντυσίματος, της ομιλίας καιτων ιδιομορφιών» (TheInternationalCommissionofJuristsandtheInternationalServiceforHumanRights,

«Yogyakarta Principles on the Application of International Human Rights Law in relation to Sexual Orientation and Gender Identity», March 2007, σελ. 6). Όπως προσθέτει εδώ ο Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης: «Εκείνοι των οποίων η ταυτότητα φύλου δεν αντιστοιχεί με το βιολογικό φύλο που [τους] αποδόθηκε κατά τη γέννηση συνήθως αναφέρονται ως διεμφυλικά άτομα. Η ομάδα αυτή περιλαμβάνει άτομα, που επιθυμούν κάποια στιγμή στη ζωή τους να υποβληθούν σε αγωγές επαναπροσδιορισμού φύλου (συνήθως αναφέρονται ως διαφυλικά άτομα), καθώς και άτομα που “παρ - εν-δύονται” ή άτομα που δεν ή δεν θέλουν να θεωρούν τους εαυτούς τους ως “άνδρες” ή “γυναίκες”. Μερικά από αυτά αναφέρονται στους εαυτούς τους, ως “εναλλακτικού φύλου”» (στο European Union Agency for Fundamental Rights - FRA, «EU LGBT survey. European Union lesbian, gay, bisexual and transgender survey. Main results», 2014, σελ. 19).

Σύμφωνα με τον Οργανισμό Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η έκφραση φύλου αναφέρεται: «στην εκδήλωση ενός ατόμου της ταυτότητας του κοινωνικού του φύλου, για παράδειγμα μέσω της «αρσενικής», «θηλυκής» ή «εναλλακτικού φύλου» συμπεριφοράς, ντυσίματος, κόμμωσης, φωνής ή των σωματικών χαρακτηριστικών». Παρομοίως, σύμφωνα με το ευρωπαϊκό παράρτημα της Διεθνούς Ένωσης για τις Λεσβίες, τους/τις Ομοφυλόφιλους-ες, τους/τις Αμφιφυλόφιλους, τους/τις Τράνς και τους/τις Μεσοφυλικούς-ές (European Region of the International Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex Association – ILGA Europe) η «έκφραση φύλου» («gender expression») αναφέρεται: «στην εκδήλωση της ταυτότητας φύλου των ανθρώπων κι εκείνης που γίνεται αντιληπτή από τους άλλους. Συνήθως, οι άνθρωποι προσπαθούν να κάνουν την έκφραση ή την παρουσίαση του φύλου τους να ταιριάζει με την/τις ταυτότητα-ες του φύλου τους, ανεξαρτήτως από το βιολογικό φύλο που τους αποδόθηκε κατά τη γέννησή τους» (στο International Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex Association – Europe. «ILGA – Europe Glossary», July 2014).

Σύμφωνα με τις Αρχές της Γιογκιακάρτα: «Ο σεξουαλικός προσανατολισμός είναι κατανοητό ότι αναφέρεται στην ικανότητα κάθε ατόμου για βαθιά συναισθηματική, στοργική και σεξουαλική έλξη για - και προσωπικές και σεξουαλικές σχέσεις με - άτομα διαφορετικού κοινωνικού φύλου ή του ίδιου κοινωνικού φύλου ή περισσότερων του ενός κοινωνικών φύλων (στο

«YogyakartaPrinciplesontheApplicationofInternationalHumanRightsLawinrelationtoSexualOrientationandGenderIdentity»).

Όπως συμπληρώνει ο Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης: «Ο σεξουαλικός προσανατολισμός αναφέρεται στην ταυτότητα(είναι), στη διαγωγή (συμπεριφορά) και αφορά άλλα πρόσωπα (σχέσεις). Είναι γενικά παραδεκτό ότι τα άτομα είναι ετεροφυλόφιλα (προσανατολισμός προς άτομα διαφορετικού κοινωνικού φύλου), ομοφυλόφιλα (γκέι ή λεσβίες, προσανατολισμός προς άτομα του ίδιου κοινωνικού φύλου) ή αμφιφυλόφιλα (προσανατολισμένη προς και τα δύο κοινωνικά φύλα), (στο «EU LGBT survey. European Union lesbian, gay, bisexual and trans gender survey. Main results»,σελ. 19).

Ο Συνήγορος του Πολίτη, τονίζει ότι:«ο σεξουαλικός προσανατολισμός , εκτός από κοινωνικό δεδομένο, αποτελεί στοιχείο της προσωπικότητας του ατόμου, και προστατεύεται αυτοτελώς τόσο από την εθνικήκαι διεθνή νομοθεσία που δεσμεύει τη χώρα, όσο και από την ίδια τη συνταγματική έννομη τάξη, στο πλαίσιο της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας (άρθρο5 παρ. 1 του Συντάγματος) και του σεβασμού της αξίας του ανθρώπου (άρθρο 2 του Συντάγματος), (στο Συνήγορος του Πολίτη, «Ποιον έχω απέναντι μου. Οδηγός διαφορετικότητας για δημοσίους υπαλλήλους με σκοπό την καταπολέμηση των διακρίσεων», η συντομογραφία «ΛΟΑΤ» (Λεσβίες, Ομοφυλόφιλοι, Αμφιφυλόφιλοι, Τρανς - LGBT) ή η πιο πλήρης κι επομένως πιο αντιπροσωπευτική ΛΟΑΤΚΙ+ (Λεσβίες, Ομοφυλόφιλοι, Αμφιφυλόφιλοι, Τράνς, Κουήρ, Ίντερσεξ/Μεσοφυλικοί-ες κ.ά. - LGBTQI+), χρησιμοποιείται για τους ανθρώπους που δεν είναι ετεροφυλόφιλοι ή/και για εκείνους-ες τοκοινωνικό φύλο των οποίων, δεν συμφωνεί με το αυτό που τους αποδόθηκε όταν γεννήθηκαν.

Κατηγορίες διεμφυλικών ατόμων:

Το σύμβολο «+» αναφέρεται σε επιπλέον ταυτότητες φύλου και σεξουαλικούς προσανατολισμούς όπως, για παράδειγμα:

Ασέξουαλ (Asexual): Σύμφωνα με τηνILGA – Europe, «ένα ασέξουαλ άτομο είναι κάποιο που δεν βιώνει σεξουαλική έλξη. Οι ασέξουαλ άνθρωποι έχουν τις ίδιες

συναισθηματικές ανάγκες, όπως όλοι οι άλλοι και είναι το ίδιο ικανοί να σχηματίζουν στενές προσωπικές σχέσεις. Η ασεξουαλικότητα δεν πρέπει να παρερμηνευθεί ως αγαμία, η οποία είναι μια επιλογή ή μια συγκεκριμένη κατάσταση. Ορισμένοι θεωρούν την ασεξουαλικότητα ως ένα σεξουαλικό προσανατολισμό (στο «ILGA – Europe Glossary»).

Πανσέξουαλ (Pansexual): Σύμφωνα με την διεθνή οργάνωση Σύνδεσμος κατά της Δυσφήμισης, ως «πανσέξουαλ» ορίζεται, «Ένα άτομο που συναισθηματικά, σωματικά ή/και ρομαντικά ελκύεται από κάποιους ανθρώπους, ανεξαρτήτως της ταυτότητας φύλου ή του βιολογικού φύλου αυτού του ατόμου» (στο Anti-Defamation League – ADL, «DEFINITIONS RELATED TO SEXUAL ORIENTATION AND GENDER IDENTITY», 2014. outreach/definitions-related-to-sexual-orientation-and-gender-identity.pdf).

Ερωτηματικός-η (Questioning): Σύμφωνα με την διεθνή οργάνωση Σύνδεσμος κατά της Δυσφήμισης, αυτός ο όρος «Αναφέρεται σε ανθρώπους που βρίσκονται στη διαδικασία της κατανόησης και εξερεύνησης του σεξουαλικού τους προσανατολισμού ή της ταυτότητας φύλου. Συνήθως αναζητούν πληροφορίες και υποστήριξη κατά τη διάρκεια αυτού του σταδίου της ανάπτυξης της ταυτότητας τους».

Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΠΡΩΤΩΝ ΤΡΑΝΣΕΞΟΥΑΛ.

Η πρώτη εγχείρηση διόρθωσης γεννητικών οργάνων έγινε το 1779.

Μία μέρα το 1779, ένα 7χρονο κορίτσι χτύπησε την πόρτα του νοσοκομείου απόρων στο Σόχο του Λονδίνου. Το κορίτσι συνόδευαν οι γονείς της, οι οποίοι παρακολουθούσαν ανήσυχοι, καθώς ο γιατρός εξέταζε την κόρη τους. Μέσα σε λίγα λεπτά, ήρθε η διάγνωση: «Έχει κήλη», τους είπε και «ένιψε τας χείρας του». Ευτυχώς για τους γονείς, η μικρή εξετάστηκε κι από έναν δεύτερο γιατρό, που κατέληξε σε ένα πολύ διαφορετικό συμπέρασμα. «Δεν θα προβληματίσω τον αναγνώστη, περιγράφοντας την έκπληξη που διαγράφηκε στο πρόσωπο των γονέων, όταν τους είπα ότι το παιδί τους δεν ήταν κορίτσι, όπως πίστευαν μέχρι τότε, αλλά αγόρι», έγραψε στις σημειώσεις του ο χειρουργός Τόμας Μπραντ, που εξέτασε το παιδί.

Σύμφωνα με τον Μπραντ, τα γεννητικά όργανα του 7χρονου έμοιαζαν με τη labiapudenda των γυναικών, αλλά στην πραγματικότητα περιείχε το πέος και τους όρχεις. Ο χειρουργός «απελευθέρωσε» τα όργανα από το δέρμα και το παιδί «μπορούσε πια να ουρήσει όρθιο, να φορά παντελόνια και να απολαμβάνει όλα τα προνόμια που προσφέρονται στο αντρικό φύλο». Το 1787 κυκλοφόρησε η μελέτη του Μπραντ πάνω στην υπόθεση, η οποία είχε τον περιγραφικότατο τίτλο:

«Η περίπτωση του αγοριού που πίστευαν ότι ήταν κορίτσι».

Η καθηγήτρια και συγγραφέας ElizabethReis συμπεριέλαβε την εγχείρηση του Μπραντ στο βιβλίο της, «Bodies in Doubt: An American History of Intersex», ως μία από τις πρώτες εγχειρήσεις αλλαγής φύλου. Όμως άλλοι μελετητές διαφωνούν. Ο Μπραντ πίστευε ότι θεράπευσε ένα πρόβλημα στον οργανισμό του παιδιού και όχι ότι άλλαξε το φύλο του. Μάλιστα τονίζουν ότι ο χειρουργός δεν δεχόταν καν ότι υπήρχαν περιπτώσεις ερμαφροδιτισμού στον άνθρωπο. Σύμφωνα με την καθηγήτρια Κοινωνιολογίας στο Πανεπιστήμιο του Κάνσας, Κάρολ Γουόρεν, τον 18ο και 19ο αιώνα κανείς γιατρός δεν αντιμετώπιζε το γενετικό φύλο ως επιλογή. Ο Μπραντ, όπως και όλοι οι υπόλοιποι γιατροί της εποχής, πίστευαν ότι το φύλο ορίζεται από τα γεννητικά όργανα και δεν έδιναν καμία σημασία στις προσωπικές επιλογές του ασθενή. Το 7χρονο παιδί που χειρούργησε ο Μπραντ δεν ρωτήθηκε ποτέ αν ήθελε να ζήσει ως άντρας ή γυναίκα.

Η πρώτη εγχείρηση αλλαγής φύλου το 1931.

Ο πρώτος άνθρωπος που υπεβλήθη σε εγχείρηση αλλαγής φύλου ήταν ένας Γερμανός ονόματι Ρούντολφ Ρ. Το όνομά που χρησιμοποιούσε μετά την εγχείρηση ήταν Ντόρα. Πολλά χρόνια πριν αρχίσει η διαδικασία αλλαγής φύλου, το 1922, ο Ρούντολφ είχε ευνουχιστεί. Το 1931 ο χειρουργός Έρβιν Γκόρμπαντ ανέλαβε να ολοκληρώσει την επέμβαση, που βρισκόταν σε πολύ πειραματικό στάδιο και ήταν εξαιρετικά επικίνδυνη.

Λίλι Έλμπε.

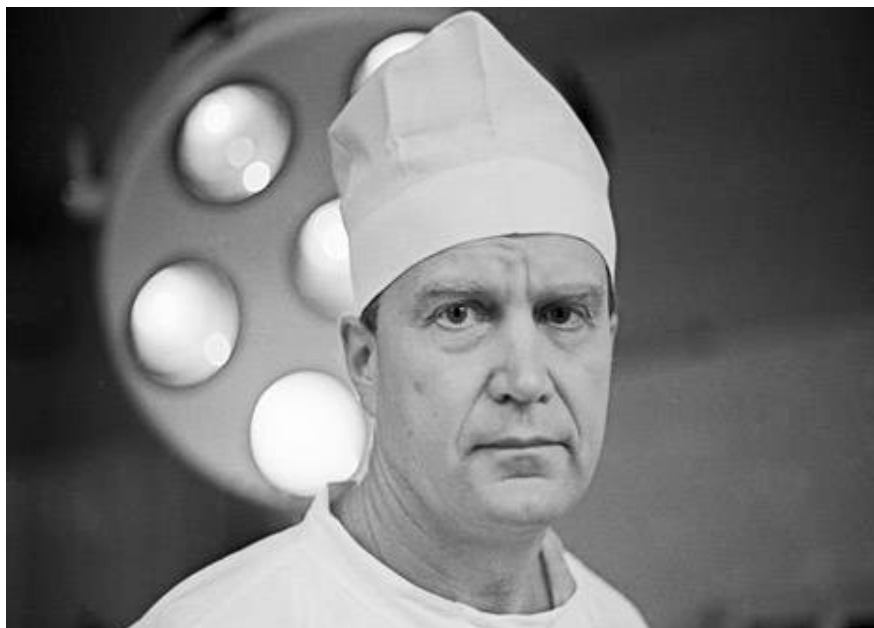
Η δεύτερη τρανσέξουαλ στον κόσμο ήταν η Δανή ζωγράφος Λίλι Έλμπε. Πριν από την επέμβαση, ονομαζόταν Έιναρ Βέγκενερ και σπούδασε στην Καλών Τεχνών, όπου γνώρισε τη σύζυγό του, Γκέρντα Γκότλιμπ. Ο Βέγκενερ φόρεσε γυναικεία ρούχα για πρώτη φορά, όταν η γυναίκα του, του ζήτησε να ποζάρει για ένα πίνακα, επειδή απουσίαζε το μοντέλο της. Στην αρχή ντυνόταν σαν γυναίκα και κυκλοφορούσε στους δρόμους του Παρισιού, όπου δεν γνώριζε κανέναν. Αργότερα, άρχισε να συστήνεται ως «Λίλι Έλμπε» και παρίστανε την αδελφή της συζύγου του. Το 1930 ταξίδεψε μέχρι τη Γερμανία, για να υποβληθεί σε εγχείρηση αλλαγής φύλου. Χρειάστηκε να κάνει πέντε διαφορετικές εγχειρήσεις, γιατί ο οργανισμός απέρριπτε τις μεταμοσχευμένες ωοθήκες. Πριν ακόμα ολοκληρωθεί η επέμβαση, η Λίλι είχε ήδη αλλάξει το όνομά της, είχε βγάλει διαβατήριο ως γυναίκα και ο βασιλιάς της Δανίας είχε διαλύσει τον γάμο με την Γκόντλιμπ. Ωστόσο, πέθανε τον Σεπτέμβριο του 1931, ύστερα από περιπλοκές στις μεταμοσχεύσεις. Η περίπτωση της Λίλι Έλμπε είχε απασχολήσει τον Τύπο και πλήθος βιβλίων βασίστηκαν στην ιστορία της.

Τον Ιούνιο του 2014, το περιοδικό «TIME» φιλοξένησε για πρώτη φορά στο εξώφυλλό του μία τρανσέξουαλ γυναίκα.

Πρόκειται για την ηθοποιό ΛαβέρνΚοξ, που εμφανίζεται στη δημοφιλή τηλεοπτική σειρά «Orange is the new black», όπου υποδύεται μία τρανσέξουαλ κρατούμενη. Είναι πρώτη τρανσέξουαλ υποψήφια για βραβείο Emmy για την ερμηνεία της στη σειρά. Η Κοξ έχει χαρακτηριστεί από τα media ως ακτιβίστρια και εκπρόσωπος των τρανσέξουαλ σε όλη την Αμερική, καθώς μέσω της σειράς παρουσιάζει τα προβλήματα ανθρώπων που συνήθως ζουν στο περιθώριο. Είναι η πρώτη διεμφυλική υποψήφια για βραβείο EMMY στην ιστορία του θεσμού για το ρόλο της στη σειρά.

Η πρώτη εγχείρηση αλλαγής φύλου έγινε στην ΕΣΣΔ.

Το χειρουργικό επίτευγμα είχε παραμείνει επί 20 χρόνια κρυφό. Πρόκειται για μια γυναίκα που έγινε ... «άντρας». Ο ίδιος μάλιστα, παντρεύτηκε δύο φορές. Ήταν η πρώτη επιτυχημένη περίπτωση τέτοιας εγχείρησης, όχι μόνο στην ΕΣΣΔ, αλλά σε όλο το κόσμο.

ΧΕΙΡΟΥΡΓΟΣ ΒΙΚΤΟΡ ΚΑΛΝΜΠΕΡΖ, 1978.

Ο πρώτος άντρας, ο οποίος δημιουργήθηκε από χειρουργό, εμφανίστηκε το 1974. Προηγουμένως οι χειρουργοί δεν αναλάμβαναν τέτοιες επεμβάσεις, παρά μόνο βοηθούσαν τους ανθρώπους που γεννιούνταν ερμαφρόδιτοι. Την απόφαση για την εγχείρηση έλαβαν ειδικευμένοι γιατροί, ψυχίατροι και η ηγεσία της χώρας. Ο άντρας έζησε χωρίς προβλήματα περίπου ως τα 70 και παντρεύτηκε δυο φορές.

Το χειμώνα του 1968 στο γραφείο του χειρουργού Βίκτορ Κάλνμπερζ στη Ρίγα, μπήκε μια εντυπωσιακή μελαχρινή. Αυτή, του είπε: «Ξέρω ότι θα προσπαθήσετε να με μεταπείσετε. Μην μπείτε στον κόπο. Είμαι βέβαιη ότι η φύση έκανε λάθος και με έφτιαξε γυναίκα. Σας παρακαλώ διορθώστε αυτή την ανωμαλία».

Το Νοέμβριο του 1972, η ασθενής εγκατέλειψε την κλινική με νέο πλέον - αντρικό- σώμα και νέα στοιχεία ταυτότητας. Ήταν η πρώτη ολοκληρωμένη εγχείρηση αλλαγής φύλου. Όχι μόνο στην ΕΣΣΔ, αλλά και στον κόσμο. Στις τέσσερις προηγούμενες το αποτέλεσμα ήταν ο ερμαφροδιτισμός. Αντί όμως να λάβει την αναγνώριση, ο Βίκτορ παραλίγο να χάσει τη δουλειά του και βρέθηκε ένα βήμα από τη φυλακή. Οι εγχειρήσεις αλλαγής φύλου δεν αποτελούν τον μοναδικό τομέα ιατρικών επεμβάσεων στις απόκρυφες περιοχές του σώματος, στον οποίο ο ακαδημαϊκός Κάλνμπερζ αναδείχθηκε πρωτοπόρος. Εφηύρε τη μοναδική για εκείνο τον καιρό τεχνολογία της φαλλοπλαστικής με ταυτόχρονη τοποθέτηση πείκης πρόθεσης. Επί πολλά έτη βοηθούσε άντρες στην ΕΣΣΔ, οι οποίοι αντιμετώπιζαν προβλήματα στύσης. Όμως η θεραπεία της στυτικής δυσλειτουργίας δεν συμπεριλαμβανόταν στο «πολιτικά ορθόν» της χώρας.

Ο Κάλνμπερζ δεν έμαθε τίποτα για το μετέπειτα βιογραφικό της ασθενούς, ούτε και το νέο της όνομα καθώς φοβόταν πολύ, τυχόν δημοσιοποίηση του γεγονότος. Πάντως, το όνομά της γυναίκας που έκανε την αλλαγή, ήταν Ίννα. «Όταν κατά το εξιτήριο του έδωσαν νέα χαρτιά ,λέει ο γιατρός, ζήτησα να μην πληροφορηθώ ούτε επώνυμο, ούτε διεύθυνση. Δεν ήξερα ούτε τον αριθμό τηλεφώνου. Το μόνο που ζήτησα, ήταν καμιά φορά να μου τηλεφωνεί και να αναφέρει σε τι κατάσταση βρίσκεται. Τελευταία φορά άκουσα τη φωνή του πάνω από πέντε χρόνια πριν. Τότε ήταν κοντά στα 70».

Όταν η Ίννα πέρασε για πρώτη φορά το κατώφλι του γραφείου του Κάλνμπερζ στο Ινστιτούτο επιστημονικών ερευνών τραυματολογίας και ορθοπεδικής

της Λετονίας, ήταν λίγο πάνω από τα 30. Ικανή μηχανολόγος, η μοναδική και αγαπημένη κόρη της οικογένειας, μια αρκετά όμορφη γυναίκα.

Ακολουθεί ένα απόσπασμα από το γράμμα της προς τον Βίκτορ Κάλνμπερζ:

«... Από την πρώιμη παιδική μου ηλικία είχα τη σταθερή πεποίθηση ότι είμαι αγοράκι. Αναπτύσσονταν σε μένα καθαρά αντρικές επιθυμίες και επιδιώξεις, οι οποίες σταδιακά άρχισαν να με απομονώνουν από τους ανθρώπους, μου στερούσαν τη δυνατότητα να έχω φίλους, οικογένεια. Σε ηλικία 12 ετών δοκίμασα τα πρώτα αισθήματα αγάπης, αλλά προς άτομο του γυναικείου φύλου. Αυτό το συναίσθημα μου φανέρωσε για πρώτη φορά τη σκληρή αλήθεια της όλης ματαιότητας της κατάστασής μου. Δεν υπάρχει, ούτε και πρόκειται να υπάρξει για μένα καμιά ελπίδα ότι κάποτε κάποιος θα με απαλλάξει από την ανάγκη να προσποιούμαι, να φορώ ρούχα τα οποία μου προκαλούν απέχθεια, να αισθάνομαι ντροπή ακόμη και στον στενό συγγενικό μου κύκλο. Είμαι τώρα 30 ετών. Ακόμη και αν ένα θαύμα μπορούσε να με αναγκάσει να νιώσω έλξη για έναν άντρα, μου είναι εντελώς αδύνατο στην τέταρτη δεκαετία της ζωής μου να αρχίσω να αναμορφώνω όλη τη ζωή μου, να διδαχθώ τις καθαρά γυναικείες ασχολίες και συνήθειες, για τις οποίες έχω μια πολύ μικρή ιδέα. Αν είναι να αναγκάσω τον εαυτό μου να κάνω περισσότερα τέτοια πράγματα, τότε καλύτερα να κρεμαστώ...».

Ο γιατρός αναφέρει ότι ως εκείνη τη στιγμή είχε ήδη εγχειρήσει ορισμένους ασθενείς με ερμαφροδιτισμό ενώ γινόταν όλο και πιο γνωστό το πρόγραμμά του βοήθειας προς τους άντρες που είχαν χάσει τη σεξουαλική τους ικανότητα εξαιτίας τραυματισμών. Επομένως, για τον ίδιο, οι εγχειρήσεις σε αυτό το πεδίο δεν ήταν βασικά κάτι το νέο. Να σημειωθεί πως η κοπέλα που τον επισκέφθηκε, είχε πραγματοποιήσει ήδη τρεις απόπειρες αυτοκτονίας, μεταξύ αυτών και εξαιτίας μιας αγάπης χωρίς ανταπόκριση προς μια γυναίκα.

Ωστόσο πέρασε πολύ καιρός πριν καταφέρει να βρεθεί στο χειρουργικό τραπέζι. Ο γιατρός θυμάται: «Συμπονούσα την Ίννα, αλλά η απόφαση σχετικά με την τύχη της δεν εξαρτιόταν μόνο από μένα. Δημιουργήσαμε ένα ιατρικό συμβούλιο με τη συμμετοχή ενδοκρινολόγου, σεξολόγου-παθολόγου, γυναικολόγου και ψυχιάτρου. Φτάσαμε στο κοινό συμπέρασμα ότι στη συγκεκριμένη περίπτωση οι συντηρητικές μέθοδοι δεν θα βοηθήσουν. Η τελευταία λέξη θα ανήκε στον υπουργό Υγείας της

Σοβιετικής Σοσιαλιστικής Δημοκρατίας της Λετονίας. Το επέτρεψε, αλλά δεν υπέγραψε κανένα χαρτί ».

Ενώ γίνονταν οι συνεννοήσεις, ο Κάλνμπερζ προσπαθούσε να συγκεντρώσει όσο το δυνατόν περισσότερες πληροφορίες σχετικά με ανάλογες εγχειρήσεις σε άλλες χώρες. Διαπιστώθηκε ότι είχαν πραγματοποιηθεί όλες κι όλες τέσσερις, με την τελευταία στην Τσεχοσλοβακία. Αλλά από ιατρική άποψη καμιά από αυτές δεν ήταν ολοκληρωμένη. Το άτομο παρέμενε και άντρας και γυναίκα.

Ο γιατρός αναφέρει ότι φοβόταν να κάνει αυτή την εγχείρηση, επειδή θα έπρεπε να αλλάξει αυτό το οποίο είχε δώσει η φύση. Οι συνεννοήσεις διήρκησαν δυο χρόνια. Στις 17 Σεπτεμβρίου 1970 η Ίννα μπήκε για πρώτη φορά στο χειρουργείο. Η μετατροπή σε άντρα θα απαιτούσε ορισμένα στάδια. Σήμερα η μικροχειρουργική επιτρέπει να γίνει αυτό με μια μόνο εγχείρηση. Σύμφωνα με τον ειδικό, ήταν πολύ δύσκολο να κρατηθεί το πείραμα μυστικό.

Ο νέος άντρας ήθελε να υπογραμμίσει την αρρενωπή του εξωτερική εμφάνιση, να έχει ανδρική συμπεριφορά, ενώ η φωνή του έγινε πιο χοντρή λόγω της ορμονικής θεραπείας που εφαρμοζόταν. «Φόραγε παντελόνια, συνήθιζε να πηγαίνει στο γκαράζ και έπιασε φιλίες με τους οδηγούς του νοσοκομείου. Του άρεσε να βρίζει, να καπνίζει και να πίνει σε αντρική παρέα», διηγείται ο γιατρός. Ο άντρας που δημιούργησε ο Κάλνμπερζ εργάστηκε σε όλη την υπόλοιπη ζωή του μηχανικός και παντρεύτηκε δυο φορές. Για τις ουλές από τις εγχειρήσεις έλεγε ότι ήταν από ατύχημα.

Ο ίδιος ο γιατρός, ωστόσο, ελέγχθηκε από πολλές επιτροπές, γεγονός που θα μπορούσε να έχει αρνητική επίδραση στην καριέρα και τη ζωή του, αλλά τελικά του έγινε απλώς σοβαρή επίπληξη. Το γεγονός παρέμεινε κρυφό για 20 χρόνια. Ο Βίκτορ εργάστηκε μέχρι τα 80 του. Οι παρεμβατικές εγχειρήσεις σχετικά με τη σεξουαλική ζωή ή το φύλο, είναι ένας μόνο από τους τομείς δραστηριότητάς του. Συμμετείχε στην αποκατάσταση της υγείας κοσμοναυτών, επιμήκυνε το πόδι ασθενή κατά 60 ολόκληρα εκατοστά. Όμως, σε όλα τα πληροφοριακά έντυπα για τους τίτλους και τα βραβεία του, αναφέρεται οπωσδήποτε εκείνη η πρώτη μοναδική εγχείρηση.

Ο χειρουργός δηλώνει σίγουρος ότι η σημερινή στάση απέναντι στην αλλαγή φύλου είναι πολύ επιπόλαια. Κάνοντας μια σύνοψη, αναφέρει: «Μου προκαλεί φρίκη αυτή η κατάσταση, η απουσία φραγμών, ελέγχου, ότι δηλαδή ένας άνθρωπος μόλις με το που θα αισθανθεί μια έλξη για εκπρόσωπο του ίδιου φύλου, τρέχει κατευθείαν στον χειρουργό. Και εκείνος, είναι πρόθυμος για την αμοιβή, να τον μεταποιήσει. Για ορισμένους ανθρώπους όμως μια τέτοια εγχείρηση είναι απαραίτητη. Εννοώ, για παράδειγμα, τους ασθενείς από «κακοήθη» τρανσεξουαλισμό που οδηγεί σε σημαντικές ψυχολογικές διαταραχές. Σε όλη την ιατρική μου πρακτική πραγματοποίησα πέντε τέτοιες εγχειρήσεις. Είναι βέβαιος ότι για αυτούς τους ανθρώπους είχαν ζωτική σημασία».

Η ΠΡΩΤΗ ΕΠΕΜΒΑΣΗ ΑΛΛΑΓΗΣ ΦΥΛΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Η πρώτη επέμβαση αλλαγής φύλου από άντρα σε γυναίκα πραγματοποιήθηκε, το 2015, σε ιδιωτικό Ιατρικό Κέντρο της Θεσσαλονίκης, σε 22χρονο από την Αθήνα, ύστερα από δύο χρόνια ψυχιατρικής παρακολούθησης και αφού προηγήθηκε το καλοκαίρι επέμβαση θηλυκοποίησης προσώπου. Η επέμβαση διήρκεσε πέντε ώρες και η ασθενής νοσηλεύτηκε δύο ημέρες ανέφερε ο πλαστικός χειρουργός Πρόδρομος Παπαϊωάννου, ο οποίος πραγματοποίησε την αλλαγή φύλου.

Με μία νέα μέθοδο που χρησιμοποιήθηκε κατά την επέμβαση σχηματίστηκε κόλπος με κατάλληλο εύρος και βάθος καθώς και κλειτορίδα και ανατομικά δεν υπάρχει καμία διαφορά από κάποια που γεννήθηκε γυναίκα.

«Στην Αθήνα έχουν γίνει λίγες επεμβάσεις αλλαγής φύλου. Παλιότερα τέτοιες επεμβάσεις γίνονταν στην Καζαμπλάνκα και μετά στο Λονδίνο. Έχω αντιμετωπίσει στην Αθήνα δυο περιστατικά που χειρουργήθηκαν στο Λονδίνο από άλλους συναδέλφους και στη συνέχεια παρουσίασαν προβλήματα. Αυτή τη στιγμή έχω 10 άτομα που παρακολουθώ και είναι υποψήφιοι για αλλαγή φύλου και επίσης κάθε μήνα έχω 2-3 νέα περιστατικά που ενδιαφέρονται να κάνουν επέμβαση. Σήμερα ξέρουμε ότι 1/10.000 άτομα στον κόσμο θα κάνει αλλαγή φύλου. Τα περισσότερα περιστατικά που παρακολουθώ είναι άντρες που θέλουν να κάνουν αλλαγή φύλου. Οι γυναίκες δεν είναι ενημερωμένες γι' αυτές τις επεμβάσεις. Τον τελευταίο χρόνο έχω κάνει επεμβάσεις μαστεκτομής σε τρεις γυναίκες υποψήφιες για αλλαγή φύλου γιατί στις γυναίκες ξεκινάμε από το στήθος και μετά γίνεται η ανακατασκευή πέους που είναι κάτι δύσκολο και περίπλοκο» πρόσθεσε ο κ. Παπαϊωάννου.

Επισημάνει δε, ότι η επέμβαση αλλαγής φύλου δεν είναι κάτι απλό καθώς για να μπορέσει να υποβληθεί κάποιος σε αυτή θα πρέπει να έχει διαγνωστεί από ψυχίατρο ότι παρουσιάζει διεμφυλική διαταραχή, η οποία είναι μια ψυχιατρική οντότητα, και θα πρέπει να παρακολουθείται εκτός από ψυχίατρο και από μια ομάδα γιατρών, όπως ενδοκρινολόγο, γυναικολόγο, όταν πρόκειται να αλλάξει φύλο από γυναίκα σε άντρα, και από πλαστικό χειρουργό και να πληρούνται συγκεκριμένα κριτήρια.

"Έχουμε διαπιστώσει ότι υπάρχει αρκετή σύγχυση, σχετικά με τη διαδικασία και τα βήματα που χρειάζονται για την αλλαγή φύλου. Για τον λόγο αυτό θα θέλαμε να παραθέσουμε μερικές γενικές οδηγίες, βασιζόμενοι στα πρότυπα του παγκόσμιου οργανισμού υγείας των διεμφυλικών W.P.A.T.H, προσαρμοσμένα στην ελληνική νομοθεσία και κοινωνία. Οι οδηγίες αυτές έχουν σκοπό να προστατέψουν τα άτομα που ενδιαφέρονται για αλλαγή φύλου ή αλλαγή των δευτερευόντων χαρακτηριστικών του φύλου, αλλά και να ενισχύσουν τη συνεργασία των ιατρών διαφορετικών ειδικοτήτων, οι οποίοι μπορούν να παρέχουν μια πιο ολοκληρωμένη περίθαλψη" αναφέρει ο κ. Παπαϊωάννου.

Υπάρχουν πέντε διαφορετικές ιατρικά αναγνωρισμένες διαγνώσεις αναφορικά με τη διαταραχή του φύλου, οι οποίες βοηθούν τους επαγγελματίες υγείας να προσφέρουν τις καλύτερες δυνατές υπηρεσίες στα άτομα που τις χρειάζονται. Με βάση τις διαγνώσεις αυτές, οι διαταραχές του φύλου κατατάσσονται σε: τρανσεξουαλισμό, παρενδυσία διπλού ρόλου, διαταραχή ταυτότητας φύλου της παιδικής ηλικίας, άλλες διαταραχές ταυτότητας φύλου και απροσδιόριστη διαταραχή ταυτότητας φύλου.

"Ο επαγγελματίας ψυχικής υγείας είναι το άτομο- κλειδί για την ομαλή διεξαγωγή όλων των επιθυμητών αλλαγών και οφείλει να έχει ειδική εκπαίδευση στη θεραπεία των διαταραχών ταυτότητας του φύλου. Πρωταρχική μέριμνα είναι να γίνει έγκυρη διάγνωση της διαταραχής ταυτότητας του φύλου καθώς και τυχόν συνοδών ψυχιατρικών καταστάσεων, οι οποίες πρέπει να αντιμετωπίζονται κατάλληλα. Παράλληλα, ο ψυχίατρος συμβουλεύει το άτομο σχετικά με τις διαθέσιμες θεραπευτικές τεχνικές, παρέχει ψυχοθεραπεία και επιμορφώνει τα μέλη της οικογένειας, τους εργοδότες και τους θεσμούς σχετικά με τις διαταραχές ταυτότητας του φύλου. Προκειμένου να ξεκινήσει οποιαδήποτε θεραπευτική ενέργεια με τη

μορφή ορμονικής θεραπείες ή χειρουργικών επεμβάσεων, ο ψυχίατρος εκδίδει επίσημες συστατικές επιστολές προς τους αρμόδιους συναδέλφους και επιβεβαιώνει τα κριτήρια" επισημαίνει ο κ. Παπαϊωάννου.

Παράλληλα τονίζει ότι βασικές προϋποθέσεις για την έναρξη της ορμονικής θεραπείας είναι: να είναι το άτομο άνω των 18 ετών, να γνωρίζει τι προσφέρει η θεραπεία με ορμόνες καθώς και τις πιθανές επιπλοκές ή προβλήματα που μπορούν να δημιουργήσουν, να υπάρχει καταγεγραμμένη διαβίωση στο άλλο φύλο για τουλάχιστον τρεις μήνες ή να έχει διενεργηθεί ψυχοθεραπεία για διάστημα τουλάχιστον τριών μηνών.

"Οι επεμβάσεις αλλαγής φύλου διαχωρίζονται στις σχετικά αναστρέψιμες και στις μη αναστρέψιμες. Στην πρώτη κατηγορία ανήκουν όλες οι επεμβάσεις που αφορούν τη θηλυκοποίηση ή αρρενοποίηση των δευτερευόντων χαρακτηριστικών του φύλου, όπως η αυξητική μαστών, η θηλυκοποίηση προσώπου, η λιποαναρρόφηση και λιπομεταφορά και αντίστοιχα η μαστεκτομή και αρρενοποίηση του στήθους. Προκειμένου να διεξαχθούν αυτές οι επεμβάσεις χρειάζεται να πληρούνται κάποια κριτήρια ετοιμότητας και μια συγκατάθεση μεταξύ του ατόμου με τον χειρουργό. Όσον αφορά τις επεμβάσεις αλλαγής φύλου, πρέπει να πληρούνται τα κριτήρια καταλληλότητας και τα κριτήρια ετοιμότητας. Τα κριτήρια καταλληλότητας είναι τα εξής: ο/η ασθενής να είναι νομικά ενήλικας, συνήθως 12 μήνες συνεχούς ορμονοθεραπείας, 12 μήνες συνεχούς και επιτυχούς εμπειρίας διαβίωσης στο επιλεγμένο φύλο επί 24ώρου βάσεως, τακτική και υπεύθυνη συμμετοχή σε ψυχοθεραπεία κατά τη διάρκεια της εμπειρίας διαβίωσης στο επιλεγμένο φύλο. Οι χειρουργικές επεμβάσεις "Άρρεν προς Θήλυ" περιλαμβάνουν ορχεκτομή, εκτομή του πέους, κολποπλαστική, κλειτοριδοπλαστική, χειλεοπλαστική. Οι επεμβάσεις "Θήλυ προς Άρρεν" περιλαμβάνουν την υστερεκτομή, εκτομή σαλπίγγων και ωοθηκών, κολπεκτομή, μετοϊδοπλαστική, οσχαιοπλαστική, ουρηθροπλαστική, τοποθέτηση ορχικών προθέσεων και φαλλοπλαστική" εξηγεί ο κ. Παπαϊωάννου.

Τα νέα κινήματα απελευθέρωσης

Το gay-pride (το φεστιβάλ ομοφυλόφιλης υπερηφάνειας όπως είναι γνωστό στην ελληνική περίπτωση), αποτελεί μια ιδιόμορφη πολιτική διεκδίκηση και διαμαρτυρία κατά των διακρίσεων ατόμων διαφορετικών σεξουαλικών προσανατολισμών και ταυτοτήτων (ΛΟΑΤΔ), που πραγματοποιείται κατ' έτος στις

δυτικέςκοινωνίες, σε ανάμνηση των αιματηρών επεισοδίων που έγιναν, στις 29 Ιουνίου του 1969, στο μπαρ StonewallInn της Νέας Υόρκης. Την ημέρα εκείνη, και με πρόφαση την έρευνα για παράνομη πώλησηοινοπνευματωδών, ειδικές δυνάμεις της αστυνομίας εισέβαλαν σε έναν χώρο όπου σύχναζαν ομοφυλόφυλα και τράνς άτομα με αποτέλεσμα ναξεσπάσουν βίαιες και αιματηρές συμπλοκές. Το συμβάν αυτόκαθιερώθηκε, ως ιδρυτική στιγμή ενός αγώνα για την υπεράσπιση των διαφορετικών σεξουαλικώνταυτοτήτων και τη διεκδίκηση δημόσιας αναγνώρισης.

Έχοντας ως πολιτικό διεκδικητικό προηγούμενο τα ριζοσπαστικά πολιτικά αριστερά κινήματα τωνδεκαετιών 1960 και 1970 , το αντιπολεμικό κίνημα, το κίνημα απελευθέρωσης των μαύρων, το κίνημαγυναικείας απελευθέρωσης, κοινό στοιχείο των οποίων ήταν η απομάκρυνση από πολιτικές αφομοίωσης, η διεκδίκηση της αναγνώρισης της ιδιαίτερης ταυτότητας και η απαίτηση για νομικές μεταρρυθμίσεις, το gaypride έχει συστήσει έναν δημόσιο χώρο ελευθερίας με βάση τέσσερεις λέξεις-κλειδιά, όπως τις συνόψισε οσυντάκτης του μανιφέστου των γκέι, CarlWittman: τιμή, επιλογή, αποκάλυψη (outing) και απελευθέρωση(Sullivan, 2006, σ. 27).

Η εξωτερίκευση των εκδηλώσεων υπερηφάνειας είναι διπλή: αφενός διατυπώνει προς την ευρύτερηκοινωνία αιτήματα κατά των διακρίσεων, αφετέρου, δε, προτρέπει τα άτομα διαφορετικών σεξουαλικώνταυτοτήτων να αναπτύξουν μια θετική αίσθηση ταυτότητας, μια απενοχοποίηση, ένα αίσθημα ενεργητικής αυτοεκτίμησης και αυτοκατάφασης του εαυτού και των διαφορετικών επιλογών του, στη θέση ενός θυματοποιητικού και τραυματικού βιώματος, σαν να ήταν κάτι κακό που συνέβη σε κάποιον, που το «έπαθε»κανείς. Η προβολή της έννοιας της επιλογής σηματοδοτεί την αντικατάσταση της ρητορικής της θυματοποίησης από την ρητορική της ελευθερίας και του αυτοπροσδιορισμού. Μετατοπίζει την εννοιολογίατης σεξουαλικότητας από την αντίληψη ενός συμβάντος βιολογικού, μη ανήκοντος στη σφαίρα της προσωπικής επιλογής, στον ορίζοντα των πολλών δυνατοτήτων μιας προσωπικής δημιουργικής ελευθερίας. Η πολύχρωμη διάσταση του gay-pride δηλώνει, μια πολυ-συνύπαρξη, ένα άνοιγμα προς εναλλακτικές αξίες,πεποιθήσεις, τρόπους ζωής, θεσμούς και κοινότητες. Η «χαρούμενη» νότα των φεστιβάλυπερηφάνειας δενπρέπει να θεωρείται με απολιτικούς όρους, γιατί οι εκδηλώσεις αυτές αποτελούν ένα αντιπαράδειγμαπολιτικής διαμαρτυρίας, που ωστόσο παραμένει πολιτικό. Ως τόπος πολιτικός, το gay-pride, αντιστρατεύεται τις συνήθειες μορφές πολιτικών διαδηλώσεων και αμφισβήτησης, που προϋποθέτουν

μιασυσπείρωση γύρω από «σκληρές» πολιτικές ταυτότητας, οι οποίες απαιτούσαν την κατανόηση του πολιτικού αγώνα με όρους μετώπου, αρθρώνονταν γύρω από ένα κέντρο-πυρήνα από το οποίο εκλύεται ένα νόημα μεβάζη το οποίο και ιεραρχούνταν πολιτικές προτεραιότητες. Έχοντας ενσωματώσει την οδυνηρή εμπειρία του κατακερματισμού του χώρου, με τους «πολέμους του σεξ» κατά την δεκαετία του '70 και του '80, η νέα αυτή πολυκεντρική μορφή διαμαρτυρίας επιχειρεί να αποφύγει τον εγκλεισμό σε ουσιοκρατικές και παγιωμένες ταυτότητες, καθώς και μια νέα παγίδευση σε ενοποιητικές ταυτοποιητικές διαδικασίες. Η πρόσκληση για outing που απευθύνει, αποτελεί επίσης μορφή πολιτικής πρακτικής, γιατί μέσω αυτής επιτελείται ένα αίτημα αναγνώρισης που αντικαθιστά τις πρακτικές συγκάλυψης, οι οποίες, επομένως, διαιωνίζουν τη διάκριση μεταξύ ιδιωτικού και δημόσιου, που αναπτύσσονταν στο προγενέστερο πλαίσιο, εκείνο της πολιτικής της αφομοίωσης, της βασισμένης στην αντίληψη ότι «αυτά που μας χωρίζουν είναι λιγότερα από αυτά που μας ενώνουν. ενώνουν».

Ωστόσο, τι είδους «αποκάλυψη» και δημοσιότητα ταυτότητας είναι δυνατόν να πραγματοποιείται στο gay-pride, έναν χώρο που δεν συμπαθεί της ετεροκανονιστικές όσο και ομοκανονιστικές κουλτούρες ταυτότητας; Οι νέες μεταδομιστικές μορφές του πολιτικού, που εγκαινιάζουν αυτοί οι τόποι, δεν διεκδικούν έναν τρόπο δημόσιας έκφρασης μιας αυθεντικής «ταυτότητας», μιας κρυμμένης πίσω από παγιωμένα αρνητικά στερεότυπα «αληθινής» παρουσίας, την οποία υποτίθεται ότι αυτά συγκαλύπτουν. Η αποκάλυψη (outing) γίνεται ακριβώς μέσα από την ανατρεπτική ενσωμάτωση και επιτέλεση, από τα ίδια τα υποκείμενα, των αρνητικών στερεότυπων της κάθε σεξουαλικής κουλτούρας, ετεροκανονιστικής ή ομοκανονιστικής.

Καθώς τα στερεότυπα αυτά επανενσωματώνονται με ειρωνικό και σατυρικό τρόπο από τα ίδια τα «θύματα» που αυτά έχουν δημιουργήσει, μεταμορφώνουν την ενσωμάτωση, το ομοφυλόφιλο σώμα που την επιτελεί, σε τόπο αντίστασης/ ανατροπής/ υπονόμησης όλων των κανόνων, αντιλήψεων, τρόπων ζωής του φύλου.

Πρόκειται για μια πολιτική πράξη, που δεν αξιώνει την ανατροπή αγωνιζόμενη για την επιβολή της δικής της αλήθειας/ αυθεντικής εκδοχής ταυτότητας, στην θέση ενός κυρίαρχου «ψεύδους», αλλά για την δημιουργία ενός εναλλακτικού τόπου υπονόμησης και ανατροπής της λογικής του κανόνα. Τα άτομα

που συμμετέχουν στις επιτελεστικές, αυτές, μορφές διαμαρτυρίας εμφορούνται από την πεποίθηση ότι ταυτότητες δεν υπάρχουν εκτός κυρίαρχων καθεστώτων γνώσης/εξουσίας, και υπ' αυτήν την έννοια, δεν διεκδικούν καμία αυθεντική αξίωση να πουν την αλήθεια μιας ταυτότητας. Μάλλον ο στόχος είναι να επιστήσουν την προσοχή στην πολύπλοκη φύση της έννοιας της ταυτότητας και της έννοιας της πολιτικής. Και με αυτόν τον τρόπο, συναντούν την queer πρακτική.

ΠΩΣ ΕΙΝΑΙ ΝΑ ΕΙΣΑΙ ΤΡΑΝΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΤΟΥ 2017?!

«Όλοι οι άνθρωποι είμαστε διαφορετικοί ο ένας από τον άλλον και η αποδοχή αυτής της διαφορετικότητας, μας ενώνει», ανέφερε στο Αθηναϊκό Πρακτορείο ειδήσεων ο Γεώργιος Κουρόγιωργας, υπεύθυνος Επικοινωνίας της ColourYouth, μιας οργάνωσης για τα δικαιώματα των λεσβιών, γκέι, αμφί, τράνς, κουήρ αλλά και στρέιτ νέων με ευκαιρία την σημερινή Παγκόσμια Ημέρα κατά της Ομοφοβίας και Τρανσοφοβίας.

Ήταν στις 17 Μαΐου 1990, όταν ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας αφαίρεσε την ομοφυλοφιλία από τον Διεθνή Κατάλογο Νοσημάτων. Παρά τους αγώνες που έχουν δώσει τα κινήματα για την ίση μεταχείριση των ανθρώπων ανεξαρτήτως σεξουαλικού προσανατολισμού ή ταυτότητας φύλου, τα ομόφυλα και διεμφυλικά άτομα εξακολουθούν να υφίστανται διακρίσεις και να γίνονται θύματα αρνητικών στερεοτύπων, προκαταλήψεων ακόμα και βίαιων επιθέσεων.

Ιδιαίτερα για τους τράνς (διεμφυλικούς) ανθρώπους, καθημερινά ζητήματα, όπως η παραλαβή ενός δέματος από το ταχυδρομείο, το άνοιγμα ενός τραπεζικού λογαριασμού, ή πολύ περισσότερο η υποβολή αίτησης για εργασία μπορεί να αποτελέσει πηγή προβλημάτων και να είναι αιτία αποκλεισμών αν η εξωτερική έκφραση του φύλου δεν ταιριάζει με το φύλο έτσι όπως αυτό αναφέρεται στην ταυτότητα.

Η πρόεδρος του Σωματείου Υποστήριξης Διεμφυλικών (ΣΥΔ), Μαρία Γαλανού, επισημαίνει στο ΑΠΕ-ΜΠΕ, πως η κύρια διεκδίκηση της τράνς κοινότητας είναι η νομική αναγνώριση της ταυτότητας φύλου, δηλαδή η δυνατότητα αλλαγής των εγγράφων των τράνς ανθρώπων, χωρίς ιατρικές προϋποθέσεις όπως η ορμονοληψία, οι ψυχιατρικές διαγνώσεις ή όπως η κείμενη νομοθεσία ορίζει μετά από στείρωση ή επέμβαση επαναπροσδιορισμού φύλου.

Διεμφυλικό (απόδοση του αγγλικού transgender) ονομάζεται ένα άτομο του οποίου το κοινωνικό φύλο (εμφάνιση, συμπεριφορά, τρόποι) διαφοροποιείται από το ανατομικό φύλο ή αλλιώς το φύλο που καταγράφηκε νομικά κατά τη γέννηση. Περιλαμβάνει, δηλαδή, όλες τις εκφράσεις και ταυτότητες φύλου που διαφέρουν απ' το καταγεγραμμένο ανατομικό φύλο. Είναι όρος - ομπρέλα που συμπεριλαμβάνει τα παρενδυτικά άτομα, crossdressers, dragqueens, dragkings, ανθρώπους που βρίσκονται είτε στο στάδιο της μετάβασης (transition) είτε έχουν ολοκληρώσει την μετάβασή τους, είτε έχουν κάνει είτε δεν έχουν κάνει επέμβαση επαναπροσδιορισμού φύλου.

Ωστόσο, επειδή ως νεολογισμός ο διεμφυλικός – είναι δύσχρηστος όρος, χρησιμοποιείται πιο συχνά ο πιο σύντομος, εύχρηστος και διεθνής όρος «τράνς», ο οποίος είναι αποδεκτός και αγκαλιάζει όλη την κοινότητα των ανθρώπων που η ταυτότητα ή η έκφραση φύλου τους διαφοροποιείται από το ανατομικό φύλο.

«Έχουμε πολλές καταγραφές εξευτελιστικών συμπεριφορών που έχουν αντιμετωπίσει τράνς άνθρωποι, ακριβώς λόγω της ασυμφωνίας των στοιχείων ταυτότητας με την εξωτερική εμφάνιση του φύλου», τονίζει η κ. Γαλανού, αναφέροντας κάποιες περιπτώσεις:

- 1) Τράνς άντρας πέρασε στις εξετάσεις του Θεάτρου Τέχνης. Πήγε να κάνει την εγγραφή του και όταν διαπιστώθηκε η αναντιστοιχία της εμφάνισης με τα στοιχεία ταυτότητας, αρνήθηκε το προσωπικό, αλλά και ο Διευθυντής του

Θεάτρου Τέχνης, να τον εγγράψουν. Του είπαν ότι ενδεχομένως θα υπήρχε θέμα με τις αντιδράσεις ορισμένων καθηγητών, ενδεχομένως και συμφοιτητών, και ότι θα πρέπει να ολοκληρώσει τη διαδικασία επαναπροσδιορισμού του φύλου του με χειρουργικές επεμβάσεις, να αλλάξουν τα έγγραφα ταυτότητάς του, ώστε να μπορέσουν να τον εγγράψουν.

- 2) Τράνς άντρας που έχει ολοκληρώσει τη διαδικασία επαναπροσδιορισμού του μέσω χειρουργικών επεμβάσεων, έχει αλλάξει τα έγγραφά του στο ληξιαρχείο καθώς και την ταυτότητά του, και όταν πάει στο Πανεπιστήμιο που τελείωσε δεν του αλλάζουν τους τίτλους σπουδών του.
- 3) Τράνς γυναίκα που δεν έχει κάνει επέμβαση επαναπροσδιορισμού πάει στο ταχυδρομείο να παραλάβει συστημένο γράμμα και όταν δίνει την ταυτότητά της που έχει αντρικά στοιχεία, περιφέρουν την ταυτότητά της στο υπαλληλικό προσωπικό και χλευάζεται.

Οι πιο χαρακτηριστικές περιπτώσεις, βέβαια, πέραν αυτών, είναι κατά την αναζήτηση εργασίας. Διότι όταν τα στοιχεία ταυτότητας δε ταιριάζουν με την εξωτερική εμφάνιση, σχεδόν κανένας εργοδότης δεν προχωρά σε πρόσληψη. Έτσι πολλοί τράνς άνθρωποι, αντιμετωπίζουν τον αποκλεισμό από τον χώρο της εργασίας και συνεπακόλουθα και της κοινωνικής ασφάλισης και πρόνοιας, είναι ανασφάλιστοι δηλαδή και τούτο έχει ως αποτέλεσμα και αποκλεισμό τους από τον χώρο της υγείας, λόγω έλλειψης ασφάλισης.

Πάρα πολλά είναι τα περιστατικά, όταν τράνς άνθρωποι επισκέπτονται αστυνομικά τμήματα και όταν διαπιστώνεται από τον αστυνομικό ότι τα στοιχεία ταυτότητας δεν ταιριάζουν με αυτό που βλέπουν αντιμετωπίζουν τραγικές συμπεριφορές εξευτελισμού. Χαρακτηριστικό είναι πρόσφατο γεγονός, όπου τράνς γυναίκα δέχτηκε επίθεση σε νυκτερινό κέντρο στην Εύβοια, και όταν κατέφυγε στην αστυνομία αντιμετώπισε τον εξευτελισμό αντί να την αντιμετωπίσουν ως θύμα ρατσιστικής επίθεσης.

Οι ομοφοβικές επιθέσεις σε ομοφυλόφιλους, αμφίφυλους ή τράνς ανθρώπους σημειώνουν ανησυχητική αύξηση στην Ελλάδα, υποστηρίζει ο κ. Κουρόγιωργας. Γι' αυτό, όποιος δει κάποιο περιστατικό πρέπει να το αναφέρει, η αλληλεγγύη μεταξύ των ανθρώπων είναι αρμοδιότητα όλων μας, συμπληρώνει.

Το Ψήφισμα του Συμβουλίου της Ευρώπης της 22ας Απριλίου θεωρείται ιστορικής σημασίας, λέει η κ. Γαλανού, καθώς για πρώτη φορά καταρτίστηκε ψήφισμα αποκλειστικά για τα τρανς δικαιώματα και ζητά από τα κράτη-μέλη: να υιοθετήσουν γρήγορες, διαφανείς και πλήρως προσβάσιμες διαδικασίες νομικής αναγνώρισης της ταυτότητας φύλου, βασισμένες στον αυτοπροσδιορισμό, δίχως καμία προϋπόθεση βασισμένη στα χαρακτηριστικά ενός προσώπου (όπως η υγεία ή η ηλικία), να αφαιρέσουν τις προϋποθέσεις επεμβάσεων στειρώσης ή άλλων ιατρικών διαδικασιών όπως ψυχιατρικές διαγνώσεις ή προϋποθέσεις για διαζύγιο όσον αφορά τη νομική αναγνώριση της ταυτότητας φύλου, να εξετάσουν την συμπερίληψη κενής καταχώρησης φύλου στα έγγραφα ταυτότητας για όσα πρόσωπα το επιθυμούν, να είναι πλήρως προσβάσιμες οι υπηρεσίες υγείας για τα τρανς πρόσωπα (συμπεριλαμβανομένων των παιδιών) χωρίς την ετικέτα της ψυχικής ασθένειας, να είναι υποστηρικτικά στην παροχή πληροφοριών, στην ενδυνάμωση της ευαισθητοποίησης και της εκπαίδευσης, ιδιαίτερα όσον αφορά τις επαγγελματικές ομάδες για τα τρανς θέματα.

Είναι πασιφανές ότι η αρωγή και η υποστήριξη που λαμβάνουν τα τρανς άτομα, από τέτοιου είδους ομάδες, όπως το ΣΥΔ, είναι τόσο αξιοσημείωτη, που πλέον φαίνεται να υπάρχει κάποιο χέρι ελπίδας για τους συγκεκριμένους ανθρώπους. Η παρουσία του επεκτείνεται και αφορά όλα τα ζητήματα που προκύπτουν, δεν συγκεκριμενοποιείται στους Έλληνες, αλλά ασχολείται και με τους αλλοδαπούς ή πρόσφυγες που θέλουν να εγκατασταθούν στην χώρα μας και είναι διεμφυλικοί.

ΣΩΜΑΤΕΙΟ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗΣ ΔΙΕΜΦΥΛΙΚΩΝ

Το Σωματείο Υποστήριξης Διεμφυλικών (ΣΥΔ), αναγνωρισμένο μη κερδοσκοπικό Σωματείο εθελοντικού χαρακτήρα για την προστασία των δικαιωμάτων της τρανς κοινότητας, με το παρόν δελτίο τύπου, κάνει γνωστή υπόθεση γκέι πρόσφυγα καταγωγής από την Συρία που έγινε δεκτό το αίτημα διεθνούς προστασίας ασύλου του, υπό την υποστήριξη του ΣΥΔ.

Η υπόθεση αυτή αφορά αίτημα διεθνούς προστασίας ασύλου με βάση τον σεξουαλικό προσανατολισμό του αιτούντος, καθώς το πρόσωπο είχε δεχτεί στην χώρα καταγωγής του ακραίες διακρίσεις και βία που έφτασαν μέχρι επανειλημμένους βιασμούς του από κυβερνητικό αξιωματούχο.

Η συνέντευξή του έγινε στις 19/12/2016 στην Υπηρεσία Ασύλου, πραγματοποιήθηκε με την παρουσία των ειδικών συμβούλων του ΣΥΔ, σε θέματα ασύλου, Άννας Κουρουπού (Γενική Γραμματέας) και Άννας Απέργη (Γραμματέας Περιφέρειας ΣΥΔ), που έδωσαν όλο το περίγραμμα των λόγων που ο αιτών έπρεπε να λάβει διεθνούς προστασίας ασύλου, ενώ κατατέθηκε υποστηρικτικό Υπόμνημα από το ΣΥΔ που εξηγεί αναλυτικά τη νομική βάση του αιτήματος της συμμετοχής του σε ιδιαίτερη κοινωνική ομάδα λόγω κινδύνου δίωξης ή της σωματικής του ακεραιότητας λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού.

Αξίζει να σημειωθεί ότι η απόφαση της θετικής έκβασης εκδόθηκε μία εβδομάδα μετά, ενώ στο κείμενο της απόφασης, αναφέρεται η συμμετοχή των δύο ειδικών συμβούλων του ΣΥΔ στην συνέντευξη του πρόσφυγα, η κατάθεση του Υπομνήματος, καθώς και όλοι οι λόγοι που ανεπτύχθησαν στο υπόμνημα, οι οποίοι κρίθηκαν βάσιμοι και αποδεκτοί ώστε το πρόσωπο να λάβει διεθνή προστασία ασύλου.

Το ΣΥΔ από την αρχή του 2016 έχει υποστηρίξει περίπου 30 υποθέσεις αιτούντων διεθνούς προστασίας ασύλου λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου, εκ των οποίων 9 έγιναν δεκτές στον πρώτο βαθμό, σε άλλες δύο υποθέσεις έγινε δεκτό αίτημα μετεγκατάστασης σε άλλη χώρα, 3 απερρίφθησαν στον πρώτο βαθμό εκ των οποίων 1 θα υποστηριχθεί και στον δεύτερο βαθμό, ενώ οι υπόλοιπες εκκρεμούν προς εξέταση. Σε όλες τις υποθέσεις, παρίστανται εκπρόσωποι

του ΣΥΔ ως ειδικοί σύμβουλοι σε θέματα ασύλου, ενώ έχει κατατεθεί σχετικό Υπόμνημα που εξηγεί τη βάση που πρέπει να γίνει δεκτό το αίτημα διεθνούς προστασίας.

Ωστόσο από τον Μάρτιο του 2016, έχουμε εκφράσει τις ανησυχίες μας που αφορούν τις γενικότερες πολιτικές σε θέματα ασύλου αλλά και ειδικότερα αναφορικά με τον σεξουαλικό προσανατολισμό ή την ταυτότητα φύλου των αιτούντων, ενώ στην κατεύθυνση της καλύτερης γνώσης σε θέματα LGBTI ασύλου εκδώσαμε τρίπτυχο-τρίγλωσσα φυλλάδια στα αγγλικά, γαλλικά και αραβικά, τον Ιούνιο του 2016 δώσαμε στη δημοσιότητα δελτίο τύπου με αφορμή την Διεθνή Ημέρα Προστασίας των Δικαιωμάτων των Προσφύγων, όπου πέραν των ανησυχιών μας καταθέσαμε 10 προτάσεις στην κατεύθυνση του σεβασμού των δικαιωμάτων των αιτούντων διεθνούς προστασίας, που με βάση αυτές κατατέθηκε ερώτηση στο Κοινοβούλιο προς του αρμόδιους Υπουργούς, ενώ καταθέσαμε επίσης προτάσεις στο υπό διαβούλευση σχέδιο νόμου που αφορούσε την ενσωμάτωση της κοινοτικής οδηγίας 2013/33/ΕΕ σχετικά με τις απαιτήσεις για την υποδοχή των αιτούντων διεθνή προστασία.

Το Σωματείο Υποστήριξης Διεμφυλικών (ΣΥΔ), σε συνέχεια όλων των παραπάνω, συνεχίζει να εργάζεται στην κατεύθυνση της εμπέδωσης των δικαιωμάτων των προσφύγων σύμφωνα με τις διεθνείς συνθήκες, της βελτίωσης των συνθηκών διαβίωσης, καθώς και της υποστήριξης των αιτημάτων διεθνούς προστασίας ασύλου προσώπων που υφίστανται διώξεις ή απειλές της σωματικής ακεραιότητας, ελευθερίας, ή της ζωής λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού ή ταυτότητας φύλου.

- ❖ *.Θέμα επίσης σημαντικό προς συζήτηση και αντιμετώπιση του εν λόγω σωματείου είναι: «Αναγκαία η προσθήκη της ταυτότητας φύλου στα πεδία της κοινωνικής ασφάλισης, της υγείας, της εκπαίδευσης, της στέγασης και της παροχής υπηρεσιών και αγαθών στο σχέδιο νόμου για την αναθεώρηση του νόμου για την αρχή της ίσης μεταχείρισης».*

Το Σωματείο Υποστήριξης Διεμφυλικών (Σ.Υ.Δ.), αναγνωρισμένο μη κερδοσκοπικό Σωματείο εθελοντικού χαρακτήρα για την προστασία των δικαιωμάτων της τρανς κοινότητας, σε συνέχεια του δελτίου τύπου μας της 11^{ης} Ιουλίου 2016, επισημαίνει για μία ακόμη φορά την αναγκαιότητα της προσθήκης

του σεξουαλικού προσανατολισμού και της ταυτότητας φύλου και χαρακτηριστικών φύλου στα πεδία της κοινωνικής ασφάλισης, της υγείας, της εκπαίδευσης, της στέγασης και της παροχής υπηρεσιών και αγαθών στο σχέδιο νόμου που κατατέθηκε στις 9.1.2016, και θα συζητηθεί στις αρμόδιες επιτροπές του Κοινοβουλίου.

Όπως είχε επισημανθεί θεωρείται ιδιαίτερα θετικό, παρ' ότι το ενδιαφέρον ως τρανς συλλογικότητα εστιάζεται κυρίως στην τροποποίηση των νομοθεσιών των διακρίσεων λόγω φύλου, το γεγονός ότι στην αναθεώρηση του νόμου, προστίθενται η ταυτότητα φύλου καθώς και τα χαρακτηριστικά φύλου ως έδαφος απαγόρευσης των διακρίσεων στον χώρο της εργασίας και της απασχόλησης. Ωστόσο, τούτο δεν συμβαίνει σε άλλα πεδία της ιδιωτικής και δημόσιας ζωής, όπως την παροχή υπηρεσιών και αγαθών, την εκπαίδευση, την υγεία και την στέγαση, όπου απουσιάζουν.

Είναι θεμελιώδες για τους LGBTQI+ ανθρώπους να υπάρχει προστασία και σε αυτά τα πεδία, καθώς ιδιαίτερα οι τρανς άνθρωποι αντιμετωπίζουν μία σειρά από διακρίσεις στα πεδία αυτά και ιδιαίτερα: σε πολλές περιπτώσεις έχει δοθεί στη δημοσιότητα θεμελιώδεις παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων και διακρίσεων στον χώρο της παροχής υπηρεσιών και αγαθών με αρνήσεις παροχής υπηρεσιών λόγω της ταυτότητας φύλου των προσώπων, στην στέγαση με άρνηση ενοικίασης στέγης σε τρανς ανθρώπους με βάση μόνο την ταυτότητα φύλου (με πιο πρόσφατο παράδειγμα άρνηση ενοικίασης ακόμη και στο ίδιο το ΣΥΔ), στον χώρο της υγείας και της εκπαίδευσης όπου πολλοί τρανς άνθρωποι αντιμετωπίζουν περιορισμένη πρόσβαση, υποτιμητικές συμπεριφορές, παρενοχλήσεις ή και ακραίες διακρίσεις.

Επί των υπόλοιπων σημείων ακόμη: θεωρείται πολύ θετικό ότι ενσωματώθηκε η πρόταση επί του Άρθρου 8, σύμφωνα με το οποίο τα νομικά πρόσωπα που προσφεύγουν νομικά δεν υποχρεούνται στην καταβολή παραβόλου υπέρ του δημοσίου, ωστόσο τούτο μπορεί να επεκταθεί και για τα φυσικά πρόσωπα και επίσης δεν έχει ενσωματωθεί η πρόταση προσθήκης στο Άρθρο 14 ως φορέας προώθησης και εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχείρισης και ο Συμπαραστάτης του Δημότη και της Επιχείρησης, καθώς και ο Συμπαραστάτης της Περιφέρειας στο Άρθρο 14, στο πεδίο της Τοπικής Αυτοδιοίκησης.

Ακόμη, στο ίδιο σχέδιο νόμου, στο Μέρος Δ', στα Άρθρα 56-58, ορίζεται ο Συνήγορος του Πολίτη, ως Εθνικός Μηχανισμός Διερεύνησης Περιστατικών Αυθαιρεσίας, και παρότι είχε επισημανθεί σε δελτίο τύπου της 21^{ης} Ιουλίου 2016, όταν είχαν τεθεί σε διαβούλευση οι σχετικές διατάξεις ότι θεωρείται θετικό το γεγονός ότι υπάρχουν ως αιτίες που πρέπει να διερευνάνται το ρατσιστικό κίνητρο σε περιστατικά αυθαιρεσίας η ταυτότητα φύλου και τα χαρακτηριστικά φύλου, είχε εκφραστεί το ερώτημα, για το κατά πόσον θα μπορούσε να είναι αποτελεσματική επί του πρακτέου η ανάληψη όλου του βάρους εξέτασης των καταγγελιών αυθαιρεσίας αποκλειστικά από τον Συνήγορο του Πολίτη, καθώς η φύση της αποστολής του είναι η διαμεσολάβηση. Η άποψη του σωματείου είναι ότι, θα ήταν πιο πρόσφορο να δημιουργηθεί ένας ανεξάρτητος μηχανισμός όπως συμβαίνει σε πολλά κράτη της Ε.Ε.

Καταληκτικά, επισημαίνεται η αναγκαία προσθήκη του σεξουαλικού προσανατολισμού και ιδίως της ταυτότητας και χαρακτηριστικών φύλου στο Άρθρο 3, παράγραφος 2 του σχεδίου νόμου, που αφορά την ίση μεταχείριση και απαγόρευση των διακρίσεων σε μία σειρά τομέων, όπως η παροχή υπηρεσιών και αγαθών, εκπαίδευση, υγεία και στέγαση, καθώς φυσικά δεν αρκεί το Άρθρο 24 που αναφέρει ότι τούτο μπορεί να γίνει με Προεδρικό Διάταγμα, αλλά μπορεί να γίνει κάλλιστα στον υπάρχοντα νόμο.

Επομένως, όπως αναφέρεται και στο δελτίο τύπου της 11^{ης} Ιουλίου, πέραν του Ν. 3304/2005, το Υπουργείο είναι αναγκαίο να προχωρήσει και σε τροποποιήσεις των νομοθεσιών κατά των διακρίσεων για λόγους φύλου και συγκεκριμένα:

α) του ν. 3896/2010 για την ίση μεταχείριση στον χώρο της εργασίας και απασχόλησης για λόγους φύλου,

β) του ν. 3769/2009 για την ίση μεταχείριση στον χώρο της παροχής υπηρεσιών και αγαθών, και

γ) του ν. 4097/2012 για την ίση μεταχείριση στην αυτοτελή επαγγελματική δραστηριότητα για λόγους φύλου, με την απολύτως αναγκαία προσθήκη ταυτότητας φύλου και χαρακτηριστικών φύλου.

Εκτός από αυτά τα δύο συγκεκριμένα θέματα, με τα οποία έχει ασχοληθεί το ΣΥΔ, σημαντικό είναι να παρατηρήσουμε τι γίνεται και πως αντιμετωπίζεται η συγκεκριμένη κατηγορία ανθρώπων, γενικά στα κράτη – μέλη της Ε.Ε.

Η Πορτογαλία έχει υιοθετήσει νομοθεσία, σύμφωνα με την οποία, μπορεί να γίνει διόρθωση των εγγράφων των “διαφυλικών ατόμων” μέσα σε μία διαδικασία οκτώ ημερών. Άλλες χώρες της Ευρώπης, όπου τα “διαφυλικά άτομα” έχουν την δυνατότητα αλλαγής των εγγράφων τους, είναι η Ισπανία και το Ηνωμένο Βασίλειο.

Οπαράπάνω νόμος ‘H502’, μεταξύ άλλων αναφέρει ότι ένα τρανσεξουαλικό άτομο έχει δικαίωμα να χρησιμοποιεί χώρους ανάπαυσης, αποδυτήρια (και τουαλέτες προφανώς) του αντίθετου φύλου, αν “αισθάνεται” ότι ανήκει στο «άλλο φύλο».

Εδώ λοιπόν θα πρέπει να βάλουμε τη διάσταση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων πιο αναλυτικά. Ότι δηλαδή το φύλο με το οποίο καταγράφεται το άτομο κατά τη γέννησή του, πρέπει να έχει τη δυνατότητα νομικά να αλλάζει στα έγγραφα ταυτοποίησης, είτε έχει προηγηθεί διαδικασία επαναπροσδιορισμού φύλου είτε όχι. Και αυτό, επιπλέον, δεν μπορεί να καθορίζεται από ιατρικές ή φαρμακολογικές διαδικασίες.

Πράγματι, σύμφωνα με το Άρθρο 8 της Ευρωπαϊκής Συνθήκης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, «ο καθένας έχει το δικαίωμα στον σεβασμό της προσωπικής και οικογενειακής του ζωής, του οίκου του και των επικοινωνιών του», ενώ σε άλλο άρθρο αναφέρεται η «αρχή της ιδιωτικότητας». Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στις 11-7-2002, σε μια υπόθεση - ορόσημο (Christine Goodwin v. the United Kingdom, Appl. no. 28957/95) για τα τρανς δικαιώματα, αποφάσισε ότι η αποτυχία μιας χώρας να αλλάξει το πιστοποιητικό γεννήσεως ενός ατόμου εναρμονίζοντάς το με το φύλο της βούλησης του ατόμου, συνεπάγεται παράβαση του Άρθρου 8 της Συνθήκης. Ήταν η απόφαση που μετέπειτα υποχρέωσε το Ηνωμένο Βασίλειο να εισαγάγει νομοθεσία (Gender Recognition Act), για την αλλαγή των εγγράφων των τρανς ατόμων, δίχως την προϋπόθεση επέμβασης επαναπροσδιορισμού φύλου.

Ήταν μια σημαντική νίκη για την αναγνώριση της ταυτότητας φύλου και της δυνατότητας αλλαγής των εγγράφων των τρανς ατόμων. Ακολούθησαν η Ισπανία το 2007, η Πορτογαλία αργότερα και μετά από πρόσφατη απόφαση δικαστηρίου, το ίδιο θα υποχρεωθεί να κάνει και η Σουηδία.

Στην άλλη πλευρά του Ατλαντικού, πριν από ενάμισι χρόνο ήρθε η πιο προοδευτική νομοθεσία για τη δυνατότητα αλλαγής των εγγράφων στην Αργεντινή. Αξίζει, νομίζω, τον κόπο να μεταφέρω στα ελληνικά το πρώτο άρθρο του νόμου αυτού.

."Άρθρο 1 - Ταυτότητα φύλου. Όλα τα άτομα έχουν το δικαίωμα:

α) Στην αναγνώριση της ταυτότητας του κοινωνικού τους φύλου.

β) Στην ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας σύμφωνα με την ταυτότητα κοινωνικού φύλου τους.

γ) Να τους συμπεριφέρονται σύμφωνα με την ταυτότητα κοινωνικού φύλου τους, συγκεκριμένα, να αναγνωρίζονται κατά τρόπο που τα έγγρατά τους να αποδεικνύουν την ταυτότητά τους, με όρους του μικρού τους ονόματος, φωτογραφίας, και του φύλου που καταγράφονται σ' αυτά".

Και στο άρθρο 3 του ίδιου νόμου αναφέρεται: «Όλα τα άτομα έχουν τη δυνατότητα αιτήματος διόρθωσης του καταγεγραμμένου φύλου, όσον αφορά αλλαγή του μικρού ονόματος, της φωτογραφίας, οποτεδήποτε αυτά δεν συμφωνούν με τον τρόπο που αυτοπροσδιορίζουν την ταυτότητα κοινωνικού τους φύλου».

Το σημαντικό εδώ είναι το γεγονός ότι, όχι μόνο δεν τίθενται προϋποθέσεις που αφορούν επέμβαση επαναπροσδιορισμού φύλου ή στειρώσης, αλλά ούτε προαπαιτούμενα που να σχετίζονται με ιατρικές ή φαρμακολογικές διαδικασίες (που υπάρχουν στις νομοθεσίες των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης), ενώ μπαίνει η ιδιαίτερα σημαντική για την τρανς κοινότητα έννοια του αυτοπροσδιορισμού.

Πέραν όμως των νομοθεσιών των χωρών που επιτρέπουν την αλλαγή των εγγράφων για τα τρανς άτομα, σημαντικές είναι οι αναφορές του Επιτρόπου για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα του Συμβουλίου της Ευρώπης στην αναφορά του «Ανθρώπινα Δικαιώματα και Ταυτότητα Φύλου», όπου στις συστάσεις του προς τα κράτη - μέλη γράφει:

"Τα κράτη-μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης πρέπει:

** Να αναπτύξουν ταχείες και διαφανείς διαδικασίες για την αλλαγή του ονόματος και του φύλου ενός διεμφυλικού ατόμου σε πιστοποιητικά γέννησης, δελτία ταυτότητας, διαβατήρια, πιστοποιητικά εκπαίδευσης και άλλα παρόμοια έγγραφα.*

** Να καταργήσουν τη στείρωση και άλλες αναγκαστικές ιατρικές αγωγές ως υποχρεωτική νομική προϋπόθεση για την αναγνώριση της ταυτότητας του φύλου ενός ατόμου με νόμους που ρυθμίζουν τη διαδικασία για την αλλαγή ονόματος και φύλου".*

Εδώ, λοιπόν, βρίσκεται όλο το πλαίσιο που θέτει τις ασφαλείς βάσεις για την αναγνώριση της ταυτότητας φύλου, του πλήρους σεβασμού του αυτοπροσδιορισμού και της αξιοπρέπειας των τρανς ατόμων και των αναγκών τους και απαλλάσσει τα τρανς άτομα από το βαρύ φορτίο της ιατρικοποίησης της ταυτότητας φύλου με μία και μόνη οπτική: τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Στην ίδια κατεύθυνση επίσης βρίσκεται και σχετικό Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου (Σεπτέμβριος 2012) που ζητάει από τα κράτη-μέλη να προωθήσουν νομοθεσίες για την αλλαγή των εγγράφων, στην κατεύθυνση της αποϊατρικοποίησης της ταυτότητας φύλου.

Στην Ελλάδα, όπως προανέφερα, η μόνη διαθέσιμη διαδικασία για την αλλαγή των εγγράφων είναι για τα τρανς άτομα που έχουν κάνει επέμβαση επαναπροσδιορισμού φύλου. Και αυτή ακόμη εφαρμόζεται μέσω δικαστικής προσφυγής, ενώ η απόφαση εκδίδεται βάσει δεδουλευμένου - δεν υπάρχει νομοθεσία που να το προβλέπει.

Σημαντικό επιπλέον είναι, ότι αναγνωρίζεται επίσης ότι «η έννοια της ταυτότητας φύλου αποτυπώνεται ρητά σε πρόσφατα κείμενα του Συμβουλίου της Ευρώπης», καθώς ακόμη ότι «το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο επεσήμανε το 2010 την ανάγκη λήψης νομοθετικών μέτρων, τα οποία θα περιλαμβάνουν την έννοια της ταυτότητας φύλου στο πλαίσιο της κατοχύρωσης της ίσης μεταχείρισης».

Στο πρώτο ζήτημα, που αφορά την απουσία της ταυτότητας φύλου, το σημαντικό βήμα έγινε στις αρχές Μαρτίου του 2013, με την ψήφιση άρθρου που αφορά τη νομοθεσία κατά των πράξεων μίσους και συμπεριλαμβάνει την ταυτότητα φύλου ως επιβαρυντική περίσταση για την τέλεση εγκλημάτων μίσους.

Στο δεύτερο, που αποτελεί άλλωστε το κορυφαίο αίτημα της τρανς ατζέντας, θα χρειαστούν ακόμη πολλές προσπάθειες και ενδυνάμωση όλων των δυνατών συμμαχιών για την πλήρη αναγνώριση της ταυτότητας φύλου, που δεν μπορεί παρά να περνά μέσα από τη δυνατότητα αλλαγής των εγγράφων των τρανς ατόμων, με διαδικασίες απαλλαγμένες από οποιουδήποτε είδους ιατρικοποίηση, σύντομες, εύκολα προσβάσιμες, με πλήρη σεβασμό στην ιδιωτικότητα και αξιοπρέπεια των τρανς ατόμων.

Αν οραματιζόμαστε μια κοινωνία πιο δίκαιη και ανθρώπινη, αυτή δεν μπορεί παρά να συμπεριλαμβάνει όλες τις ευάλωτες μειονότητες, ανάμεσά τους και τα τρανς άτομα.

Στα άρθρα 1,2 και 3 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης κατοχυρώνεται το δικαίωμα στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια, στη ζωή και στην ακεραιότητα του προσώπου. Στα άρθρα 6,7 και 8 κατοχυρώνεται το δικαίωμα στην ελευθερία και την ασφάλεια, στον σεβασμό της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής και στην προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα. Το άρθρο 14 αναγνωρίζει το δικαίωμα εκπαίδευσης και το άρθρο 20 το δικαίωμα στην ισότητα έναντι του νόμου. Στο άρθρο 21 κατοχυρώνεται η απαγόρευση διακρίσεων, μεταξύ άλλων και λόγω γενετήσιου προσανατολισμού και στο άρθρο 35 αναγνωρίζεται το δικαίωμα στην προστασία της υγείας, στο άρθρο 45 το δικαίωμα στην ελευθερία κυκλοφορίας και διαμονής και στο άρθρο 47 το δικαίωμα πραγματικής προσφυγής και αμερόληπτου δικαστηρίου.

Το ανδρικό ή γυναικείο φύλο που μας αποδίδεται επισήμως κατά την γέννησή μας εξαρτάται από τα σωματικά μας χαρακτηριστικά. Είναι όμως πιθανό να μην ταιριάζει με την ταυτότητα του φύλου μας, δηλαδή με τον τρόπο που αισθανόμαστε και σκεφτόμαστε γι' αυτό. Επομένως καθίσταται σαφές το γεγονός ότι δεν θα πρέπει να υπάρχουν διακρίσεις και να αποδεχόμαστε τον καθένα είτε μεμονωμένα, είτε στο κοινωνικό σύνολο και να αφήνουμε χώρο, ώστε να μπορέσει να ενταχθεί ομαλά στην ροή της καθημερινότητας.

Διακρίσεις

«Θα ήθελα το φύλο μου να μην έχει καμία σημασία. Να μπορώ να κάνω τη δουλειά μου και να μου φέρονται με αμεροληψία και σεβασμό, όπως κι αν αυτοπροσδιορίζομαι. Θέλω μόνο να έχω τη δυνατότητα να είμαι αυτό που είμαι, χωρίς να με νοιάζει τι θα πουν οι άλλοι.» (Τρανς, 42 ετών, Ηνωμένο Βασίλειο).

Η ισότιμη και πλήρης κοινωνική συμμετοχή όλων χωρίς διακρίσεις αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την ύπαρξη συνεκτικών κοινωνιών χωρίς αποκλεισμούς που αξιοποιούν το ανθρώπινο κεφάλαιό τους και εγγυώνται την ευζωία και ευημερία όλων των μελών τους. Από την άποψη αυτή, τα αποτελέσματα της έρευνας για τα άτομα αυτά στην ΕΕ είναι ανησυχητικά, καθώς δείχνουν ότι η ισότητα των τρανς ατόμων αποτελεί, επί του παρόντος, έναν δύσκολα επιτεύξιμο στόχο που προϋποθέτει αποφασιστική δράση σε επίπεδο ΕΕ και κρατών μελών.

Κατά τους τελευταίους δώδεκα μήνες πριν από κάποιες έρευνες τα μισά και πλέον ερωτώμενα τρανς άτομα (54 %), ανέφεραν ότι έχουν αισθανθεί ότι έχουν υποστεί προσωπικά διακρίσεις ή παρενόχληση επειδή θεωρήθηκαν τρανς. Τα ερωτώμενα άτομα που ήταν νεαρής ηλικίας, δεν είχαν έμμισθη εργασία ή ανήκαν σε κατηγορία χαμηλότερου εισοδήματος ανέφεραν σε μεγαλύτερο ποσοστό ότι έχουν αισθανθεί ότι έχουν υποστεί διακρίσεις. Επίσης, όσο πιο ανοιχτά μιλούσαν τα ερωτώμενα άτομα για το γεγονός ότι είναι τρανς ή ότι έχουν τρανς παρελθόν τόσο αυξάνονταν οι πιθανότητες να δηλώσουν ότι έχουν αισθανθεί ότι έχουν υποστεί διακρίσεις.

A) Διακρίσεις στην απασχόληση και στην πρόσβαση σε προϊόντα και υπηρεσίες

Από τα αποτελέσματα ερευνών, προκύπτει μια εντυπωσιακά στενή σχέση μεταξύ της έκφρασης φύλου και των βιωμάτων διακρίσεων. Κατά την αναθεώρηση της ισχύουσας νομοθεσίας για την ισότητα ή της θέσπισης νέας νομοθεσίας στον τομέα αυτό, ο νομοθέτης της ΕΕ οφείλει να μεριμνά ώστε η νομοθεσία να καλύπτει τις διακρίσεις λόγω ταυτότητας φύλου. Η ισχύουσα νομική προστασία που προβλέπει το δίκαιο της ΕΕ για όσους προτίθενται να προβούν, προβαίνουν ή έχουν προβεί σε επαναπροσδιορισμό φύλου, πρέπει να επεκταθεί σε όλα τα τρανς άτομα.

Έρευνες έδειξαν ότι ελάχιστα από τα ερωτώμενα τρανς άτομα κατήγγειλαν τα περιστατικά διακρίσεων που βίωσαν στις αρχές. Η ΕΕ οφείλει να παρακολουθεί στενά την αποτελεσματικότητα των εθνικών φορέων και διαδικασιών προσφυγής στο πλαίσιο της εφαρμογής της οδηγίας για την εφαρμογή της αρχής των ίσων ευκαιριών και της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών σε θέματα εργασίας και απασχόλησης [2006/54/EK) αναδιατύπωση)], καθώς και της οδηγίας για την εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών στην πρόσβαση σε αγαθά και υπηρεσίες και την παροχή αυτών (2004/113/EK). Τα κράτη μέλη της ΕΕ οφείλουν να μεριμνούν ώστε οι φορείς ισότητας και οι άλλοι εθνικοί μηχανισμοί προσφυγής να διαθέτουν επαρκείς αρμοδιότητες και πόρους για την ευαισθητοποίηση σχετικά με τις διακρίσεις λόγω ταυτότητας φύλου και την αύξηση του ποσοστού καταγγελίας των κρουσμάτων. Οι έρευνες κάλυψαν βιώματα διακρίσεων σε αρκετές εκφάνσεις του κοινωνικού βίου. Τα κράτη μέλη της ΕΕ οφείλουν να μεριμνούν ώστε ο δημόσιος τομέας να εκπονεί και να υλοποιεί στρατηγικές υπέρ της διαφορετικότητας και πολιτικές για την ίση μεταχείριση με πλήρη σεβασμό της ιδιωτικότητας, ανταλλάσσοντας εμπειρίες και ορθές πρακτικές που ανταποκρίνονται στις ανάγκες των τρανς ατόμων. Τούτο μπορεί να επιτευχθεί, για παράδειγμα, μέσω της θέσπισης κωδίκων δεοντολογίας και της διευκόλυνσης αλλαγών στα πεδία προσδιορισμού του ονόματος και του φύλου σε έγγραφα που σχετίζονται με την απασχόληση. Τα κράτη μέλη οφείλουν να ενθαρρύνουν τις προσπάθειες των συνδικαλιστικών και των εργοδοτικών οργανώσεων για τη βελτίωση των πολιτικών υπέρ της διαφορετικότητας και της απαγόρευσης των διακρίσεων λόγω ταυτότητας φύλου στον χώρο εργασίας και στα ιδρύματα επαγγελματικής κατάρτισης.

B) Διακρίσεις στην εκπαίδευση

Οι έρευνες έδειξαν ότι η εκπαίδευση είναι ένας τομέας όπου τα ερωτώμενα τρανς άτομα βιώνουν εκφοβισμό και αρνητικές αντιδράσεις λόγω της έκφρασης ή της ταυτότητας φύλου. Η ΕΕ οφείλει να συμβάλλει στην καταπολέμηση του εκφοβισμού των τρανς ατόμων στα σχολεία, είτε αυτός αφορά μαθητές είτε γονείς, στο πλαίσιο των προσπαθειών της για την καταπολέμηση των στερεοτύπων φύλου μέσω της στρατηγικής της ΕΕ για την ισότητα μεταξύ γυναικών και ανδρών. Στο πλαίσιο του προγράμματος της ΕΕ για την εκπαίδευση πρέπει να ενθαρρύνεται η μάθηση από

ομότιμους μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ και να προωθούνται οι υπάρχουσες βέλτιστες πρακτικές για την αντιμετώπιση του τρανσφοβικού εκφοβισμού.

Τα κράτη μέλη της ΕΕ οφείλουν να μεριμνούν ώστε τα σχολεία να παρέχουν ένα ασφαλές και υποστηρικτικό περιβάλλον στα τρανς άτομα, χωρίς διακρίσεις, εκφοβισμούς και αποκλεισμούς. Τα σχολεία πρέπει να παρακινούνται να θεσπίζουν γενικές πολιτικές κατά του εκφοβισμού που να περιλαμβάνουν θέματα διεμφυλικότητας.

Οι αρμόδιες δημόσιες αρχές, όπως οι φορείς ισότητας, οι εθνικοί οργανισμοί ανθρωπίνων δικαιωμάτων και οι Συνήγοροι του Παιδιού πρέπει να διαθέτουν κατάλληλες αρμοδιότητες και πόρους και να ενθαρρύνονται να διερευνούν υποθέσεις εκφοβισμού και διακρίσεων λόγω ταυτότητας φύλου στην εκπαίδευση.

Τα κράτη μέλη της ΕΕ οφείλουν να μεριμνούν για τη συμπερίληψη αντικειμενικής πληροφόρησης για την ταυτότητα φύλου και την έκφραση φύλου στα σχολικά προγράμματα, την προαγωγή του σεβασμού και της κατανόησης μεταξύ διδασκόντων και μαθητών και την ευαισθητοποίηση σχετικά με τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα τρανς άτομα. Τα κράτη μέλη της ΕΕ οφείλουν να παρέχουν κατάρτιση στους εκπαιδευτικούς σχετικά με τους τρόπους προσέγγισης των θεμάτων θεμάτων διεμφυλικότητας και τους τρόπους αντιμετώπισης περιστατικών τρανσφοβικού εκφοβισμού και παρενόχλησης.

Γ) Διακρίσεις και πρόσβαση στην υγεία

Έχει προκύψει ότι, περίπου ένα στα πέντε ερωτώμενα άτομα που έκαναν χρήση υπηρεσιών υγείας ή κοινωνικών υπηρεσιών τους 12 μήνες που προηγήθηκαν της έρευνας έχουν αισθανθεί ότι έχουν υποστεί διακρίσεις από το προσωπικό παροχής υπηρεσιών υγείας ή κοινωνικών υπηρεσιών επειδή ήταν τρανς. Τα κράτη μέλη οφείλουν να μεριμνούν για την επαρκή κατάρτιση και ευαισθητοποίηση των επαγγελματιών υγείας και του προσωπικού των φορέων ασφάλισης υγείας σχετικά με τις ανάγκες των τρανς ατόμων στον τομέα της υγείας, με απώτερο στόχο την εξάλειψη των προκαταλήψεων και τη βελτίωση των υπηρεσιών που παρέχονται στα τρανς άτομα.

Τα κράτη μέλη της ΕΕ πρέπει να διασφαλίζουν τη διαθεσιμότητα υπηρεσιών υγείας, ειδικά για τα τρανς άτομα, καθώς και ότι τα τρανς άτομα μπορούν να απολαύουν ισότιμης και αξιοπρεπούς μεταχείρισης όταν κάνουν χρήση υπηρεσιών

υγείας. Τα κράτη μέλη οφείλουν να εξετάσουν το ενδεχόμενο παροχής θεραπείας επαναπροσδιορισμού φύλου και στις περιπτώσεις που δεν είναι διαθέσιμη να διευκολύνουν την πρόσβαση σε αυτού του είδους τη θεραπεία σε κράτη μέλη της ΕΕ όπου παρέχεται.

Τα κράτη μέλη της ΕΕ οφείλουν να συμπεριλάβουν την παροχή υπηρεσιών υγείας που αφορούν ειδικά τα τρανς άτομα στα εθνικά προγράμματα και τις πολιτικές υγείας τους και να μεριμνούν ώστε στις έρευνες υγείας, στα προγράμματα κατάρτισης και στις πολιτικές υγείας να λαμβάνονται υπόψη τα τρανς άτομα και οι ανάγκες τους.

Δ) Καταπολέμηση της υποκινούμενης από μίσος βίας και παρενόχλησης κατά τρανς ατόμων

Στο πλαίσιο της αξιολόγησης της μεταφοράς στην εθνική νομοθεσία της οδηγίας 2012/29/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 25ης Οκτωβρίου 2012, για τη θέσπιση ελάχιστων προτύπων σχετικά με τα δικαιώματα, την υποστήριξη και την προστασία θυμάτων της εγκληματικότητας (οδηγία της ΕΕ για τα θύματα), η Ευρωπαϊκή Επιτροπή πρέπει να δώσει ιδιαίτερη προσοχή στο κατά πόσο η ταυτότητα φύλου ή η έκφραση φύλου συμπεριλαμβάνονται επαρκώς ως προσωπικά χαρακτηριστικά στις ατομικές αξιολογήσεις.

Κατά την εφαρμογή της οδηγίας της ΕΕ για τα θύματα, τα κράτη μέλη οφείλουν να δώσουν προσοχή στις ανάγκες προστασίας των θυμάτων εγκλημάτων που διαπράττονται λόγω της ταυτότητας φύλου του θύματος (σύμφωνα με τις αιτιολογικές σκέψεις 9, 17 και 56 της οδηγίας). Τα κράτη μέλη οφείλουν να μεριμνούν ώστε καθ' όλη τη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας, σύμφωνα με το άρθρο 21 της οδηγίας της ΕΕ για τα θύματα, το δικαίωμα στην προστασία της ιδιωτικής ζωής των τρανς ατόμων, συμπεριλαμβανομένου του προηγούμενου ονόματος και φύλου τους, γίνεται απολύτως σεβαστό.

Τα κράτη μέλη πρέπει να εξετάσουν το ενδεχόμενο θέσπισης ποινικών διατάξεων που να προβλέπουν προστασία έναντι τρανσφοβικών εγκλημάτων και να μεριμνούν ώστε οι αρχές επιβολής του νόμου να είναι κατάλληλα εκπαιδευμένες για την αποτελεσματική αντιμετώπιση της τρανσφοβικής εγκληματικότητας, μέσω, μεταξύ άλλων, της ευαισθητοποίησης σε θέματα που αφορούν τα τρανς άτομα.

Τα κράτη μέλη της ΕΕ πρέπει να αντιμετωπίσουν την ελλιπή καταγγελία των εγκλημάτων μίσους, συμπεριλαμβανομένων των εγκλημάτων κατά τρανς ατόμων, όπως υπογραμμίζεται στα συμπεράσματα του Συμβουλίου Δικαιοσύνης και Εσωτερικών Υποθέσεων του Δεκεμβρίου 2013 σχετικά με την καταπολέμηση των εγκλημάτων μίσους, τα οποία βασίστηκαν στα συμπεράσματα της Διάσκεψης για τα θεμελιώδη δικαιώματα του FRA που πραγματοποιήθηκε το 2013 στο Βίλνιους. Τα κράτη μέλη καλούνται να λάβουν κατάλληλα μέτρα για τη διευκόλυνση της καταγγελίας των εγκλημάτων μίσους από τα θύματα και, στο μέτρο του δυνατού, μέσω επίσης ενώσεων που τους παρέχουν στήριξη. Τα μέτρα αυτά πρέπει να περιλαμβάνουν και μέτρα για την οικοδόμηση σχέσης εμπιστοσύνης με την αστυνομία και άλλους κρατικούς φορείς. Οι αρχές επιβολής του νόμου πρέπει επομένως να είναι εκπαιδευμένες στον χειρισμό υποθέσεων που καταγγέλλονται από τρανς άτομα, ιδίως σε σχέση με την υποστήριξη των θυμάτων και τη συστηματική καταγραφή των περιστατικών. Με γνώμονα τη βελτίωση των ποσοστών καταγγελιών μπορούν επίσης να εξεταστούν πρακτικές, όπως η «υποβολή καταγγελιών από τρίτους» και η κινητοποίηση οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών μέσω συνεργασιών πολλαπλών φορέων.

Τα κράτη μέλη της ΕΕ οφείλουν να μεριμνούν ώστε οι αρχές επιβολής του νόμου να καταγράφουν, να διερευνούν και να διώκουν όπως προβλέπεται τα υποκινούμενα από μίσος εγκλήματα λόγω ταυτότητας φύλου και έκφρασης φύλου, παράλληλα με τις συνεχιζόμενες προσπάθειες για τη βελτίωση και εναρμόνιση της συλλογής δεδομένων για την εγκληματικότητα (όπως η ομάδα εργασίας της Eurostat για τις στατιστικές για την εγκληματικότητα και την ποινική δικαιοσύνη στο πλαίσιο του σχεδίου δράσης για τις στατιστικές της ΕΕ για την περίοδο 2011–2015). Για την ανάπτυξη τεκμηριωμένων μέτρων σε επίπεδο νομοθεσίας και πολιτικής, τα κράτη μέλη οφείλουν να συλλέγουν στατιστικά στοιχεία σχετικά με τον αριθμό και το είδος των εγκλημάτων και την ταυτότητα φύλου των θυμάτων (σύμφωνα με το άρθρο 28 και τις αιτιολογικές σκέψεις 56 και 64 της οδηγίας 2012/29/ΕΕ), καθώς και σχετικά με τον αριθμό των δραστών που καταδικάζονται και το είδος της ποινής που τους επιβάλλεται.

Αξιοσημείωτο προς αναφορά, είναι και το Σωματείο Colour Youth – Κοινότητα LGBTQ Νέων Αθήνας, μέσω των δικτύων συνεργασίας που έχει αναπτύξει, βρίσκεται σε θέση να εξασφαλίζει και την ιατροφαρμακευτική περίθαλψη

των θυμάτων βίας, με βάση την ταυτότητα/έκφραση φύλου ή/και τον σεξουαλικό προσανατολισμό. Στόχος της Οργάνωσης, είναι η συνεχής ανάπτυξη και εξέλιξη των συνεργατικών αυτών δικτύων, ώστε, μέσω (και) των εταίρων της, να προσφέρει μια όσο το δυνατόν περισσότερο, πλήρη και ολοκληρωμένη φροντίδα και προστασία των LGBTQI+ ανθρώπων που γίνονται θύματα βίας ή/και διακρίσεων. Για την Colour Youth – Κοινότητα LGBTQ Νέων Αθήνας, σημασία δεν έχει απλώς η πρόσκαιρη ανακούφιση, αλλά η καθοδήγηση και ενδυνάμωση των ανθρώπων που έχουν δεχτεί ή απειλούνται με βία και διακρίσεις, με σκοπό την κοινωνική τους (επαν)ένταξη.

Έτσι με την βοήθεια του συγκεκριμένου σωματείου, έγινε η υλοποίηση του Έργου «Πες το σ' εμάς», η οποία ουσιαστικά είχε ξεκινήσει πιλοτικά και σε εθελοντική βάση, τον Απρίλιο του 2014. Το Σωματείο Colour Youth – Κοινότητα LGBTQ Νέων Αθήνας, ήταν ήδη μέλος του Δικτύου Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής βίας από το Δεκέμβριο του 2012.

Σκοπός του Έργου «Πες το σ' εμάς» είναι:

- * Η συγκέντρωση και καταγραφή περιστατικών βίας ή/και διακρίσεων λόγω ταυτότητας φύλου, έκφρασης φύλου ή/και του σεξουαλικού προσανατολισμού, χρησιμοποιώντας τη μεθοδολογία του Δίκτυο Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας, δηλαδή, προσωπικές συνεντεύξεις με τα θύματα και χρήση της Φόρμας του Δικτύου
- * η δωρεάν παροχή νομικής ή/και ψυχολογικής στήριξης στα θύματα, από εξειδικευμένους επαγγελματίες
- * η εκπαίδευση επαγγελματιών στελεχών, μελών και εθελοντών οργανώσεων και άτυπων ομάδων υποστήριξης ΛΟΑΤΚΙ+12 ανθρώπων στην διαχείριση τέτοιων περιστατικών
- * η κατάρτιση και ευαισθητοποίηση νυν και μελλοντικών επαγγελματιών στελεχών των χώρων της Δημόσιας Τάξης και της Δικαιοσύνης πάνω σε ζητήματα βίας και διακρίσεων κατά ΛΟΑΤΚΙ+ ανθρώπων
- * η ευαισθητοποίηση της ελληνικής κοινωνίας σχετικά με το φαινόμενο της ομοφοβίας / τρανσφοβίας / αμφιφυλοφοβίας και των διαφόρων εκφάνσεων τους.

Βασικά χαρακτηριστικά του Έργου είναι:

- * Η δυνατότητα δωρεάν παροχής ψυχολογικής και νομικής υποστήριξης σε θύματα βίας ή/και διακρίσεων με βάση την ταυτότητα φύλου ή/και τον σεξουαλικό προσανατολισμό, από εξειδικευμένους επαγγελματίες και όχι παραπομπή για αυτές τις υπηρεσίες σε άλλο δημόσιο ή ιδιωτικό φορέα
- * η δυνατότητα καταγραφής περιστατικών βίας και διακρίσεων παλαιότερων ετών και όχι μόνο περιστατικά που έλαβαν χώρα το τρέχον ή το προηγούμενο έτος (από την καταγραφή)
- * η δυνατότητα καταγραφής περιστατικών βίας/διακρίσεων από θύματα ανεξαρτήτως ηλικίας
- * η δυνατότητα καταγραφής περιστατικών βίας/διακρίσεων από αυτόπτες μάρτυρες των περιστατικών αυτών
- * η δυνατότητα καταγραφής περιστατικών βίας με δράστη-ες μέλη του οικογενειακού περιβάλλοντος του θύματος

Περιορισμοί του Έργου:

Το Έργο υλοποιείται από το Σωματείο Colour Youth – Κοινότητα LGBTQ Νέων Αθήνας, το οποίο δραστηριοποιείται αποκλειστικά εντός Αττικής. Επομένως, για τον λόγο αυτό αλλά και διότι δεν προβλεπόταν στο σχεδιασμό του Έργου, η καταγραφή των περιστατικών βίας ή/και διακρίσεων κατά ΛΟΑΤΚΙ+ ανθρώπων καθώς και η δωρεάν και προαιρετική ψυχολογική και νομική στήριξη αυτών, μπορούσε να γίνει αποκλειστικά εντός των ορίων της Περιφέρειας Αττικής. Με άλλα λόγια, το Έργο απευθυνόταν αναγκαστικά μόνο σε ανθρώπους που διέμεναν μόνιμα ή επισκέπτονταν την Περιφέρεια Αττικής.

Παρ' όλα αυτά, οι καταγραφές έγιναν στην πολυπληθέστερη Περιφέρεια της χώρας, στην οποία συγκεντρώνεται το ήμισυ του συνολικού της πληθυσμού. Επιπλέον, όπως αναφέρεται στην τελευταία Έκθεση του Δικτύου Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας (για το έτος 2014):

«Οι περισσότερες καταγραφές ομοφοβικών και τρανσφοβικών επιθέσεων προέρχονται από την οργάνωση Colour Youth - Κοινότητα LGBTQ Νέων Αθήνας». Επομένως, το Σωματείο Colour Youth – Κοινότητα LGBTQ Νέων Αθήνας, παρά τις ελλείψεις υποδομών και την περιορισμένη γεωγραφική κάλυψη που παρέχει το Έργο «Πες το σ' εμάς», είναι σε θέση να παρέχει με εγκυρότητα,

υπευθυνότητα,σοβαρότητα μια αρκετά αντιπροσωπευτική εικόνα της έκτασης του φαινομένου της βίας και των διακρίσεων λόγω ταυτότητας/έκφρασης φύλου ή/και σεξουαλικού προσανατολισμού στη χώρα μας.

Στόχοι και Διεκδικήσεις:

Η Colour Youth διεκδικεί την εφαρμογή και πλήρη σεβασμό των διεθνών συμβάσεων που έχει υπογράψει η Ελλάδα σχετικά με τη διασφάλιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και την ισότιμη μεταχείριση. Σύμφωνα με την Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, «όλοι οι άνθρωποι γεννιούνται ελεύθεροι και ίσοι στην αξιοπρέπεια και τα δικαιώματα» και «κάθε άνθρωπος δικαιούται να επικαλείται όλα τα δικαιώματα και όλες τις ελευθερίες που προκηρύσσει η παρούσα Διακήρυξη, χωρίς καμία απολύτως διάκριση, ειδικότερα ως προς τη φυλή, το χρώμα, το φύλο, τη γλώσσα, τις θρησκείες, τις πολιτικές ή οποιοσδήποτε άλλες πεποιθήσεις, την εθνική ή κοινωνική καταγωγή, την περιουσία, τη γέννηση ή οποιαδήποτε άλλη κατάσταση».

Αν και δεν αναφέρεται σαφώς η διάκριση λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού ή ταυτότητας φύλου, πολλά σχόλια και αποφάσεις επιτροπών των Ηνωμένων Εθνών ισχυροποιούν ότι η ευρεία αυτή διατύπωση συμπεριλαμβάνει τον σεξουαλικό προσανατολισμό και την ταυτότητα φύλου.

ΜΕΡΟΣ Γ΄

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

Μεθοδολογία

Το παρόν πόνημα αποτελεί μια προσπάθεια ποιοτικής προσέγγισης του φαινομένου. Χρησιμοποιήθηκε το μεθοδολογικό εργαλείο της ημιδομημένης συνέντευξης σε τρεις συμμετέχοντες.

Πιο συγκεκριμένα, ακολουθήθηκε η διαδικασία της μελέτης περίπτωσης. Σε αντίθεση με τους ερευνητές που εκτελούν πειράματα και χειρίζονται μεταβλητές για να ανακαλύψουν τις αιτιακές σχέσεις μεταξύ τους, ή τους ερευνητές που υποβάλλουν τυποποιημένες ερωτήσεις σε ένα μεγάλο αντιπροσωπευτικό δείγμα ατόμων, ο ερευνητής της μελέτης περίπτωσης παρατηρεί τα χαρακτηριστικά μιας μονάδας, ενός παιδιού, μιας κοινωνικής ομάδας, ενός σχολείου, μιας παρέας κλπ. Ο σκοπός αυτής της παρατήρησης είναι να εξερευνήσει βαθιά και να αναλύσει συστηματικά τα πολυσχιδή φαινόμενα που συνθέτουν τον κύκλο ζωής της μονάδας, προκειμένου να κάνει γενικεύσεις σχετικά με τον ευρύτερο πληθυσμό, στον οποίο ανήκει αυτή η μονάδα. Η τεχνική της μελέτης περίπτωσης δύναται να χρησιμοποιεί τόσο ποιοτικές, όσο και ποσοτικές μεθόδους προσέγγισης του φαινομένου. Σε κάθε περίπτωση η μελέτη περίπτωσης περιλαμβάνει και τη μέθοδο της παρατήρησης, η οποία διακρίνεται σε συμμετοχική ή μη συμμετοχική (Cohen&Manion, 1997). Η παρατήρηση από την πλευρά της ερευνήτριας αποτέλεσε αναπόσπαστο μέρος κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων, αλλά και κατά τη διαδικασία συλλογής και ανάλυσης των παρόντων ποιοτικών δεδομένων.

Σκοπός της έρευνας ήταν να γίνει εστίαση στην υποκειμενική ματιά των ομοφυλόφιλων ατόμων, στο πώς βιώνουν το θέμα. Δίνεται βαρύτητα στην άποψη, την προσωπική εμπειρία και τα συναισθήματα των ερωτώμενων. Με άλλα λόγια, η ποιοτική έρευνα επιλέχθηκε επειδή εστιάζει στην αποκάλυψη σχέσεων και συσχετίσεων ανάμεσα στα κοινωνικά υποκείμενα και τις κοινωνικές ομάδες, στην περιγραφή, ανάλυση και κατανόηση κοινωνικών διαδικασιών, στην διατύπωση ή αναδιατύπωση υποθέσεων και θεωρητικών θέσεων για το κοινωνικό γίνεσθαι και τη διακρίβωση κοινωνικών σχέσεων, θέσεων και ρόλων. Η ποιοτική έρευνα στοχεύει στην περιγραφή, ανάλυση, ερμηνεία και κατανόηση κοινωνικών φαινομένων,

καταστάσεων και ομάδων απαντώντας κυρίως στα ερωτήματα «πώς» και «γιατί» (Ιωσηφίδης, 2001).

Ο λόγος που επιλέχθηκε η ποιοτική μέθοδος, είναι επειδή ο ερευνητής παρατηρεί, παίρνει συνεντεύξεις, κρατά σημειώσεις, περιγράφει και ερμηνεύει τα αποτελέσματα, όπως τα αντιλαμβάνεται. Ο ερευνητής είναι πάντα ενεργός γιατί οι ποιοτικές προσεγγίσεις ενός φαινομένου απαιτούν, να κάνει χρήση όλων των στοιχείων που συναντά και σχετίζονται με το υπό μελέτη αντικείμενο, ακόμα και λεπτομέρειες, που ο ίδιος παρατηρεί ή και τον τρόπο που τα υποκείμενα στέκονται στο χώρο, συνομιλούν, χρησιμοποιούν το σώμα, τη γλώσσα και το χιούμορ (Eisner, 1991). Η ποιοτική μέθοδος δίνει την ευκαιρία στον ερευνητή να εστιάσει στο τι σημαίνει για τα υποκείμενα η εμπειρία για την οποία μιλούν, δηλαδή να εμβαθύνει (Ευφροσύνη - Άλκηστη Παρασκευοπούλου – Κόλλια, 2008). Πιο συγκεκριμένα, καταγράφεται η φωνή του υποκειμένου και οι εκφράσεις του (Eisner, 1991).

Περιορισμοί της έρευνας

Ο ερευνητής, σύμφωνα με τους Rubin και Rubin (1995), είναι ανέφικτο να είναι ουδέτερος, απόμακρος κι συναισθηματικά αποδεσμευμένος. Πιο συγκεκριμένα αναφέρουν πως πάντα υπάρχει ένα «εγώ» καθ' όλη τη διάρκεια της διαδικασίας και ό,τι διαδραματίζεται κατά τη συνέντευξη και την ανάλυση, δεν παύει να χρωματίζεται από αυτό.

Ο ερευνητής πρέπει να επιδείξει σημαντικές επικοινωνιακές ικανότητες, με σκοπό να δημιουργήσει μια ουσιαστική λεκτική και μη λεκτική αλληλεπίδραση, κατά τη διάρκεια της συνέντευξης δεδομένου ότι οι ενήλικες που λαμβάνουν χώρα σε μια έρευνα δεν είναι πάντα πρόθυμοι να πουν την αλήθεια ή διακατέχονται από το άγχος των «σωστών» απαντήσεων.

Ένας επιπρόσθετος περιορισμός στην παρούσα έρευνα και παρά την με μεγάλη ευλάβεια τηρούμενη δεοντολογία, υπήρξε και το ταμπού της ομοφυλοφιλίας στην Ελλάδα, με ό,τι αυτό συνεπάγεται. Πιο συγκεκριμένα, υπήρξαν στιγμές που οι συμμετέχοντες ένιωσαν άγχος και δεν θέλησαν να μοιραστούν περαιτέρω λεπτομέρειες της ζωής τους, κάτι που βέβαια έγινε απόλυτα κατανοητό και σεβαστό, από την πλευρά της ερευνήτριας.

Αξιοπιστία

Σύμφωνα με τη Mason (2011), η έννοια της αξιοπιστίας γίνεται κατανοητή με βάση το πόσο αξιόπιστα ακριβή και πιστά είναι τα ερευνητικά εργαλεία, γεγονός που κρίνεται από τη συνέπεια με την οποία γνωστά σε εμάς εργαλεία παράγουν συγκεκριμένες μετρήσεις. Πιο συγκεκριμένα, τα αποτελέσματα μιας έρευνας θεωρούνται αξιόπιστα αν μετρήσουμε το υπό μελέτη φαινόμενο περισσότερες από μία φορές με το ίδιο ακριβώς εργαλείο μέτρησης και αυτά παραμείνουν τα ίδια. Αυτή η λογική στηρίζεται στην παραδοχή ότι μέθοδοι παραγωγής δεδομένων μπορούν να κατανοηθούν ως εργαλεία και ότι αυτά μπορούν να είναι τυποποιημένα, ουδέτερα και αμερόληπτα.

Αν λάβουμε υπόψη μας ότι οι περισσότερες μέθοδοι παραγωγής ποιοτικών δεδομένων δεν είναι τυποποιημένες, οι περισσότεροι ερευνητές που χρησιμοποιούν ποιοτική έρευνα δεν έχουν τη δυνατότητα να εφαρμόζουν απλούς ελέγχους αξιοπιστίας, επειδή τα δεδομένα που αυτοί παράγουν δεν μπορούν να πάρουν τη μορφή ενός αμιγώς τυποποιημένου συνόλου μετρήσεων. Σύμφωνα με τη Mason (1996 & 2011), ο ερευνητής που κάνει χρήση της ποιοτικής έρευνας οφείλει να προσπαθεί να διασφαλίζει ότι η παραγωγή και η ανάλυση των δεδομένων του, δεν ήταν απλώς η κατάλληλη για τα δικά του ερευνητικά ερωτήματα, αλλά ότι υπήρξε διεξοδική, προσεκτική, έντιμη και ακριβής (παρά αληθής ή ορθή- όροι τους οποίους πολλοί ερευνητές θα ήθελαν να απορρίψουν).

Με βάση αυτά θα ήταν σάφρον, να προσπαθεί ο ερευνητής να πείσει τον εαυτό του και τους άλλους ότι δεν έχει επινοήσει ή παρουσιάσει με λανθασμένο τρόπο τα δεδομένα του και ότι δεν υπήρξε απρόσεκτος και ακατάστατος στην περιγραφή και την ανάλυσή τους. Συμπερασματικά, η παρουσίαση της ανάλυσης του ερευνητή είναι καλό να περιλαμβάνει μια εξήγηση του γιατί θα όφειλε το κοινό να τη θεωρεί αξιόπιστη και ακριβή (Mason, 1996 & 2011).

Στο παρόν ερευνητικό πόνημα, ακολουθήθηκε η ποιοτική προσέγγιση με το εργαλείο της ημιδομημένης συνέντευξης.

Εν κατακλείδι, είναι σκόπιμο να αναφερθεί πως έγινε προσπάθεια από την πλευρά της ερευνήτριας, να είναι αυθεντική, ειλικρινής και προσεκτική με την παρούσα έρευνα, σε ό,τι αφορά την περιγραφή και την ανάλυσή των δεδομένων, αντιμετωπίζοντας την όλη διαδικασία με σεβασμό, σύνεση και αξιοπρέπεια, τόσο απέναντι στους συμμετέχοντες, όσο και στην αναζήτηση της αλήθειας αυτών των

ατόμων και του υπό μελέτη φαινομένου, μέσα από την εξιστόρηση των εμπειριών τους. Συμπερασματικά, η παρουσίαση της ανάλυσης της ερευνήτριας προσπαθεί μέσω της δομής και της σχεδίασης της, να εξηγήσει γιατί θα όφειλε το κοινό να τη θεωρεί αξιόπιστη και ακριβή.

Εγκυρότητα

Σύμφωνα με τη Mason (1996 & 2011), οι κρίσεις που αφορούν την εγκυρότητα είναι στην πράξη κρίσεις για το αν ο ερευνητής «μετρά» ή «εξηγεί» αυτό που ισχυρίζεται ότι μετρά ή εξηγεί. Η εγκυρότητα στην ποιοτική έρευνα συνδέεται με την εννοιολογική και οντολογική σαφήνεια, αλλά και με την επιτυχία που μετατρέπει ο ερευνητής τον οντολογικό εξοπλισμό σε μια σημαντική, ως προς το νόημά της και σχετική με τα ερευνητικά ερωτήματα, επιστημολογία. Η εγκυρότητα της μεθόδου, όσο και η εγκυρότητα της ερμηνείας των αποτελεσμάτων θα πρέπει να αποδεικνύονται μέσα από την προσεκτική ανάπλαση και αναπαράσταση της πορείας που πιστεύει ο ερευνητής ότι ακολούθησε για την επίτευξή τους, και ασφαλώς δεν υπάρχουν εύκολες απαντήσεις ή σύντομα μονοπάτια για αυτή τη διαδικασία.

Η εγκυρότητα της μεθόδου ανάγεται στη σχέση που αναπτύσσεται μεταξύ των ερευνητικών ερωτημάτων, της μεθόδου και των μεθοδολογικών εργαλείων. Στην εν λόγω ερευνητική προσπάθεια, η μελέτη περίπτωσης επιλέχθηκε επειδή εκ των πραγμάτων το δείγμα ήταν σαφώς περιορισμένο, για τους λόγους που αναφέρονται και στις δυσκολίες της έρευνας. Η ποιοτική προσέγγιση του φαινομένου επιλέχθηκε αφενός λόγω του περιορισμένου δείγματος και αφετέρου λόγω της φύσης των ερευνητικών ερωτημάτων που τέθηκαν εξ αρχής και αφορούσαν σε βαθύτερες αιτιακές σχέσεις του φαινομένου, αλλά και στην επιθυμία ανάδειξης των συναισθημάτων και των αποκρυσταλλωμένων πεποιθήσεων των συμμετεχόντων, όπως αυτά διαμορφώνονται και παρουσιάζονται στην εξιστόρηση της πορείας της ζωής τους.

Η εγκυρότητα της ερμηνείας των αποτελεσμάτων αφορά στο πόσο έγκυρη είναι η ανάλυση των δεδομένων και η ερμηνεία στην οποία βασίζεται. Υπάρχουν δυο τεχνικές που χρησιμοποιούνται για την απόδειξη της ερμηνευτικής εγκυρότητας, στις οποίες έχει ασκηθεί κριτική ως προς την αδυναμία τους να λάβουν υπόψη την περιπλοκότητα των εκάστοτε υπό μελέτη φαινομένων. Η πρώτη από αυτές τις τεχνικές προτείνει ως κριτήριο εγκυρότητας τον ισχυρισμό του ερευνητή, ότι αυτός

έχει μια τέτοια ειδική θέση ή οπτική γωνία, από την οποία μπορεί να βλέπει τα πράγματα, ώστε του παρέχει ένα είδος επιστημολογικού προνομίου και η δεύτερη τεχνική προτείνει τον έλεγχο της ερμηνευτικής εγκυρότητας μέσω της γνώμης άλλων ανθρώπων, που ο ερευνητής θεωρεί πως έχουν αυτό το είδος του επιστημολογικού προνομίου, μια τέτοια διαδικασία συχνά αποκαλείται εγκυρότητα με βάση την κρίση του ερευνητικού υποκειμένου. Η άποψη όμως της Mason (1996 & 2011), ανάγεται στο ότι δεν είναι δυνατό οι οπτικές γωνίες ή θέσεις να απαλλάσσουν τους ερευνητές από το να αποδεικνύουν την εγκυρότητα των ερμηνειών τους, με οποιοδήποτε άλλο τρόπο.

Στο παρόν πόνημα, η εγκυρότητα της μεθόδου διασφαλίζει σε μεγάλο ποσοστό την εγκυρότητα της ερμηνείας, εφόσον η ερμηνεία των δεδομένων των τριών συνεντεύξεων, μπορεί να αποδειχθεί έγκυρη μόνο εφόσον οι μέθοδοι και οι πηγές που χρησιμοποιήθηκαν, επέτρεψαν στην ερευνήτρια να προσεγγίσει, τουλάχιστον, τις έννοιες, τις οποίες είχε ισχυριστεί εξαρχής, πως ήθελε να προσεγγίσει. Πρέπει να δηλώνεται με σαφήνεια ποια ήταν η βάση πάνω στην οποία η ερευνήτρια ένιωσε ικανή να ερμηνεύει τα αποσπάσματα των συνεντεύξεων των τριών συμμετεχόντων, που θίγει ή αντανακλά μια συγκεκριμένη οντολογική έννοια ή ένα σύνολο θεμάτων. Η ερευνήτρια οφείλει να είναι σε θέση να υποδείξει το δρόμο που ακολούθησε για να φτάσει στην ερμηνεία των δεδομένων ή να μπορεί να εξηγήει πώς έχει συνυφάνει διαφορετικά μεταξύ τους κομμάτια δεδομένων, κατά τη διαδικασία της ερμηνείας των δεδομένων.

Η ανάλυση περιεχομένου (content analysis) που χρησιμοποιήθηκε για να ερμηνευτούν τα δεδομένα των συνεντεύξεων αποτελεί μια μέθοδο δευτερογενούς ανάλυσης ποιοτικού υλικού τα οποίο μπορεί να έχει διάφορες μορφές: κείμενα, συνεντεύξεις, εικόνες, φιλμ κτλ. Συνήθως η ανάλυση περιεχομένου εφαρμόζεται σε υλικό προερχόμενο από τα μέσα μαζικής επικοινωνίας, αλλά εφαρμόζεται και στην ανάλυση άλλων τύπων κειμένων και ποιοτικού υλικού γενικότερα, όπως προσωπικά έγγραφα και συνεντεύξεις (Κυριαζή, 1999). Η ερμηνεία των αποτελεσμάτων έγινε με βάση την τρέχουσα επιστημονική αντίληψη, όπως αυτή εκφράζεται μέσα από τελευταίες έγκριτες έρευνες, που στελεχώνουν το θεωρητικό υπόβαθρο της παρούσας εργασίας.

Δυσκολίες έρευνας

Οι δυσκολίες που συναντήθηκαν αφορούν στην ελληνόγλωσση βιβλιογραφική πενία σε θέματα σχετικά με την ομοφυλοφιλία. Αντίθετα, η ξενόγλωσση αρθρογραφία έχει να επιδείξει μεγάλη ποικιλία από την οποία αντλήθηκε και η πλειοψηφία των πηγών που χρησιμοποιήθηκε στη σύσταση του θεωρητικού υποβάθρου. Επιπλέον, υπήρξε μια μικρή δυσκολία στην ανεύρεση ομοφυλόφιλων ατόμων, πρόθυμων να «εκτεθούν» και να επιδείξουν ειλικρίνεια στην προσέγγιση των διακρίσεων σε όλες τις πτυχές της ζωής τους, δεδομένου ότι πολλά από αυτά που ειπώθηκαν αποτελούν προσωπικά δεδομένα, ενώ είναι γεγονός πως οι περισσότεροι ομοφυλόφιλοι στην Ελλάδα δεν επιλέγουν να μιλήσουν ανοιχτά, αναφορικά με το σεξουαλικό τους προσανατολισμό.

Μια επιπρόσθετη δυσκολία της έρευνας ανάγεται στο μέγεθος του δείγματος που χρησιμοποιήθηκε. Πιο συγκεκριμένα, δεν ήταν καθόλου εύκολη η ανεύρεση πολλών ανοιχτά ομοφυλόφιλων ατόμων, που να ήθελαν να συμμετέχουν στην έρευνα και να «εκτεθούν», μιλώντας για τη ζωή τους και για τις πιθανές διακρίσεις που δέχτηκαν και δέχονται, σε διάφορους τομείς αυτής. Γι' αυτό το λόγο και το δείγμα συνέντευξης από τον συγκεκριμένο χώρο, διότι λόγω του επαγγέλματός τους, μπορεί να δηλώσει κανείς, ότι είναι δημόσια πρόσωπα, καλλιτέχνες ενός συγκεκριμένου είδους θεάματος.

Επίσης, η συνέντευξη αποτελεί μια μέθοδο, ιδιαίτερος χρονοβόρα, τόσο ως προς την υλοποίηση της, όσο και ως προς την φάση του σχεδιασμού και της απόκτησης πρόσβασης στους συμμετέχοντες, γεγονός που αποτέλεσε μια πρακτική δυσπραγία στην παρούσα ερευνητική προσπάθεια.

Αναντίρρητα, είναι πολλές οι στιγμές που το υποκειμενικό στοιχείο είναι κυρίαρχο. Το γεγονός αυτό δημιουργεί προβλήματα στην αξιοπιστία των αποτελεσμάτων (Stewart& Cash, 1991; Kvale&Binkermann, 1996).

Δεοντολογία της έρευνας

Ο ερευνητής θα πρέπει να γνωρίζει σε βάθος το αντικείμενο της έρευνας. Οφείλει να έχει ικανότητες δόμησης της διαδικασίας και της πορείας της συνέντευξης, να είναι σαφής, ευγενής, ευαίσθητος αλλά παρ' όλα αυτά να διαθέτει κριτικό πνεύμα. Επίσης, θα πρέπει να προχωρά σε ερμηνείες (interpretations) των απόψεων και των στάσεων του ερωτώμενου κατά την διάρκεια της συνέντευξης, τις

οποίες να προσπαθεί να αξιολογήσει πριν από την ολοκλήρωση της. Ο ερευνητής θα πρέπει να παρέχει όλες τις απαραίτητες πληροφορίες για το αντικείμενο και τους σκοπούς της έρευνας στον ερωτώμενο, εξασφαλίζοντας την συναίνεση του για την συμμετοχή του τελευταίου στην ερευνητική διαδικασία. Επίσης θα πρέπει να εγγυάται την ανωνυμία και την εμπιστευτικότητα καθώς και να προσπαθεί να μειώνει τις τυχόν αρνητικές συνέπειες που μπορεί να έχει η συμμετοχή στην ερευνητική διαδικασία για τους ερωτώμενους (Kvale 1996, Weinberg 2002).

Η δεοντολογία μπορεί να οριστεί ως ένα ζήτημα πρωταρχικής ευαισθησίας απέναντι στα δικαιώματα των άλλων. Η δεοντολογία περιορίζει τις επιλογές που μπορούμε να κάνουμε κατά τη διαδικασία αναζήτησης της αλήθειας. Η δεοντολογία όμως υποστηρίζει πως, ενώ η αλήθεια είναι καλή, ο σεβασμός της ανθρώπινης αξιοπρέπειας είναι καλύτερος, ακόμη και αν σε ακραία περίπτωση, ο σεβασμός της ανθρώπινης φύσης αφήνει σε κάποιον ερωτηματικά για την ανθρώπινη φύση (Cavan, 1977).

Κατά συνέπεια, στο παρόν πόνημα έγινε προσπάθεια από την πλευρά της ερευνήτριας να τηρηθεί το γενικότερο πνεύμα δεοντολογίας, όπως αυτό περιγράφεται στο τμήμα αυτό. Πιο συγκεκριμένα, κατά τα διάρκεια των συνεντεύξεων, η αναζήτηση της αλήθειας και η διαδικασία ψηλάφησης των απαντήσεων στα ερευνητικά ερωτήματα, δεν έγινε με τρόπο που θα προσέβαλε ή θα οδηγούσε σε αμηχανία τους ερωτώμενους, ενώ δόθηκε προβάδισμα στη δημιουργία ενός οικείου και αξιόπιστου κλίματος, μέσα στο οποίο οι συμμετέχοντες μοιράστηκαν με την ερευνήτρια πτυχές τις ζωής τους και των εμπειριών τους, με τον τρόπο που οι ίδιοι ήθελαν, χωρίς μέσω κάποιου είδους πίεσης, να αποκαλυφθούν συγκεκριμένες πληροφορίες, ενώ οι ίδιοι δεν το επιθυμούσαν. Η τήρηση της δεοντολογίας υπήρξε νευραλγικής σημασίας στην παρούσα έρευνα λόγω της ιδιαιτερότητας του ερευνητικού αντικειμένου, όπου ήταν μικρό το δείγμα που δέχτηκε να λάβει μέρος, εφόσον το κοινωνικό αυτό ζήτημα αποτελεί ακόμα και σήμερα φαινόμενο «ταμπού» σε αρκετούς τομείς της κοινωνικής ζωής.

Εργαλείο έρευνας

Το πρωταρχικό εργαλείο της έρευνας αποτέλεσε η ημιδομημένη συνέντευξη. Η ημιδομημένη συνέντευξη χαρακτηρίζεται από μια σειρά προκαθορισμένων ερωτήσεων, η οποία παρουσιάζει ιδιαίτερη ευελιξία ως προς την σειρά των

ερωτήσεων, ως προς τη τροποποίηση του περιεχομένου των ερωτήσεων ανάλογα με τον ερωτώμενο και ως προς την προσθαφαίρεση ερωτήσεων και θεμάτων για συζήτηση (Ιωσηφίδης, 2008). Ο σκοπός της συνέντευξης αυτού του τύπου είναι η συλλογή, όσο το δυνατόν περισσότερων και επαρκέστερων πληροφοριών, σχετικά με τις εμπειρίες, απόψεις, στάσεις και αναπαραστάσεις των συμμετεχόντων. Η μέθοδος της συνέντευξης προϋποθέτει σημαντικές ατομικές και επικοινωνιακές δεξιότητες από την πλευρά του ερευνητή και αναγνώρισης των πολλαπλών κινδύνων που πολλές φορές καταλήγουν στην διαστρέβλωση των δεδομένων, όπως είναι για παράδειγμα, η απόκρυψη πλευρών της πραγματικότητας από τους συμμετέχοντες, η ανάπτυξη δυσπιστίας μεταξύ των ερωτώμενων και του ερευνητή, καθώς και η έμμεση καθοδήγηση των ερωτώμενων από τον ερευνητή (Ιωσηφίδης, 2001).

Οι συνεντεύξεις μαγνητοφωνήθηκαν και στη συνέχεια απομαγνητοφωνήθηκαν. Ο σκοπός της ημιδομημένης συνέντευξης ήταν να ακουστεί η φωνή των τρανς ατόμων, να περιγράψουν την ταυτότητά τους, τις εμπειρίες διάκρισης στην οικογενειακή και κοινωνική ζωή, την πορεία της επαγγελματικής τους ανάπτυξης, τους επαγγελματικούς στόχους καθώς και τις στρατηγικές διαχείρισης της διαφορετικής σεξουαλικής ταυτότητας, αλλά και η δυνατότητα διαφοροποίησης ή συμπλήρωσης των ερωτήσεων από την πλευρά της ερευνήτριας. Οι ερωτήσεις που χρησιμοποιήθηκαν συντάχθηκαν με βάση το ερωτηματολόγιο που κατασκευάστηκε και σταθμίστηκε στην έρευνα των Adams, Cahill&Ackerlind (2004), που είχε βασιστεί στην επαγγελματική ψυχολογία, καθώς και την ψυχολογία των νέων ομοφυλόφιλων κατά την επαγγελματική ανάπτυξη των Croteau (2000) και Morrow (1997), τροποποιημένο και προσαρμοσμένο, με βάση της ανάγκες της παρούσας έρευνας. Για παράδειγμα, αφαιρέθηκαν οι ερωτήσεις που αφορούσαν στις διακρίσεις ενάντια στην εθνική ταυτότητα, εφόσον στο παρόν πόνημα δεν εξετάζεται το εν λόγω ζήτημα, ενώ συζητήθηκαν περισσότερο, θέματα που αφορούν στις κοινωνικές συναναστροφές. Αντίγραφο των ερωτήσεων, που χρησιμοποιήθηκαν σαν «δομή» στη συνέντευξη, τίθεται στο τέλος της εργασίας, στο παράρτημα.

Σύμφωνα με τους Merton&Kendall (1946), η συνέντευξη αυτού του τύπου είναι εστιασμένη σε ένα συγκεκριμένο θέμα, το οποίο είναι γνωστό στους συμμετέχοντες και εστιάζοντας σε αυτό, ο ερευνητής δημιουργεί έναν οδηγό ερωτήσεων, τις οποίες υποβάλλει με τρόπο ελεύθερο, ευέλικτο και ανοικτό στους συμμετέχοντες. Έτσι προσδιορίζονται οι κύριες περιοχές της έρευνας καθώς και οι υποθέσεις που προσδιορίζουν τα σημαντικά στοιχεία, τα οποία θα αναζητηθούν στη

συνέντευξη. Η ίδια η συνέντευξη επικεντρώνεται στις υποκειμενικές εμπειρίες των ατόμων, που έχουν βιώσει τη συγκεκριμένη κατάσταση. Οι απαντήσεις τους δίνουν τη δυνατότητα στον ερευνητή, τόσο να ελέγξει τη εγκυρότητα των υποθέσεών του, όσο και να πληροφορηθεί μη προβλέψιμες απαντήσεις, δημιουργώντας έτσι περισσότερες υποθέσεις. Δυο βασικές προϋποθέσεις αυτού του τύπου συνέντευξης είναι η μη κατευθυντικότητα - η καθοδήγηση του συνεντευκτή πρέπει να είναι ελάχιστη - καθώς και το βάθος και το προσωπικό πλαίσιο - η συνέντευξη θα πρέπει να αποκαλύπτει τις συναισθηματικές και τις ιδιαίτερα σημαντικές συνιστώσες των απαντήσεων των υποκειμένων, για να καθορίζεται αν η εμπειρία είχε κεντρική ή περιφερειακή αξία. Θα πρέπει να ανασύρει το σημαντικό προσωπικό πλαίσιο, τις ιδιοσυγκρασιακές συσχετίσεις, τις πεποιθήσεις και τις ιδέες.

Η συνέντευξη έλαβε χώρα στον χώρο εργασίας των συμμετεχόντων, την ίδια μέρα, την ίδια χρονική στιγμή. Η φύση και ο σκοπός της έρευνας εξηγούνταν κάθε φορά στον εκάστοτε συμμετέχοντα, με σαφή και ευκρινή τρόπο, λεκτικά, και έπειτα από τη συγκατάθεσή τους, ξεκίνησε σε φιλικό και οικείο κλίμα η συνέντευξη. Όλοι οι συμμετέχοντες είχαν από πριν ενημερωθεί για την ύπαρξη μαγνητοφώνου κατά τη διάρκεια της συνέντευξης. Ο στόχος της συνέντευξης ήταν να δημιουργηθεί μια εις βάθος συζήτηση μεταξύ των συμμετεχόντων και της ερευνήτριας. Στόχος ήταν η ερευνήτρια να μείνει το δυνατόν, αμέτοχη και ουδέτερη στον τρόπο παρουσίασης των ερωτήσεων, έτσι ώστε να ελαχιστοποιηθούν οι πιθανότητες να επηρεαστούν τρόπων τινά, οι απαντήσεις των συμμετεχόντων, όπως άλλωστε προβλέπει και η δεοντολογία των συνεντεύξεων, όπως αναφέρεται παραπάνω.

Διαδικασία:

1.Επιλογή των συμμετεχόντων

Η παρούσα έρευνα αποσκοπεί στο να αναδείξει το βαθύτερο κόσμο σκέψης, ψυχολογίας, στάσης και εμπειρίας των συγκεκριμένων ατόμων και ως εκ τούτου, θεωρήσαμε πως θα είχαν να μας μεταφέρουν μια ενδιαφέρουσα και αληθινή ιστορία ζωής, ο καθένας, που να ανταποκρίνεται στην ελληνική πραγματικότητα και πώς αυτή επηρέασε ή όχι, την ανάπτυξη και τη διαχείριση ταυτότητάς τους σε διάφορους τομείς, της ζωής τους, όπως το οικογενειακό, κοινωνικό, εκπαιδευτικό και εργασιακό περιβάλλον. Και οι τρεις περιπτώσεις που θα εξετάσουμε αφορούν άτομα, τα οποία παρόλο που γεννήθηκαν αγόρια, είχαν πάντα την τάση της αλλαγής της ταυτότητάς τους, οι ορμόνες, οι ανάγκες και τα θέλω τους φανέρωναν κάτι διαφορετικό, όπου

αυτό τους οδήγησε στην απόφαση αλλαγής φύλου, διότι όπως αναφέρουν, ένιωθαν και βίωναν την αλλαγή τόσο σωματικά, όσο και στον ψυχισμό τους.

Προφίλ των συμμετεχόντων:

- **Τάνια:** είναι μια γυναίκα 36ετών, γεννήθηκε και μεγάλωσε στην Αθήνα, από μία αστική οικογένεια, ο πατέρας της εργαζόταν στο Υπουργείο Εξωτερικών (είχε καλή θέση για τα τότε δεδομένα) και η μητέρα της ήταν υπάλληλος γραφείου, έχει έναν αδελφό μικρότερο. Έχει αποφοιτήσει από το Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, όπου σπούδασε Διατροφολογία, αλλά από μικρή ηλικία της άρεσε πολύ ο χορός και το τραγούδι. Είχε ιδιαίτερη αδυναμία και πάντα παρακολουθούσε με προσήλωση την Αλίκη Βουγιουκλάκη, όπου και μιμείται καταπληκτικά και με ακρίβεια στο show “Κούκλες”. Είναι ανοιχτός και έξω καρδιά άνθρωπος και δηλώνει πως η κοινωνία αντιμετωπίζει της τρανσέξουαλ με επιφυλακτικότητα, αλλά δέχεται την κάθε άποψη, δεν κριτικάρει τους γύρω της και αφήνει τον Θεό να κρίνει και να αποφασίσει για εκείνη και τις πράξεις της.
- **Αλίκη:** γυναίκα κατά το ήμισυ, 30ετών, εφόσον δεν έχει υποστεί όλες τις απαραίτητες επεμβάσεις στο σώμα της ώστε να δηλώνει 100% θηλυκό, εν τούτοις στην παράσταση που δίνει καθημερινά στις “Κούκλες”, αποδεικνύει περίτρανα πως είναι και φαίνεται γυναίκα με ταλέντο και αρετές. Δεν θέλησε να δηλώσει κάποιο στοιχείο για την οικογένειά της, καθώς δεν διατηρεί τις καλύτερες σχέσεις γιατί δεν έχουν, όπως η ίδια υποστηρίζει, δεχτεί την διαφορετικότητά της, συναίσθημα που εν μέρει την πληγώνει, από την άλλη όπως της δίνει δύναμη, πείσμα και εγωισμό να αποδείξει πως είναι εδώ και τα καταφέρνει και πάρα πολύ καλά μάλιστα. Πιο εσωστρεφής σαν χαρακτήρας, διακριτική, παρόλα αυτά ο τόνος της φωνής της σε κάνει να πιστεύεις πως είναι αρκετά δυνατή και γενναία. Στο σχολείο δεν ήταν ποτέ καλή, γι’ αυτό και τελείωσε μια σχολή μόδας και παράλληλα έκανε χορό και τραγούδι.
- **Νόρα:** 32 ετών, μεγαλωμένη στην Έδεσσα, ζούσε στην επαρχία, από μονογονεϊκή οικογένεια, τον πατέρα της δεν τον γνώρισε ποτέ, γιατί πέθανε από εργατικό ατύχημα. Χαρακτηριστική η φράση για την μητέρα της, ότι είναι τα πάντα της. Η αγάπη της για το μιούζικαλ και το θέατρο την οδήγησαν στο να πάρει την απόφαση να σπουδάσει στο εξωτερικό. Πραγματοποιώντας λοιπόν το όνειρό της και όντας απόφοιτη από Σχολή Καλών Τεχνώνστην Αγγλία, κατέχει τον τίτλο της θεατρίνας και με την βούλα, οι γνώσεις και οι

εμπειρίες της είναι απίστευτες και το πάθος της για το θέατρο μεγάλο. Την διακρίνει η ευαισθησία, οι σωστοί τρόποι, η ευγένεια και το μόνιμο χαμόγελο στα χείλη της. Αισθάνεται ότι δεν έχει περάσει καν από το μυαλό της ότι κάποτε γεννήθηκε και ήταν αγοράκι, ήταν, είναι και θα είναι μόνο γυναίκα, ακόμα και στην προηγούμενη ζωή της έτσι θεωρεί πως ζούσε.

2.Ανάλυση περιεχομένου

Το μεθοδολογικό εργαλείο, όπως αναφέρθηκε είναι η ημιδομημένη συνέντευξη, που θεωρήθηκε από την ερευνήτρια, ως το καταλληλότερο για τη συλλογή δεδομένων της έρευνας. Η ημιδομημένη συνέντευξη επιτρέπει την ύπαρξη μιας σχετικής ελευθερίας και ευελιξίας, στον τρόπο με τον οποίο υποβάλλονται οι ερωτήσεις (Κελπανίδης, 1999). Κατά συνέπεια οι ερωτήσεις είναι ανοιχτού τύπου, επιτρέποντας στην ερευνήτρια να κάνει ερωτήσεις με μεγαλύτερο βάθος και να μπορεί να διευκρινίζει τυχόν παρανοήσεις. Επιπρόσθετα, οι ερωτήσεις ανοιχτού τύπου δύνανται να προκαλέσουν μη αναμενόμενες ή απρόβλεπτες απαντήσεις, που μπορούν να οδηγήσουν σε μεγαλύτερη εμβάθυνση (Cohen&Manion, 1994), καθώς και να αναδείξουν λανθάνουσες αντιλήψεις και στάσεις, δύσκολα προσπελάσιμες. Άλλωστε, αναντίρρητα, η διαπροσωπική επαφή θεωρείται ο πιο κατάλληλος τρόπος επικοινωνίας, γιατί παρέχει τη δυνατότητα της ανατροφοδότησης. Μέσω της συνέντευξης αποκρυσταλλώνονται οι αντιλήψεις, οι εμπειρίες, οι σκέψεις και τα συναισθήματα των τριών αυτών ατόμων, σε ό,τι αφορά τη διαμόρφωση και διαχείριση της ταυτότητας, αλλά και τις τυχόν διακρίσεις που δέχονται στο οικογενειακό, κοινωνικό, εκπαιδευτικό και επαγγελματικό πλαίσιο.

Τη συλλογή του ερευνητικού υλικού ακολούθησε η διαδικασία της συγκρότησης των κατηγοριών. Μέσω της τεχνικής της δόμησης περιεχομένου, επιχειρείται η σύνοψη του ερευνητικού υλικού και η παράθεση όλων εκείνων των στοιχείων, τα οποία μπορούν να προσφέρουν κάτι επιστημονικά σημαντικό και ενδιαφέρον στην έρευνα. Πρόκειται για την παράφραση του υλικού κατά υποκατηγορία και κατηγορία (Μπονίδης, 2004). Σε κάθε κατηγορία και υποκατηγορία, αφού πραγματοποιηθεί η δόμηση περιεχομένου, παρατίθενται πρότυπες αναφορές των συμμετεχόντων, οι οποίες άλλοτε διαθέτουν ιδιαίτερα ακραία διατύπωση ή χρησιμοποιούνται με μεγάλη συχνότητα και άλλοτε παρουσιάζουν ιδιαίτερο θεωρητικό ενδιαφέρον (Μπονίδης, 2004). Το οριστικό σύστημα των

κατηγοριών, με βάση το οποίο αναλύθηκε το υπό έρευνα υλικό, που καθ' όλη τη διάρκεια της εξέτασης υπέστη αναθεωρήσεις και βελτιώσεις, είναι το εξής:

1. συνειδητοποίηση της διαφορετικότητας- η εμπειρία της οικογένειας

- η ηλικία εκδήλωσης της διαφορετικότητας και ο τρόπος έκφρασής της
- ο τρόπος που το άτομο τη διαχειρίζεται
- ο τρόπος αντίδρασης της οικογένειας

2. διαμόρφωση προσωπικότητας- η εμπειρία του σχολείου

- στάδια ανάπτυξης σεξουαλικής ταυτότητας, διαμόρφωση προσωπικότητας
- εμπειρία στο σχολείο, αντίδραση συμμαθητών/καθηγητών
- φιλικές σχέσεις

3. Πρώτες ερωτικές σχέσεις και ο ρόλος της κοινωνίας

- η πρώτη ομόφυλη προσέγγιση
- το ζήτημα της αποκάλυψης ταυτότητας
- η διαχείριση φιλικών και κοινωνικών σχέσεων, τόσο στην ομοφυλόφιλη όσο και στην ετεροφυλόφιλη κοινότητα

4. Η επίδραση της ομοφυλοφιλίας στο μορφωτικό επίπεδο και τις επαγγελματικές επιλογές

- η επιλογή σπουδών
- οι μελλοντικές επαγγελματικές φιλοδοξίες
- πρώτες εμπειρίες αναζήτησης εργασίας

5. επαγγελματική σταδιοδρομία- η εμπειρία διάκρισης στην κοινωνία και την εργασία

- η τρέχουσα βασική επαγγελματική απασχόληση
- βαθμός ικανοποίησης από τη συγκεκριμένη εργασία
- εμπειρία πιθανής στάσης διάκρισης στην εργασία
- διάκριση στις κοινωνικές συναναστροφές και συνδιαλλαγές

6. η ιδανική ζωή

- το όραμα της ιδανικής ζωής
- προσωπικό επίπεδο
- επαγγελματικό επίπεδο
- κοινωνική ζωή
- η στάση της κοινωνίας στο φαινόμενο των διεμφυλικών ατόμων

Στις θεματικές ενότητες και υποενότητες, που δημιουργήθηκαν, παρουσιάζουμε το υλικό της κάθε συνέντευξης και το σχολιάζουμε με τόνο ουδέτερο, βασίζοντας τα

λεγόμενά μας στον τρόπο ομιλίας του εκάστοτε συμμετέχοντα, τη χροιά και την ένταση της φωνής του, τα σχόλια που έκανε, το χιούμορ (αν και όπου το χρησιμοποιούσε), τις κινήσεις του σώματος και τις εκφράσεις του προσώπου του.

Στο σημείο αυτό κρίνεται σκόπιμη η αναφορά στο ότι το απομαγνητοφωνημένο υλικό των συνεντεύξεων αποδελτιώθηκε με την τεχνική της δόμησης και πιο συγκεκριμένα της δόμησης περιεχομένου και της πρότυπης δόμησης, όπως ειπώθηκε και παραπάνω. Κατά τη διάρκεια της απομαγνητοφώνησης των συνεντεύξεων, η ερευνήτρια στελέχωσε τα αποτελέσματα βασιζόμενη στο προφίλ του καθενός από τους τρεις συμμετέχοντες, τη μοναδική προσωπικότητα του, όπως έχει διαμορφωθεί μέχρι σήμερα, το ρόλο της κοινωνικοποίησης του καθενός από τους τρεις συμμετέχοντες, το βαθμό, την ένταση και τη σημασία της εκάστοτε κοινωνικής συναναστροφής στη ζωή του, αφενός με την ομοφυλόφιλη κοινότητα και αφετέρου με την ετεροφυλόφιλη κοινότητα και την παράμετρο της αποκάλυψης ή μη, της ταυτότητάς τους και την επίδρασή της στους διάφορους τομείς της ζωής τους, στο βαθμό, βέβαια, που ήταν εφικτό να εξεταστεί, στην παρούσα έρευνα.

3.Παρουσίαση αποτελεσμάτων

*Συνειδητοποίηση διαφορετικότητας-η εμπειρία της οικογένειας

Η 36χρονη Τάνια, μεγάλωσε σε μια αστική οικογένεια στην Αθήνα, ο πατέρας της είχε καλή θέση στο Υπουργείο Εξωτερικών και η μητέρα της ήταν υπάλληλος γραφείου : *«η μαμά μου ίσως να μην ήθελε να δουλεύει στην εταιρεία που ήταν, πιστεύω πως θα 'θελε να κάνει κάτι δικό της, να είναι ανεξάρτητη, ένιωθε λες και ήταν εγκλωβισμένη...»*, Η 30χρονη Αλίκη δεν μιλά πολύ για την οικογένεια της και το πώς μεγάλωσε.. *«δε μεγάλωσα πολύ ιδιαίτερα, φυσιολογικά θα έλεγα... μαζί με τους γονείς και την πιο μεγάλη αδερφή μου... απλά δεν θέλω να πω κάτι περαιτέρω, διότι οι σχέσεις μου με τους δικούς μου παραμένουν τεταμένες»*. Η 32χρονη Νόρα, μεγάλωσε στην ελληνική επαρχία, *«είχα ήρεμα και απλά παιδικά χρόνια, κανονικά νομίζω.. τον πατέρα μου δυστυχώς δεν τον γνώρισα, τον έχασα νωρίς σε ατύχημα, εν ώρα εργασίας. Η μητέρα μου ήταν καθηγήτρια Φιλολογίας σε γυμνάσιο»*. Ρωτώντας τους, πότε συνειδητοποίησαν πως είναι ομοφυλόφιλοι και νιώθουν μια διαφορετικότητα, η Τάνια απαντά *«κατάλαβα αργά ότι είμαι gay. Στην Γ' λυκείου. Δεν είπα ξαφνικά μια μέρα στον εαυτό μου: 'είμαι ομοφυλόφιλος', αλλά σιγά- σιγά, μέσα στην*

καθημερινότητά μου άρχισα να καταλαβαίνω τη διαφορετικότητά μου. Βασικά πιο πριν δεν το είχα σκεφτεί, δεν ήξερα τι είναι αυτό, το να είσαι ομοφυλόφιλος, είναι λίγο περίεργο αυτό.. φαντάσου πόσο παιδάκια ήμασταν.. αυτό που θυμάμαι καθαρά είναι πως όταν έβλεπα κάποιον ωραίο στο δρόμο, έλεγα: 'α! ωραίος αυτός!' τύπου τον θαύμαζα για το σώμα του, που εμένα δεν μου αρέσουν και τα μυώδη σώματα, αλλά το θυμάμαι σαν μια έλξη.. αυτό, τίποτα άλλο.. αλλά κάπου στην Γ' λυκείου έτυχε να γνωρίσω ένα γκέι άτομο και κάναμε παρέα.. δεν είχαμε κάποια σχέση, απλά βγαίναμε και μου είχε πει πως είναι γκέι. Αυτός βέβαια πίστευε πως είμαι και εγώ γκέι, γιατί μου έλεγε συνέχεια πόσο όμορφο αγόρι ήμουν και πως τα χαρακτηριστικά του προσώπου μου είναι τόσο όμορφα και γλυκά, όσο μιας γοητευτικής γυναίκας, αλλά εγώ τότε δεν το ήξερα καν. Όταν θέλαμε να πάμε για ποτό ένα βράδυ και έτυχε να βγούμε στο Γκάζι και είδα πρώτη φορά τόσους γκέι, έπαθα σοκ. Τους έβλεπα και ρωτούσα συνέχεια: 'αυτός είναι γκέι;', 'και αυτός είναι γκέι;' Και μου είπε πως όσοι έβλεπα εκεί μέσα είναι γκέι και τότε ένιωσα πως δεν ήμουν μόνος. Σκέφτηκα πως αυτό που ένιωθα για τα αγόρια που έβλεπα στο δρόμο δεν ήταν απλώς θαυμασμός. Απλά φοβόμουν να το παραδεχτώ γιατί δεν το είχα συζητήσει με κανέναν, νόμιζα πως είναι κάτι παράξενο αυτό που νιώθω, πως μόνο εγώ το έχω 'αυτό' και πως δεν υπάρχουν άλλοι σαν και μένα», η Αλίκη αναφέρει «δεν το συνειδητοποίησα.. το αποδέχτηκα κάπου στο λύκειο. Όμως από τότε που θυμάμαι τον εαυτό μου, από το δημοτικό το είχα στο μυαλό μου, το φανταζόμουν το σκεφτόμουν, είχα άπειρα δείγματα αλλά δεν το πολυπίστευα, νόμιζα ότι όλα αυτό, το είχα μόνο στο μυαλό μου.», οι άνθρωποι συνηθίζουν να γνωρίζουν το σεξουαλικό τους προσανατολισμό από πολύ νωρίς, είτε βρίσκονται σε κάποια σχέση, είτε όχι (American Psychological Association, 2008). Η Νόρα αναφέρει «κάπου στο λύκειο κατάλαβα ότι ένιωθα διαφορετικά και το αποδέχτηκα ήσυχα. Νομίζω τελικά πως μου πήρε περισσότερο χρόνο να το καταλάβω παρά να το αποδεχτώ. Μέχρι τότε φαντάσου, πως έβλεπα και διάβαζα σε άρθρα και περιοδικά για τους τρανσέξουαλ και χάρη σε αυτά τα άτομα άρχισα να το υποψιάζομαι και για μένα. Θυμάμαι πως κάπου είχα διαβάσει 'πώς να αναγνωρίσετε έναν διεμφυλικό!': τα συγκεκριμένα άτομα φοράνε πολλά δαχτυλίδια, φοράνε μαύρα ρούχα στην αρχή προκειμένου να μην φανεί ξεκάθαρα η ταυτότητά τους και έχουν περίεργα μαλλιά και διάφορα άλλα που τώρα δε θυμάμαι. Βασικά εκείνο το άρθρο περιέγραφε ένα φρικιό! Τι γελοίο! Λες εκεί να έχασα το δρόμο μου; Να ήμουν κάτι άλλο και το άρθρο να με μπέρδεψε και να έγινα τρανς;! (γελώντας)». Σε αυτό το στάδιο οι συμμετέχοντες βιώνουν τη λεγόμενη **σύγχυση ταυτότητας** Cass (1979): Στα αρχικά στάδια της διαπίστωσης ότι κάποιος έλκεται

από το ίδιο φύλο, το άτομο μπορεί να μην αποδέχεται την ομοφυλοφιλική του ταυτότητα, να αισθάνεται μπερδεμένο και να ψάχνει παντού επιβεβαίωση ότι είναι ετεροφυλόφιλο. Ακόμα κι αν έχει κάποιες εμπειρίες με άτομα του ίδιου φύλου, μπορεί να θεωρεί τον εαυτό του ως «straight» που πειραματίζεται ή που έχει κάποιες ομοφυλόφιλες φαντασιώσεις. Στην περίοδο αυτή, μπορεί να διεκδικήσει σχέσεις με άτομα του αντίθετου φύλου, πιστεύοντας πραγματικά ότι τα πράγματα θα πάνε καλά. Η Τάνια δημιούργησε μια ετερόφυλη σχέση: *«είχα μια σχέση από τη Β' γυμνασίου μέχρι τη Β' λυκείου με μια κοπέλα, όλο αυτό το διάστημα ένιωθα κλεισμένος σε μένα και κάπως παράξενα που δεν μπορώ να το εξηγήσω, σαν κάτι να με ενοχλούσε, να με προβληματίζε, αλλά τότε δεν είχα ιδέα τι ήταν αυτό...»*. Στην Αλίκη, από τότε που θυμάται τον εαυτό της, της άρεσε να παίζει με αγορίστικα παιχνίδια και να φοράει αγορίστικα ρούχα.. *«ακόμα θυμάμαι ένα τέλειο μπλε βελούδινο κουστουμάκι, σακάκι-παντελόκι, που μου είχε πάρει η μητέρα μου. Ήθελα να το φοράω συνέχεια!»*. Η Νόρα συνεχίζει λέγοντας *«η μητέρα μου ένιωθε πολλές φορές και το παρατηρούσα πολύ περίεργα με τον τρόπο που ντυνόμουν, με το πώς φερόμουν, με τις παρέες που είχα, που έπαιζα κάποιες φορές με όχι και τόσο αντρικά παιχνίδια και που μου άρεσε πάντα να μιλάω περισσότερο με τα κοριτσάκια.. δεν με πίεζε να είμαι ή να φέρομαι κάπως αλλιώς από αυτό που μου έβγαινε φυσικά. Το συνειδητοποίησα πολύ ήρεμα. Δεν είχα ποτέ τύψεις ή ενοχές για αυτό που ήμουν, δεν το θεωρούσα κάτι κακό, αντίθετα το έβρισκα ενδιαφέρον»*. Σύμφωνα με την τρέχουσα επιστημονική αντίληψη, τα άτομα κατά τη φάση της μέσης παιδικής ηλικίας και της εφηβείας αρχίζουν να σχηματίζουν κάποια πρότυπα συναισθηματικής, ρομαντικής και ερωτικής έλξης, τα οποία συνήθως αρχικά προκύπτουν χωρίς καμιά προηγούμενη σεξουαλική εμπειρία αυτού του είδους (American Psychological Association,2008). Ήδη από αυτή την ηλικία είναι σύνηθες κάποια ομοφυλόφιλα παιδιά να εκφράζουν την ομοφυλοφιλία τους μέσω της εξωτερικής εμφάνισης, της επιλογής παρέας, της προτίμησης παιχνιδιών του άλλου φύλου, πιο συγκεκριμένα είναι πιθανό, κάποια ομοφυλόφιλα αγόρια να κάνουν πιο θηλυκές επιλογές σε ό,τι αφορά τα παιχνίδια ή τα ρούχα και να κάνουν παρέα με κορίτσια, όπως φαίνεται και στα αποσπάσματα των παραπάνω συνεντεύξεων, χωρίς αυτό βέβαια να αποτελεί ένα γεγονός προς γενίκευση.

Η οικογένεια φαίνεται να είναι ο πρώτος ουσιαστικός σταθμός στη ζωή του ομοφυλόφιλου παιδιού, όπου αρχίζει να εκφράζει τις τάσεις του, αλλά και να συνειδητοποιεί όλο και περισσότερο την ομοφυλοφιλική του έλξη και συμπεριφορά. Μέσα στην οικογένεια αντιλαμβάνεται το παιδί τη νοοτροπία και αντίληψη των

γονιών του, ενώ δέχεται θετικές, αλλά και αρνητικές επιδράσεις για τη σεξουαλικότητά του. Διερευνώντας τη στάση των γονιών της Τάνιας σε αυτή τη συμπεριφορά της, κατά την παιδική ηλικία, αναφέρει.. «δεν αντιδρούσαν περίεργα.. αλλά κάποιες φορές με ζόριζαν... όταν κατάλαβαν ότι συμπεριφέρομαι πολύ πιο γλυκά, συγκριτικά με τα αγοράκια της ηλικίας μου.. μόνο στην εκκλησία είχαν θέμα..». Μεγαλώνοντας, οι γονείς της δεν εστίασαν ποτέ επίμονα στη διαφορετικότητά της.. «από μένα έχουν καταλάβει πως μπορεί από τότε που ήμουν μικρός να ένιωθα.. δε με ρώτησαν ποτέ γιατί? Και πως έγινε αυτό? και εγώ δεν τους είπα κάτι..προέκυψε, ήρθε από μόνο του και πραγματικά δεν το πίστευα, αλλά η στήριξή τους ήταν φάρμακο για τα μέσα μου...».. συνεχίζει.. «στον αδελφό μου το είπα όμως τελειώνοντας το σχολείο..γιατί είχαμε λίγα δράματα.. πριν του το πω (!) νόμιζε πως είχα μπλέξει με κακές παρέες, ναρκωτικά..ανησυχούσε για μένα και προσπαθούσε να με κάνει να ανοιχτώ και να του μιλήσω... αλλά όταν του το είπα εντάζει. Ίσως ανακουφίστηκε που άκουσε ότι θέλω να αλλάξω φύλο, ενώ περίμενε να ακούσει κάτι ίσως και πιο ανησυχητικό..ανέκαθεν σιχαινόταν την φιλοσοφία των ναρκωτικών». Η Αλίκη δεν έχει κοινοποιήσει σε κανένα μέλος της οικογένειά του, το ότι είναι ήδη στην διαδικασία αλλαγής φύλου, αφού οι δικοί της ποτέ δεν ήταν δίπλα της και δεν σεβάστηκαν τις ανάγκες της: «η οικογένειά μου δε γνωρίζει κάτι. Από μένα τουλάχιστον. Τώρα δεν ξέρω αν οι ίδιοι από μόνοι τους έχουν ψάξει να μάθουν τι και πως..άλλωστε έχω χρόνια να τους δω, από τότε που αντέδρασαν έτσι δεν ήθελα να κάτσω να ασχοληθώ παραπάνω, γιατί συνειδητοποιούσα, το έβλεπα στα μάτια τους πως ποτέ δεν θα καταλάβουν». Η Νόρα, είχε κοινοποιήσει τη σεξουαλική της ταυτότητα στη μητέρα της «νιώθω κοντά στη μητέρα μου αποφάσισα να το πω γύρω στα 20.. ‘μαμά δεν είμαι αγόρι, νιώθω και θέλω να γίνω κορίτσι’ της είπα, και εκείνη μου απάντησε ‘σώπα! κάτι μας είπες! μη το βροντοφωνάζεις όμως γιατί εδώ είναι χωριό !’. Η μάνα μου , παρόλες τις στεναχώριες και αυτά που έχει περάσει με την απώλεια του πατέρα μου είναι κουλ, έχει ανοιχτό μυαλό, καθότι διάβαζε πολύ, μονίμως μ ’ ένα βιβλίο στο χέρι την θυμάμαι. Δε νομίζω βέβαια πως ήταν πάντα τόσο κουλ όσο έδειχνε σε μένα. Πιστεύω πως πάλεψε πολύ μέσα της, αλλά και με τον κοινωνικό μας περίγυρο, έδωσε τη μάχη της για μένα αλλά το έκανε με τέτοιο τρόπο ώστε να μην περάσει σε μένα». Η γνωστοποίηση της σεξουαλικής ταυτότητας στην οικογένεια συνήθως δεν είναι εύκολη υπόθεση. Το κοινωνικό στίγμα κατά της ομοφυλοφιλίας είναι ακόμα αρκετά έντονο στην Ελληνική κοινωνία παρά τις όποιες αλλαγές μπορεί να έχουν γίνει τα τελευταία χρόνια. Ο όρος ‘Comingout’ σαν μια διαδικασία ζωής, μια αυτοαποκάλυψη, αποτελεί μόνο μία από

τις πολλές φάσεις που περνάει ένα ομοφυλόφιλο άτομο, προσπαθώντας να επανακατασκευάσει την έννοια του εαυτού του (McDonald, 1982). Η οικογένεια αναντίλεκτα παρέχει τη μεγαλύτερη κοινωνική στήριξη για ένα παιδί ή ένα έφηβο και για το λόγο αυτό είναι ιδιαίζόντως σημαντικό οι γονείς να γνωρίζουν το σεξουαλικό προσανατολισμό των παιδιών τους, παρέχοντάς τους συναισθηματική ασφάλεια και ψυχολογική υποστήριξη, με κοινό τους άξονα την ανιδιοτελή αγάπη τους, καθώς και την αποδοχή χωρίς κριτική. Με αυτό τον τρόπο ελαχιστοποιείται η πιθανότητα να αποτελέσει το παιδί τους θύμα λεκτικής ή σωματικής βίας, όντας ψυχικά, πνευματικά και συναισθηματικά θωρακισμένο, ασφαλές και δυνατό. Παρόλα αυτά είναι σύνηθες φαινόμενο οι έφηβοι σε αυτή την πρώτη φάση συνειδητοποίησης, να μην μοιράζονται με την οικογένειά τους αυτό που τους συμβαίνει και έτσι χάνουν την ευκαιρία της κοινωνικής στήριξης από αυτή, ενώ αφαιρούν και από τους γονείς τους την ευκαιρία να σταθούν δίπλα στα παιδιά τους και να τους δείξουν έμπρακτα πως τα αγαπούν και τα αποδέχονται για αυτό που είναι. Δυστυχώς, στην ελληνική κοινωνία είναι αρκετά τα δείγματα απόρριψης των συγκεκριμένων παιδιών από τις οικογένειες τους και για το λόγο αυτό πολλά ομοφυλόφιλα παιδιά διστάζουν να προβούν στην αποκάλυψη της ταυτότητας τους, ειδικά σε αυτή την ηλικία που νιώθουν ευάλωτα και ευαίσθητα. Η Αλίκη για παράδειγμα που δεν έχει την συγκατάθεση των γονιών της και δεν έχει μοιραστεί τις ανάγκες της με την οικογένειά της είναι περισσότερο απομονωμένη και δε νιώθουν καθόλου κοντά στους γονείς της, σε αντίθεση με την Τάνια και την Νόρα, που η καλή και αυθεντική σχέση με τους δικούς τους ανθρώπους έχει, αναμφίβολα, συμβάλει στην πιο υγιή ανάπτυξη και διαχείριση της ταυτότητας τους, τόσο στην εργασία τους, όσο και στο ευρύτερο κοινωνικό τους περιβάλλον. Η οικογένεια της Τάνιας παραμένει ικανοποιημένη με την επαγγελματική της επιλογή..«*θεωρούν (οι γονείς) ότι είμαι πολύ καλά εκεί που είμαι και πως δε χρειάζεται να κάνω τίποτα άλλο..ήμουν εξαρχής καλλιτεχνική φύση, γι' αυτό, αν και μέσα τους καταβάθως καμαρώνουν όταν ξέρουν πως έχω ένα αξιόλογο πτυχίο. Ίσως ο πατέρας μου περισσότερο να ήθελε να ασχοληθώ και με αυτό που έχω σπουδάσει*». Την στάση των γονιών της Αλίκης δεν την γνωρίζουμε σχετικά με την επαγγελματική της επιλογή καθώς δεν έχει επαφές μαζί τους τα τελευταία 6 χρόνια: «*εντάξει η μάνα μου και ο πατέρας μου θα ήθελαν σίγουρα κάτι άλλο, δεν περίμεναν να τους τύχει κάτι τέτοιο στο σόι και ενδεχομένως να είμαι λίγο σκληρή που το λέω έτσι, αλλά σίγουρα έχουν ντραπεί πολύ για μένα*», η Νόρα μας λέει πως «*η μητέρα μου με στήριζε στις επιλογές μου, ήμουν καλή μαθήτρια, μ'άρεσαν δηλαδή τα δικά της μαθήματα, ιστορία, έκθεση, κτλ*

άλλα χάρηκε που δοκιμάστηκα στο εξωτερικό γιατί θεωρεί πως το επίπεδο σπουδών γενικά είναι ανώτερο. Αφού γούσταρα και το θέατρο τόσο πολύ, η Αγγλία για μένα ήταν το κατάλληλο μέρος για να βρω τον εαυτό μου, τον προσανατολισμό μου και να ξεδιπλώσω το ταλέντο μου... θεατρίνα παιδί μου, τι περιμένεις ? σταρ!»(γελώντας όλες).

*** Διαμόρφωση προσωπικότητας-η εμπειρία του σχολείου**

Σύμφωνα με έρευνα του Rankin (2003), πάνω από το 1/3 των LGBT (lesbian, gay, bisexual, transgender) μαθητών/φοιτητών αντιμετωπίζουν κάποιου είδους λεκτική ή φυσική παρενόχληση από τους συνομηλίκους τους. Ένα τέτοιο γεγονός δεν μπορεί παρά να επηρεάσει και να επιβραδύνει την ωρίμανση αυτών των ατόμων αλλά και την υγιή ανάπτυξη της ταυτότητάς τους. Στο σχολείο η Τάνια δεν βίωσε από όσο μας λέει έντονα αρνητικές στάσεις: *«στο δημοτικό ήμουν οκ! Ήμουν βέβαια ο κλασικός γλυκούλης και ησυχούλης, ήξερα ότι με αποκαλούσαν έτσι.. ίσως οι άλλοι το έλεγαν κοροϊδευτικά, αλλά εμένα δε με πείραζε, δεν το έπαιρνα έτσι.. αυτό δεν το λες διάκριση ε?..»*. Η Αλίκη αναφέρει πως *«στο δημοτικό ήμουν μια χαρά.. δεν ήμουν και θηλυπρεπής οπότε δεν είχα πέσει θύμα εκφοβισμού, ευτυχώς.. μετά στο γυμνάσιο – λύκειο κλείστηκα κάπως.. δεν είχα πολλές παρέες..»*. Παρόλα αυτά είναι εξόφθαλμο πως η διαφορετική σεξουαλική ταυτότητα, που είχε ήδη αρχίσει να διαφαίνεται στον κοινωνικό περίγυρο, επηρέασε την ψυχосύνθεσή τους καθώς και τον τρόπο που διαμορφώθηκε η προσωπικότητά τους: η Νόρα λέει πως *«στο σχολείο ήμουνα εντάξει.. μπορεί τα τελευταία χρόνια να ήμουν αποτραβηγμένη μέχρι να το αποδεχτώ τελείως. Ίσως ήμουν πιο κλειστή.. ακόμα είμαι πιο κλειστή.»* και συνεχίζει.. *«όμως μου άρεσε μια κοπέλα στο σχολείο.. και εγώ πίστευα ότι της το έδειχνα, με τον τρόπο μου, αλλά αυτή νόμιζε πως όλα ήταν φιλικά..! Και βέβαια έμεινε εκεί.. ποτέ δεν έμαθε.. ότι ένιωθα κάτι παραπάνω για εκείνη..(αναφέρει με κάποια θλίψη στο βλέμμα της)»*, η Τάνια και η Αλίκη αναφέρουν αμφότερες, πως ένιωθαν κατά την εφηβική ηλικία (γυμνάσιο, λύκειο) κάπως απομονωμένοι, κλεισμένοι στον εαυτό τους, θυμούνται δε, μια παρατεταμένη δυσθυμία και σύγχυση. Αυτά τα συμπτώματα δεν είναι τυχαία καθώς ένα παιδί που αρχίζει να νιώθει και να αντιλαμβάνεται τη διαφορετικότητά του, από τα ομόφυλα συνομήλικα άτομα, δεν μπορεί να την εξηγήσει ή να τη διαχειριστεί άμεσα, κάτι που αναντίρρητα το αποπροσανατολίζει, το απομονώνει και το κρατά μακριά από τις αναμενόμενες χαρές αυτής της ηλικίας, αφού δυσκολεύεται

λόγω της διαφορετικότητάς του να μοιραστεί τις σκέψεις, τις εμπειρίες, τα μυστικά του. Η Νόρα μας λέει πως «μετά το δημοτικό που κάπως το χα στο μυαλό μου, μου έφυγε ξαφνικά και μου ξανάρθε ξανά στο λύκειο. Έβρισκα πολύ ενδιαφέρουσες τις κοπέλες στο σχολείο μου. Στο λύκειο, στην Έδεσσα, όπου όντως ήμουν λίγο φρικιό, εξωτερικά, για τα εκεί δεδομένα, νόμιζα πως ο περίγυρος μου εκεί, το σχολείο, οι καθηγητές, τα παιδιά το κατάλαβαν πριν από εμένα. Για μένα ήταν ακόμα θεωρητικό. Το ευτυχές είναι πως δεν είχα εξωτερικές πιέσεις ή αρνητικά μηνύματα». Όταν ρωτάμε τους συμμετέχοντες, εάν και πότε το έμαθαν οι φίλοι τους, η Τάνια απαντά «σε όλο το σχολείο δεν το ήξεραν.. τους το πα όταν τελειώσαμε.. στους πιο κοντινούς μου δηλ.. αντέδρασαν φυσιολογικά, δεν ξαφνιάστηκαν, το περίμεναν χαρακτηριστικά η κολλητή μου (δεν είχα πολλούς φίλους άντρες) μου είπε: επιτέλους το αποδέχτηκες!!», η Αλίκη αναφέρει «όπως σας είπα, άργησα να το συνειδητοποιήσω και να το αποδεχτώ όμως όταν πια ήμουν σίγουρος –στα 18-19- και ένιωσα ότι υπάρχουν και άλλοι σαν και μένα και δεν είμαι μόνος μου σε όλο ‘αυτό’ που νιώθω, το αποκάλυψα στην κολλητή μου, θυμάμαι πως δεν της είπα ‘είμαι γκέι’, αλλά ‘νομίζω πως μου αρέσουν τα αγόρια!’ και αυτή μου απάντησε ‘ε! και;! τι έγινε;!’. Εγώ εκείνη την περίοδο ένιωθα πολύ θορυβημένος και ανήσυχος για όλο ‘αυτό’, φοβόμουν και για το πώς θα το πάρει, εκείνη όμως ήταν πολύ άνετη! Μετά από την αντίδραση της χαλάρωσα. Σκέφτηκα πως για να το βρει cool η κολλητή μου, που τη θαύμαζα και ήταν και ένα χρόνο μεγαλύτερη μου, θα ναι ok και ανακουφίστηκα!», η Νόρα αναφέρει πώς στη Β’ Λυκείου «το είπα πρώτα σε κάτι παιδιά, που δεν ήταν πολύ φίλοι μου, αλλά κάναμε παρέα πού και πού, δεν το είχα σχεδιάσει.. Βασικά εκείνη την περίοδο και για μεγάλο διάστημα είχε ξανάρθει έντονα στο μυαλό μου ότι θέλω να γίνω γυναίκα και νιώθω έτσι, αλλά μόνο με τον εαυτό μου το ‘συζητούσα’, το έβρισκα ok αλλά δεν είχε τύχει να το πω και ξαφνικά.. μια μέρα έτυχε να είμαι σε μια κουβέντα που μιλούσαν για το ποιος τους αρέσει και όταν ήρθε η σειρά μου, απλά είπα πως εμένα μου άρεσε ένα αγόρι. Τα αγόρια έμειναν σιωπηλά για λίγο, θυμάμαι την έκπληξή τους, αλλά αμέσως συνεχίσαμε την κουβέντα και γενικά χωρίς να μου πουν κάτι θετικό, κατάλαβα ότι δεν είχαν πρόβλημα με αυτό και μέσα μου χάρηκα.. το θυμάμαι με υπερηφάνεια αυτό, παρότι δεν ένιωθα πολύ κοντά σε αυτά τα παιδιά και είμασταν τελείως διαφορετικοί..». Η κοινωνική στήριξη από τους συνομηλίκους, κατά την περίοδο της εφηβείας είναι σχεδόν το ίδιο σημαντική με αυτή της οικογένειας. Η άποψη και η στάση των φίλων ασκεί μεγάλη επιρροή κατά τα σχολικά χρόνια για τους εφήβους. Στην περίπτωση των ομοφυλόφιλων μια αρνητική στάση από τους συνομηλίκους μπορεί να

στιγματίζει, περιθωριοποιήσει και πληγώσει βαθιά αυτά τα άτομα, ενώ μια θετική στάση, όπως βλέπουμε και στην περίπτωση των τριών, είναι σε θέση να τα απενεχοποιήσει και ανακουφίσει, κάνοντας τα να νιώθουν αποδεκτά και 'εντάξει' με αυτό που είναι και 'αυτό' που νιώθουν. Η αντίδραση των συμμαθητών είναι νευραλγικής σημασίας και για το λόγο αυτό συμβάλλει στη διαμόρφωση της προσωπικότητας των παιδιών, με χαρακτηριστικά, όπως είναι η αυτοπεποίθηση, η θετική αυτοεικόνα, η αίσθηση ικανότητας, η κοινωνικότητα, η συμμετοχή στην ομάδα.

*Πρώτες ερωτικές σχέσεις -η εμπειρία του πανεπιστημίου και ο ρόλος της κοινωνίας

Η κοινωνία, προφανέστατα, επηρεάζει τον τρόπο που διαμορφώνονται η ανθρώπινη ταυτότητα, η ομαδική ζωή και τα πολιτικά πράγματα. (Bravman, 1997). Προσεγγίζοντας την έννοια της «ντουλάπας» αντιλαμβανόμαστε ότι έχει βαθιές και μοναδικές κοινωνικο- ιστορικές ρίζες, που φέρνουν στο προσκήνιο τη διαχείριση της σεξουαλικής ταυτότητας και τη συστηματική αντιμετώπισή της από κάποιους δημόσιους φορείς, όπως το κράτος, η υγεία, η εκπαίδευση και η δικαιοσύνη, που τείνουν να επιβάλουν την ετεροσεξουαλικότητα ως τη μοναδική υγιή και ηθική έκφραση σεξουαλικής ταυτότητας (Chauncey, 1994). Η Τάνια μας αναφέρει πως η περίοδος που έκανε “outing” στους φίλους και τον αδελφό της, δηλ στο τέλος του λυκείου, συμπίπτει χρονικά με την περίοδο που έκανε και την πρώτη της σχέση. Το γεγονός αυτό μάλλον δεν είναι τυχαίο, αφού η παραδοχή και η αποδοχή του εαυτού μας αποτελούν τη βάση για την αυτογνωσία και την προσέγγιση μιας θετικής αυτοεικόνας, παράγοντας απαραίτητος για την επιχείρηση έκθεσης του εαυτού σε μια ερωτική συναναστροφή.. *«πιο δομημένη απόπειρα προσέγγισης, εννοώ σχέση κανονική.. έκανα εκεί στα 18-19, όταν το 'πα στην κολλητή και τον αδελφό μου..η σχέση αυτή ήταν πολύ συναισθηματική, ρομαντική ξέρεις.. ερωτεύτηκα και αγάπησα πολύ.. αράζαμε συχνά μαζί βλέπαμε ταινίες και μαγειρεύαμε και όταν ήμασταν χώρια μιλούσαμε με τις ώρες στο τηλέφωνο..αυτό ήθελα, μου άρεσε».* Το ίδιο ακριβώς συμβαίνει και στην Αλίκη, όπως μας λέει: *«όταν το κατάλαβα στα 18 μου και το αποδέχτηκα είχα και την πρώτη μου ομοερωτική εμπειρία - σχέση. Τότε ήταν, που το αποκάλυψα και στην παρέα μου. Ήταν μια ωραία γνωριμία, είχε πλάκα, στην αρχή δεν πίστευα ότι θα συμβεί κάτι μεταξύ μας, όμως συνέβη! Και ήταν καλά.. αν και δεν*

κράτησε πολύ καιρό γιατί έφυγε στο εξωτερικό για σπουδές..», η Νόρα αναφέρει «η πρώτη αποκάλυψη ήρθε τυχαία και ήταν σε αυτά τα παιδιά από το σχολείο, τότε ήταν η εποχή που και εγώ είχα κατασταλάξει και αποδεχτεί τη φράση ‘νιώθω κορίτσι’.. ενώ μου άρεσε ένα αγόρι, δεν έγινε κάτι τότε, αλλά αργότερα, όταν τέλειωσα το λύκειο.. εκείνο το καλοκαίρι, είχα πάει Χαλκιδική για διακοπές με την παρέα και γνώρισα έναν άγγλο μεγαλύτερο σε ηλικία, που είχε επισκεφθεί και αυτός την Ελλάδα για διακοπές..από εκεί ξεκίνησε και η ανάγκη διαφυγής στο εξωτερικό». Σύμφωνα με την Cass (1979), η ποιότητα των πρώτων ερωτικών επαφών, είναι πολύ σημαντική, αν οι πρώτες ερωτικές εμπειρίες ενός ομοφυλόφιλου, είναι αρνητικές, είναι πιθανό να αποφύγει για το άμεσο μέλλον να επιδιώξει άλλες ομοφυλοφιλικές επαφές. Την περίοδο αυτή, της ζωής τους και τα τρία άτομα, όπως μας αναφέρουν, κάνουν παρέα κυρίως με ομοφυλόφιλα άτομα, κάτι που τους κάνει να νιώθουν πιο άνετα, οικεία, φιλελεύθερα, η Τάνια αναφέρει πως «έκανα και κάνω παρέα κυρίως με διεμφυλικά άτομα, γιατί με αυτά νιώθω άνετα.. μπορώ να είμαι ο εαυτός μου, να μην κρύβομαι, μπορώ να μιλάω πιο πολύ να κάνω πλάκα.. ενώ όταν είμαι με ετεροφυλόφιλα άτομα νιώθω περίεργα, σαν να ντρέπομαι να μιλήσω, να μοιραστώ κάτι, οπότε ακόμα και σήμερα δεν το επιλέγω.. γιατί όταν βγω θέλω να περάσω καλά και όχι να σκέφτομαι τι θα πω και πώς θα είμαι ή τι θα σκεφτούν οι άλλοι για μένα...», η Αλίκη μας λέει πως «όταν το πρωτοσυνειδητοποίησα έκανα παρέα πιο πολύ με τράνς. Χαιρόμουν που υπήρχαν αρκετοί σαν και μένα.. νιώθεις πιο δυνατή και ασφαλής όταν ξέρεις ότι δεν είσαι μόνη, αλλά είναι και άλλοι σαν εσένα. Άλλωστε στην αρχή είναι πιο εύκολο να βρεις κάποιο ταίρι έτσι...» και η Νόρα «έχω πολλούς γκέι φίλους.. ναι τότε σε εκείνη τη φάση έκανα σχεδόν αποκλειστικά και μόνο, παρέα με γκέι και κυρίως με άτομα που είχαν στο μυαλό τους την αλλαγή φύλου...ένιωθα άνετα, ότι μπορούμε να συζητάμε για θέματα που μας αφορούν, η μία καταλάβαινε την άλλη, ενώ σε ένα τέτοιο κοινωνικό περιβάλλον ήταν και είναι πιο εύκολο να γνωρίσω έναν άντρα, ο οποίος έχει προτίμηση σε μας..», στάδιο που κατά την Cass, ονομάζεται **ανοχή ταυτότητας**: Το άτομο αντιλαμβάνεται ότι υπάρχουν και άλλοι άνθρωποι που νιώθουν έτσι. Αρχίζει να γίνεται πιο δεκτικό σε μια ομοφυλόφιλη ταυτότητα και να σπάει την απομόνωση του προσεγγίζοντας άλλους ομοφυλόφιλους. Στο στάδιο αυτό, μπορεί ακόμα να συνυπάρχουν συναισθήματα ντροπής ή εσωτερικευμένης ομοφοβίας. Αν οι πρώτες ερωτικές εμπειρίες είναι δυσάρεστες, η σύγχυση ταυτότητας παραμένει και αμβλύνεται, ενώ αν οι πρώιμες ομοφυλοφιλικές εμπειρίες είναι θετικές, μετά την ανοχή είναι πιθανό να εδραιωθεί πιο γρήγορα η **αποδοχή ταυτότητας**: κατά την

οποία συμβαίνει η μετάβαση από την απλή ανοχή της σεξουαλικής ταυτότητας του ατόμου στην αποδοχή. Η ομοφυλόφιλη ταυτότητα βιώνεται από το άτομο ως κάτι θετικό παρά ως κάτι το οποίο πρέπει να ανεχτεί. Η συναναστροφή με την ομοφυλόφιλη κοινότητα αυξάνεται και το άτομο προσπαθεί να αντιμετωπίσει την εσωτερική ένταση, που απορρέει από τη μη συμμόρφωση με τα «κοινωνικά πρότυπα». Στο στάδιο αυτό, αρχίζει και η επιλεκτική γνωστοποίηση στον περίγυρο. Το άτομο ίσως να χρειάζεται βοήθεια στο να αποφασίσει το πώς, πότε και σε ποιούς να αποκαλύψει τον σεξουαλικό του προσανατολισμό, (Cass, 1979), η Τάνια συνεχίζει λέγοντας *«μεγαλώνοντας άρχισα να κάνω παρέα τόσο με γκέι, όσο και με στρέιτ άτομα και νιώθω πια το ίδιο άνετα, τόσο με τους μεν, όσο και με τους δε»*, η Νόρα αναφέρει πως *«ε ντάξει τώρα εδώ και πολλά χρόνια και λόγω της δουλειάς μου κάνω παρέα και με πολλούς στρέιτ και μια χαρά.. δεν έχω αντιμετωπίσει πρόβλημα, άλλοι το ξέρουν, άλλοι όχι, άλλοι το υποψιάζονται.. αλλά εγώ είμαι εντάξει, δε νιώθω ότι έχω κάτι να δηλώσω, ούτε να κρύψω.. αυτή είμαι»*, η Αλίκη από την άλλη μεριά δηλώνει πως *«μμμ.. νομίζω πως αποφεύγω να κάνω παρέα με στρέιτ και όταν συμβαίνει κρατάω τη σχέση σε πολύ τυπικά επίπεδα, δηλαδή προσπαθώ να μη δίνω δικαιώματα, δεν ανοίγομαι.. μόνο με τρανσέξουαλ νιώθω πραγματικά ο εαυτός μου, αλλού νιώθω ότι πρέπει να προσέχω τι θα πω, πώς θα το πω, πώς πρέπει να φέρομαι...»*. Η Τάνια και η Νόρα φαίνεται να είναι πιο εξοικειωμένες με την ταυτότητα τους και το φύλο τους και το διαχειρίζονται με πιο υγιή τρόπο, στην ουσία η τρανς πλευρά τους αποτελεί τον ίδιο τους τον εαυτό, για το οποίο νιώθουν άνετα, υπάρχουν όμως και μια σειρά από άλλες πτυχές της προσωπικότητάς τους, που είναι σε θέση να μοιραστούν τόσο με ομοφυλόφιλα, όσο και με ετεροφυλόφιλα άτομα, σύμφωνα με την Cass (1979), αυτό το στάδιο ονομάζεται **σύνθεση ή συγχώνευση ταυτότητας**. Σε αντίθεση με την Αλίκη, η οποία έχει προσκολληθεί στο στάδιο μεταξύ ανοχής και αποδοχής ταυτότητας, μη νιώθοντας άνετα να συναναστρέφεται άτομα της ετεροφυλόφιλης κοινότητας.

***Η επίδραση των διεμφυλικών στο μορφωτικό επίπεδο και τις επαγγελματικές επιλογές**

Η διαφορετική σεξουαλική ταυτότητα, με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, όπως επηρεάζει την ψυχροσύνθεση αυτών των ατόμων, επηρεάζει και την επαγγελματική τους

ανάπτυξη. Η Τάνια δεν θεωρεί πως το ζήτημα του διαφορετικού σεξουαλικού προσανατολισμού της, επηρέασε τη διαδικασία εκπαίδευσής της. Σπούδασε Διατροφολογία στο Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο. Όταν τη ρωτήσαμε ποια ήταν η πρώτη της επαγγελματική επιλογή απαντά.. *«εγώ από τότε που ήμουνα μικρός ήθελα να γίνω αρχιτέκτονας...!..αλλά δεν το προσπάθησα..πάντα έκανα λάθος κινήσεις.. δηλ. δεν ξεκίνησα ποτέ σχέδιο, από αμέλεια, και έτσι δεν μπορούσα να δηλώσω αυτή τη σχολή.. και το πράγμα σταμάτησε εκεί.»*, φαίνεται πάντως πως οι έφηβοι ομοφυλόφιλοι κατά την αναζήτηση της μελλοντικής τους εργασίας, έχουν περισσότερο άγχος από τους ετεροφυλόφιλους συνομηλίκους τους. Γενικά και οι τρεις ερωτώμενοι θεωρούν σε γενικές γραμμές πως υπάρχει διαχωρισμός των επαγγελμάτων, δηλαδή οι ομοφυλόφιλοι άντρες συνήθως επιλέγουν θεωρητικές επιστήμες και τα αντίστοιχα παραδοσιακά 'γυναικεία' επαγγέλματα, η Αλίκη χαρακτηριστικά λέει *«οι ομοφυλόφιλοι άντρες επιλέγουν, νομίζω, επαγγέλματα συναφή με τη μόδα, τις τέχνες, τα γραφιστικά, το σχέδιο.. μάλλον τους βγαίνει η θηλυκή πλευρά, αντίστοιχα οι ομοφυλόφιλες γυναίκες επιλέγουν πιο 'αντρικά' επαγγέλματα, πιο πολυτεχνικά ίσως..»*. Αναντίρρητα, η διαχείριση της διαφορετικής σεξουαλικής της ταυτότητας επηρέασε, έμμεσα, την ψυχοσύνθεση και τη διαμόρφωση της προσωπικότητας της Αλίκης, κάνοντάς την αναβλητική και εσωστρεφή, με χαρακτηριστική δυσκολία στο να νιώσει σιγουριά για τις ικανότητες, καθώς και δυνατή να θέσει υλοποιήσιμους και ρεαλιστικούς στόχους και ένα αντίστοιχο σχέδιο δράσης, με σκοπό να τους επιτύχει. Η κοινωνιογνωστική θεωρία για τη σταδιοδρομία αξιοποιεί ένα πολύ χρήσιμο πλαίσιο για την κατανόηση της διαδικασίας της επαγγελματικής εξέλιξης των ατόμων, που αντιμετωπίζουν επαγγελματικά εμπόδια εξαιτίας των στάσεων διάκρισης (Byars&Hackett, 1998; Lent, Brown &Hackett, 2000). Με βάση αυτό το θεωρητικό μοντέλο, οι άνθρωποι αντιμετωπίζονται σαν να διαδραματίζουν έναν ενεργό ρόλο στη διαδικασία της επαγγελματικής σταδιοδρομίας, στο πλαίσιο πάντοτε των κοινωνικών/ περιβαλλοντικών επιρροών. Το μοντέλο αυτό εστιάζει στο πώς οι εμπειρίες μάθησης διαμορφώνουν αφενός τις πεποιθήσεις αυτεπάρκειας και αφετέρου τις προσδοκίες αποτελέσματος. Κατά συνέπεια ο βαθμός αυτεπάρκειας της Αλίκης, δηλαδή το κατά πόσο η ίδια πιστεύει ότι θα τα καταφέρει στα μαθήματα ή στο να κάνει όποιο επάγγελμα επιλέξει με επιτυχία, είναι σε χαμηλά επίπεδα. Το βαθμό όμως, επιρροής, του διαφορετικού σεξουαλικού προσανατολισμού, δεν είμαστε σε θέση να τον ορίσουμε με σιγουριά, αφενός γιατί επεξεργαζόμαστε δεδομένα ποιοτικά και χωρίς υλική και μετρήσιμη δυνατότητα και αφετέρου μια πληθώρα άλλων

παραγόντων επηρέασαν και συνεχίζουν να επηρεάζουν την προσωπικότητα της Αλίκης, όπως η βιολογική προδιάθεση, η οικογένεια και η δυναμική των αλληλεπιδράσεων των μελών εντός αυτής, το κοινωνικό περιβάλλον, το σχολικό πλαίσιο και οι εκάστοτε διαπροσωπικές σχέσεις. Σε αντιδιαστολή, η Νόρα εμφανίζεται να έχει μεγαλύτερο βαθμό αυτεπάρκειας και αυτοπεποίθησης «μου άρεσει πολύ που είμαι ηθοποιός, είμαι πολυεργαλείο βασικά χαχα! Από τότε που θυμάμαι τον εαυτό μου, αυτό ήθελα να κάνω! Είχα σαν πρότυπο την Monroe! Νομίζω ότι είμαι καλή σε αυτό που κάνω, όπου έχω εργαστεί ακούω καλά λόγια..», πιστεύει πως θα μπορούσε να ανταποκριθεί με επιτυχία και σε άλλα επαγγέλματα «νομίζω θα μπορούσα να τα καταφέρω με οτιδήποτε καταπιανόμουν και μου άρεσε βέβαια! Για παράδειγμα δεν θα μπορούσα να ασχοληθώ με κάτι σχετικό με τα μαθηματικά γιατί δεν είμαι καθόλου καλή σε αυτά, ούτε στο να φτιάχνω αυτοκίνητα... το σιχαίνομαι και δεν έχω ιδέα!», ενώ έχει στόχους και φιλοδοξίες σχετικά με την επαγγελματική του σταδιοδρομία «η δουλειά για μένα είναι πολύ σημαντική. Μπορεί να υπάρχουν ώρες που πιέζομαι και μου έρχεται να τα παρατήσω, αλλά κατά βάση θέλω να κάνω πράγματα και να εξελιχθώ σε αυτό. Θέλω να βλέπω την εργασία σαν προσωπική εξέλιξη και αυτοπραγμάτωση. Θα ήθελα κάποια στιγμή να φύγω πάλι για το εξωτερικό, να κάνω ταξίδια και να λαμβάνω μέρος ωραίων παραστάσεων και μιούζικαλ, να κάνω γιατί όχι και κάτι στην τηλεόραση. Απλά τώρα πια με την κρίση, η τηλεόραση δεν είναι σε θέση να σου παρέχει τέτοιες ευκαιρίες εξέλιξης και αυτός είναι ο μόνος λόγος που, κυνηγάω το θέατρο σε όλες του τις εκφάνσεις και το σκέφτομαι πολύ σοβαρά». Η Τάνια εμφανίζεται πιο δυναμική και κατασταλαγμένη «ήδη από το λύκειο ήξερα ότι ήθελα να περάσω σε μια καλή σχολή και τα κατάφερα.. η δουλειά που είμαι τώρα μου προέκυψε αργότερα..όταν τέλειωσα το πανεπιστήμιο και ενώ η αναζήτησή μου στο να αλλάξω φύλο γινόταν όλο και πιο έντονη, είχα ακούσει για τις Κούκλες, εξάλλου είναι ένα μαγαζί και ένας χώρος με ιστορία, από το 1994, οπότε αφού είχα ολοκληρώσει και τις επεμβάσεις μου, πήγα από το μαγαζί σαν πελάτισσα.. είδα το showμε το οποίο και ξετρελάθηκα και είπα στην ιδιοκτήτρια, την Μαριλού, να με πάρει στην ομάδα της.. από την αρχή ένιωσα σαν να ήταν το σπίτι μου αυτό». Ο βαθμός αυτεπάρκειας της Αλίκης είναι σε χαμηλά σχετικά επίπεδα: «δέχομαι προκλήσεις στη δουλειά καθημερινά, τα πράγματα εξελίσσονται και αλλάζουν γρήγορα, το ίδιο οι ρυθμοί και οι απαιτήσεις..δεν κρύβω πως νιώθω έναν ανταγωνισμό και μια ανασφάλεια, αλλά θεωρώ πως θα ήμουν μέσα μου πολύ καλύτερα αν είχα δίπλα μου την οικογένειά μου και ανθρώπους που έχω ίσως χάσει..», σε άλλο σημείο μετά από σχετική ερώτησή μας, αναφέρει «ναι κοίτα

πιστεύω ότι αν κάτι μου άρεσε, το ήθελα και ήμουν καλή σε αυτό θα το πετύχαινα, δε νομίζω όμως πως πραγματικά, εμένα προσωπικά, αυτή η διαφορετικότητα μου έκανε καλό.. ο άνθρωπος που με κάνει καλύτερο άνθρωπο τα τελευταία χρόνια, είναι η Μαριλού, το boss, όπως άλλωστε κάνει με κάθε κορίτσι που θέλει να έχει στο μαγαζί της και στην ομάδα της.. μας βλέπει όλες σαν κόρες, αδερφές, δεν μπορώ να το εξηγήσω, μας παρέχει προστασία», η Τάνια εμφανίζεται πιο συνειδητοποιημένη σχετικά με τη διαφορετικότητά της, ενώ αντιμετωπίζει τις επιλογές και τους στόχους της, τόσο στον ακαδημαϊκό, όσο και στον εργασιακό χώρο, με διεκδικητικότητα και αποφασιστικότητα, γεγονός που συνδέεται με την πιο λειτουργική διαχείριση της ταυτότητας της, ήδη από τη νεαρή της ηλικία εντός και εκτός του οικογενειακού της περιβάλλοντος, κάτι που αναμφίβολα έχει επηρεάσει θετικά τη διαμόρφωση της προσωπικότητάς της και έχει συμβάλει στην υγιή ψυχοσυναισθηματική της ανάπτυξη.

***Επαγγελματική σταδιοδρομία-η εμπειρία διάκρισης στην κοινωνία και την εργασία**

Ο σύγχρονος άνθρωπος επιθυμεί να έχει ποιότητα ζωής, ενώ προσπαθεί να επιτύχει μια υγιή ισορροπία του χρόνου, που μοιράζει στη δουλειά του και την προσωπική του ζωή και την οικογένεια. (Thompson*etal.*, 1999). Κάποιοι ομοφυλόφιλοι λοιπόν θεωρούν βασική και πρωτεύουσα προϋπόθεση, να μπορούν να είναι «out» στην εργασία τους, γεγονός που εξασφαλίζει την ψυχική και συναισθηματική τους ισορροπία, ενώ κάποιοι άλλοι περισσότερο συντηρητικοί ομοφυλόφιλοι, τοποθετούν πιο ψηλά την επαγγελματική επιτυχία, την εργασιακή ασφάλεια και το υψηλό κοινωνικό στάτους, και δεν επιθυμούν να τα διακυβέψουν, κάνοντας «opening» στον εργασιακό τους χώρο, με φυσικό και επόμενο να μην σκέφτονται να μπουκ στην διαδικασία αλλαγής φύλου. Η Τάνια δεν έχει αντιμετωπίσει μια άμεση συμπεριφορά διάκρισης σε προηγούμενο εργασιακό χώρο, αλλά όπως μας αναφέρει και η ίδια «στη δουλειά που βρίσκομαι τώρα είναι η φύση της τέτοια που όλα τα κορίτσια είμαστε απελευθερωμένες και μεταξύ μας φυσικά δεν υπάρχουν ταμπού, καλέ το γλεντάμε σου λέω(γελάει)», η Αλίκη αναφέρει πως «δεν έχω δεχτεί καμιάς μορφής διάκριση στην παρούσα εργασία μου, αλλά πιστεύω πως δεν είναι αντιπροσωπευτικός ο χώρος, εφόσον όλα τα άτομα είναι τρανς. Στο παρελθόν εννοείται πως είχα αντιμετωπίσει πρόβλημα, δεν με παίρνανε σε δουλειές και ακόμη χειρότερα έχω τύχει να μου κλείσουν

την πόρτα και στα μούτρα..» η Νόρα αναφέρει «εγώ έχω μέχρι τώρα αντιμετωπίσει πρόβλημα ή ρατσισμό εξαιτίας της αλλαγής φύλου που έχω κάνει, απλά δεν δίνω βάση πλέον στο τι θα πουν οι άλλοι, αφού εγώ είμαι ok με αυτό που είμαι. Σίγουρα ζούμε σε μια κοινωνία και πόσο μάλλον στην Ελλάδα που σαν χώρα έχουμε ταμπού, προκαταλήψεις, μας αρέσει το ξεκατίνιασμα και η επιφάνεια, ενώ στο εξωτερικό δεν το αντιμετωπίζεις αυτό, όχι τουλάχιστον σε τόσο μεγάλο βαθμό, εκεί είναι πιο open – minded ,δέχονται και σέβονται αυτό που είσαι και αν καταλάβουν ότι αξίζεις σε προωθούν κιόλας» και συνεχίζει «α! μόνο σε έναν γυναικολόγο ένιωσα μια περίεργη αντιμετώπιση.. κάπως υποτιμητική..όταν μετά από τις επεμβάσεις που είχα κάνει, κοιτούσε εμένα και τα γεννητικά μου όργανα, σαν να ήταν από άλλο πλανήτη, έλεος! !». Η σημερινή της γυναικολόγος όπως αναφέρει «είναι γυναίκα, πιο νέα και κουλ, πάντα γελαστή, εννοείται πως δεν είναι υποχρεωμένη να δέχεται απαραίτητα την επιλογή μου αυτή –αν και δεν επιζητούσα αυτό από τον προηγούμενο, αλλά μια πιο ανθρώπινη και δεοντολογική στάση- αυτή πάντα με ρωτά αν κάτι δε πάει καλά και είναι πρόθυμη να ψάξει τα πάντα..σχετικά με κάτι που δε γνωρίζει, αν και είναι πολύ περισσότερο ενημερωμένη και καταρτισμένη, νομίζω, συγκριτικά με τον προηγούμενο..».

Όταν οι συμμετέχοντες ρωτήθηκαν για αν θα το έλεγαν ανοιχτά , όταν θα πήγαιναν σε κάποια συνέντευξη για άλλη εργασία και πριν κάνουν την αλλαγή φύλου, η Τάνια απαντά «δεν νομίζω να το έκανα.. όχι δεν θα το έλεγα στην αρχή, δεν νομίζω ότι χρειάζεται..δεν είναι απαραίτητο για να μπει σε μια δουλειά, να πεις τι κάνεις στο κρεβάτι σου..» και συνεχίζει.. «εξαρτάται βέβαια...», η Νόρα, παρά το ‘ανοιχτό’ μυαλό, απαντά στην ίδια ερώτηση «δεν το θεωρώ απαραίτητο στη δουλειά. Στη δουλειά δεν πρέπει να έχεις πολλά πάρε δώσε. Πιστεύω βέβαια πως δεν θα είχε κάποιος σημαντικό θέμα, αλλά δεν βρίσκω το λόγο να λες τα πάντα για σένα στη δουλειά. Ευτυχώς πλέον που είμαι τυχερή και μπορώ και κάνω την δουλειά που με εκφράζει...», η Αλίκη απαντά «Δεν έχω κάνει πολλές φορές το coming out πριν την αλλαγή. Δεν λέω με λόγια αυτό που είμαι.. απλά το ζω. Πιστεύω πως άμα δεν έχεις τύψεις ο ίδιος, δεν σε αφορά αν το μάθει ο άλλος. Δεν υπάρχει καν το ερώτημα ποιος το ξέρει και ποιος όχι. Αν δεν έχεις θέμα εσύ, τότε απλά δεν είναι θέμα. Αυτό συμβαίνει και στη δουλειά μου. Πριν κιόλας πολλά χρόνια πριν να ακουγόταν πολύ βαρύ Τώρα το έχω ξεπεράσει. Μου φαίνεται μια χαρά. Αυτό είμαι». Η διάκριση στην εργασία αποτελεί τον κεντρικό ανασταλτικό παράγοντα για τους ομοφυλόφιλους, κατά τη λήψη απόφασης σχετικά με την αποκάλυψη της σεξουαλικής ταυτότητας, στη δουλειά, ή όχι (Croteau, 1996). Όταν οι συμμετέχοντες ρωτούνται για το αν θα

πήγαιναν σε ένα γεύμα συνοδευόμενοι από τους συντρόφους τους, όπως θα έκαναν και τα υπόλοιπα ετεροφυλόφιλα ζευγάρια, η Τάνια, με χαλαρό και σταθερό τόνο στη φωνή της, απαντά «ναι θα το έκανα. Και για να είμαι πιο ακριβής το έχω κάνει. Δηλαδή με έχει συνοδεύσει άντρας σε ένα ανοιχτό πάρτι σε ένα μαγαζί, δεν είμαι βέβαια σίγουρη αν όλοι κατάλαβαν ότι ρόλο βάραιγε ο καθένας μας, αλλά ήμουν οκ, παρόλο που σαφέστατα είχα τραβήξει τα βλέμματα όλων. Οι πολύ κοντινοί μου βέβαια το ήξεραν.. αλλά δεν θα είχα πρόβλημα να το επιβεβαιώσω σε αυτόν που θα με ρωτούσε, αν και κάτι τέτοιο δε συνέβη γιατί πολύ απλά φαινόταν το πράγμα κούκλα μου... το καταλαβαίνουν θέλουν δε θέλουν και οι τριγύρω...ο λόγος που το έκανα είναι γιατί καλώς ή κακώς είμαι αυτό που είμαι και νιώθω ισότιμα με τους συνανθρώπους μου και κατά συνέπεια θα ένιωθα πως αδικώ τον εαυτό μου αν δεν τον αφήσω να χαρεί αυτές τις στιγμές.. για μένα θα σήμαινε ότι δεν υπολογίζω και ντρέπομαι για την ζωή μου..άλλωστε δεν ήταν επιλογή μου να γεννηθώ κορίτσι σε αντρικό σώμα» και συνεχίζει λίγο αργότερα «σας τα είπα αυτά πριν.. γιατί και εγώ σε πιο νεαρή ηλικία αντιμετώπιζα τέτοια θέματα, ξέρεις τι θα πει ο κόσμος, ήμουν πιο ευάλωτη και τρωτή, ένιωθα άσχημα να κυκλοφορώ με τη σχέση μου.. αλλά στην πορεία και η ψυχοθεραπεία με βοήθησε σε αυτό, κατάλαβα πως δεν μπορώ να ζω σαν κνηνημένη ή να κρύβομαι.. δεν ταίριαζε στο χαρακτήρα μου», η Τάνια αποτελεί ένα εξαιρετικό παράδειγμα διεμφυλικού ατόμου, σπάνιου θα τολμούσα να πω (αναλογιζόμενη τις παραπάνω έρευνες αλλά και παραδείγματα από την καθημερινότητά μου) που έχει καταφέρει και λόγω του χαρακτήρα της και λόγω της κοινωνικής στήριξης που έχει δεχτεί, το αυτονόητο, να ζει απλά και ισότιμα με τους συνομηλίκους της, χωρίς να καταφεύγει σε υπερβολές, αποκρύπτοντας ή υπερτονίζοντας, το ότι γεννήθηκε και είναι γυναίκα με όλη την σημασία της λέξης. Άλλωστε αν την κοιτάξει κανείς θα το διακρίνει αυτό, διότι θεωρείται από τις πιο όμορφες τρανσέξουαλ στην Ελλάδα. Η Αλίκη στην ίδια ερώτηση απαντά «μμμ... όχι δεν θα πήγαινα.. εξαρτάται κιόλας..το ταίρι που έχεις δίπλα σου..», καθώς το κάνει εικόνα στο μυαλό της, για κάποια δευτερόλεπτα μένει σιωπηλή και έπειτα με πιο αποφασιστικό τόνο στη χροιά της φωνής της, συνεχίζει.. «όχι δεν θα πήγαινα..». Προσπαθώντας να αποφορτίσουμε την ατμόσφαιρα και να την κάνουμε να σκεφτεί πιο μακροπρόθεσμα και με λιγότερο πιθανόν άγχος, εστιάζοντας αλλού το κέντρο βάρους για τη λήψη απόφασής της, τη ρωτάμε αν πιστεύει ότι θα έκανε το ίδιο και μετά από κάποια χρόνια οπότε θα είχε και μια καλή και σταθερή σχέση στη ζωή της, και απαντά.. «σε κάποια χρόνια μπορεί να πήγαινα.. ίσως και να πήγαινα αν είχε απελευθερωθεί περισσότερο η 'Ελλαδίτσα', παίζει ρόλο το 'εδώ', η

*‘Ελλαδίτσα’.. αν ήταν τα πράγματα όπως στο εξωτερικό θα το έκανα και τώρα, αλλά δεν είναι.. πάντως νομίζω πως αν είχα μια σοβαρή σχέση, δεν θα με πείραζε.. κάποια στιγμή θα το έκανα». Στο σημείο αυτό η Αλίκη, θίγει δυο πολύ σημαντικά σημεία, το ένα έχει να κάνει με το πλαίσιο του χώρου (κλειστή, συντηρητική, παραδοσιακή ελληνική κοινωνία με πουριτανικά και ψευδοφιλελεύθερα στοιχεία) και του χρόνου (ελληνική κοινωνία κι όμως του 2017, με ό,τι αυτό συνεπάγεται, συγκριτικά με το εξωτερικό, όπου η προσαρμογή σε νέα μοντέλα κοινωνικοποίησης, αποδοχής και συμβίωσης γίνεται πιο γρήγορα). Στη σύγχρονη Ελλάδα, το μοντέλο που προωθείται, εμμέσως πλην σαφώς, είναι αυτό της αφάνειας, της διπλής ζωής των ομοφυλοφίλων, το γνωστό στους ομοφυλοφιλικούς κύκλους: «don’task, don’ttell» (μη ρωτάς, μη λες). Με αυτό τον τρόπο διαιώνίζεται η ομοφοβία στον ετεροφυλόφιλο κύκλο και η εσωτερικευμένη ομοφοβία στους ίδιους τους ομοφυλόφιλους. Το άλλο εξίσου σπουδαίο, στο οποίο αναφέρεται η Αλίκη και προφανώς είναι σε θέση να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στην απόφασή της αυτή και να την κάνει να παραμερίσει τις όποιες ανασφάλειες, φοβίες ή άγχη έχει για το εν λόγω ζήτημα, είναι η ποιότητα μιας καλής ερωτικής-συντροφικής σχέσης. Αναντίλεκτα, μια ουσιαστική, αμφίδρομη, και ποιοτική συναισθηματική σχέση αποτελεί μια αδιαμφισβήτητη πηγή δύναμης και ισορροπίας για το άτομο, γεγονός που ωθεί το άτομο να αναζητά και να διεκδικεί μια καλύτερη ποιότητα ζωής για το ίδιο και το σύντροφό του σε κάθε τομέα της κοινωνικής ζωής, η οποία να διέπεται από ασφάλεια, σεβασμό, αξιοπρέπεια, ειλικρίνεια, διαφάνεια και υπερηφάνεια. Ο Νόρα στην ίδια ερώτηση απαντά «*ξέρω εγώ...! δεν νομίζω να πήγαινα.. μάλλον όχι. Αλλά αυτή τη δεδομένη χρονική στιγμή, δεν έχω και μια σταθερή, μια καλή σχέση.. ίσως αν έμενα μαζί με κάποιον ναι, να το έκανα..Στην Αγγλία που ήμουν το συναντούσες καθημερινά, δεν υπήρχε θέμα, ο καθένας με αυτό που έχει επιλέξει».* Στην ουσία, καθώς ο άνθρωπος μεγαλώνει και ωριμάζει, επαναδιαπραγματεύεται τις ανάγκες του και επαναπροσδιορίζει τις προτεραιότητες στη ζωή του, μια διαδικασία στην οποία συνήθως κερδίζει η προσωπική ευτυχία και συναισθηματική ισορροπία, σε βάρος της επαγγελματικής επιτυχίας. Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθεί πως η Νόρα και η Αλίκη εμφανίζονται πιο διστακτικές, αγχωμένες και φοβισμένες στο να παρουσιαστούν με το συνοδό τους σε μία έξοδο, συγκριτικά με την Τάνια που είναι πιο απελευθερωμένη. Η ειδοποιός διαφορά λοιπόν, σε αυτά τα τρία άτομα σε ό,τι αφορά το εν λόγω ζήτημα δεν ανάγεται τόσο στους εξωγενείς παράγοντες (χώρος εργασίας, επαγγελματικές σχέσεις, ιεραρχική θέση κλπ.), όσο στην ψυχολογία του καθενός από*

τους τρεις συμμετέχοντες. Πιο συγκεκριμένα η Τάνια μεγάλωσε σε ένα περιβάλλον που η ομοφυλοφιλία ήταν κάτι το αποδεκτό, δεν βίωσε ποτέ συγκρούσεις, τσακωμούς και αρνητική ενέργεια από την οικογένεια ή το κοινωνικό της περιβάλλον σε βαθμό που να την επηρεάσουν βαθιά και ανεπανόρθωτα, για το λόγο αυτό κιόλας οι περισσότεροι άνθρωποι στον περίγυρό της γνωρίζουν την στήριξη που είχε από τους δικούς της. Σε αντιδιαστολή, η Αλίκη και η Νόρα μεγάλωσαν σε λίγο πιο συντηρητικά περιβάλλοντα και οι ίδιοι, ιδίως η Αλίκη δεν έχει μοιραστεί με την οικογένεια της κάτι πολύ σημαντικό, τη διαφορετική της ταυτότητα, γεγονός που αναμφίβολα επηρεάζει τη σχέση τους και μειώνει δραματικά την κοινωνική υποστήριξη που δέχονται από αυτούς, εφόσον εκ των πραγμάτων από μια ηλικία και μετά η ερωτική- συναισθηματική ζωή ενός ατόμου καταλαμβάνει το μεγαλύτερο και το πιο ουσιαστικό μέρος τη ζωής του, το οποίο αναγκάζονται να αποκρύπτουν.

Σε σχετική ερώτησή μας για το αν έχουν επισκεφτεί ποτέ τους κάποιο ειδικό ψυχικής υγείας, ψυχολόγο, σύμβουλο ή ψυχίατρο, η Τάνια απαντά «ναι είχα πάει πριν ένα χρόνο περίπου αλλά δεν είχα καλή εμπειρία, ήταν μια ψυχολόγος μια κυρία μεγάλη, γύρω στα 50... δεν έδειχνε να με καταλαβαίνει, ήταν κάπως πειστική και ειρωνική νομίζω.. δεν με έκανε να νιώθω άνετα.. πίστευα πώς με έκρινε... ε και εντάξει εγώ δεν πήγα γι αυτό εκεί..» και συνεχίζει κιόλας, με λυπημένο ύφος, «νομίζω μια μέρα είπα κάτι κοροϊδευτικά για κάποιο διεμφυλικό άτομο και ένιωσα πολύ άσχημα. δεν της είπα κάτι, αλλά ίσως να κατάλαβε ότι δεν ήταν ωραίος ο τρόπος.. πάντως εγώ μετά από αυτό, δεν ήθελα να ξαναπάω εκεί», η Αλίκη μοιράζεται τη δική της εμπειρία «ναι πηγαίνω σε ψυχολόγο, νιώθω αρκετά καλά νομίζω, σε σχέση με την περίοδο που ξεκίνησα, πάει μισός χρόνος περίπου τώρα..» και συνεχίζει σχετικά με το λόγο που πήγε σε ψυχολόγο «πήγα όχι για τη διαχείριση της ταυτότητάς μου, αυτό είναι η αλήθεια θα έπρεπε να το είχα κάνει σε μικρότερη ηλικία» αναφέρει γελώντας, και συνεχίζει «..πήγα γιατί δεν ένιωθα πολύ καλά.. είχα κάτι καταθλιπτικά συμπτώματα και κρίσεις πανικού.. δεν ήμουν καθόλου καλά για καιρό και να φανταστείς, άργησα να ξυπνήσω και να πάω επιτέλους σε ένα ψυχολόγο.. δεν μπορούσα να ζω άλλο με αυτά, πίστευα ότι θα νιώθω έτσι πάντα, είχα χάσει το γέλιο μου, έχανα τη ζωή μου, είχα πρόβλημα με το φαγητό, με τις μετακινήσεις, ένιωθα ευαίσθητος και φιλάσθενος.. χάλια σου λέω! η θεραπεία με βοήθησε πολύ.. είμαι ήδη πολύ καλύτερα», αναφέρει ικανοποιημένος με την αλλαγή στη ζωή του, «η αλήθεια είναι ότι μίλησα αμέσως ανοιχτά ...και έγινα πλήρως αποδεκτός.. δεν είχα θέμα με αυτό, με καταλάβαινε πλήρως και μιλούσαμε και για σχέσεις κλπ, φέρθηκε καλύτερα από οικογένεια ο

συγκεκριμένος άνθρωπος, είχε αναπληρώσει κάπως αυτό το κενό». Η Νόρα επισκέφτηκε αρκετά νωρίτερα ένα ψυχολόγο, «ήταν στην Β' ή στη Γ' λυκείου που ξεκίνησα να πηγαίνω;...» αναρωτιέται, «στην Γ' νομίζω, ναι στη Γ', με είχε πάει η μητέρα μου εκεί και συνέπεσε με την εποχή που άρχισα να το πιστεύω για τα καλά, ήμουν σίγουρη, άρχισα να το σκέφτομαι πιο φωναχτά και να το λέω σε κάποιους φίλους...» και συνεχίζει «δηλαδή τώρα που το θυμάμαι, γιατί πάνε και πολλά χρόνια...!» λέει γελώντας, «η ψυχοθεραπεία με βοήθησε να το δω σε μια πιο φυσιολογική και ήρεμη βάση.. ενώ ξέρεις είχα και την επαναστατικότητα και την υπερβολή της εφηβείας, το είχα πάρει σαν μια προσωπική επανάσταση.. ίσως στην αρχή να αντιδρούσα πιο υπερβολικά, αλλά η ψυχολόγος με βοήθησε απλά να καταλάβω ότι αυτό που νιώθω είναι, μεν διαφορετικό, αλλά καθ' όλα φυσιολογικό.. με βοήθησε αρκετά να ισορροπήσω μέσα μου και κυρίως στο πώς να αντιδρώ στα διάφορα εξωτερικά ερεθίσματα...και έτσι έφτασα σε σημείο να το ανακοινώνω χαλαρά στους φίλους και τη μητέρα μου...» και συνεχίζει.. «και έτσι άνοιξα τα φτερά μου και πήγα στην Αγγλία, αλλά να σου πω και η ψυχολόγος μου, μου είπε πως δεν υπάρχει λόγος να συνεχίσω, αν ένιωθα και εγώ καλά με αυτό. Και έτσι και έγινε.. έχουμε κρατήσει κάποια επαφή, στέλνουμε μείλ πού και πού και ανταλλάσσουμε τα νέα μας...». Αναντίρρητα, η ψυχοθεραπεία έχει μια δύναμη, που αν χρησιμοποιηθεί με ορθό, ευσυνείδητο, επιστημονικό, αξιοπρεπή και πάνω από όλα ανθρώπινο τρόπο, είναι σε θέση να υποστηρίξει ψυχολογικά τους ομοφυλόφιλους νέους με πολύ ενθαρρυντικά αποτελέσματα, αντίθετα αν τα άτομα που ασκούν αυτό το επάγγελμα έχουν κάποιες अपαρχαιωμένες και συντηρητικές αντιλήψεις, τις οποίες δεν καταφέρουν να απομονώσουν και να μπουν «καθαροί» στην ψυχοθεραπεία, ακούγοντας τον πελάτη τους, με όρους πλήρους αποδοχής και χωρίς κριτική διάθεση, είναι πιθανό να επιφέρουν αρνητική επιρροή στην ψυχοσύνθεση και διαμόρφωση της προσωπικότητας αυτών των ατόμων.

*Η «ιδανική» ζωή

Στην τελευταία αυτή κατηγορία, έχουν συγκεντρωθεί τα τμήματα της συνέντευξης στα οποία οι συμμετέχοντες αναφέρονται σε μια υποθετική μελλοντική ιδανική εικόνα της ζωής τους σε ό,τι αφορά τα επαγγελματικά και τα προσωπικά τους. Έχει ενδιαφέρον να ακούσουμε τι ονειρεύεται λοιπόν ο καθένας και κατά πόσο οι επιθυμίες του θεωρεί πως είναι πραγματοποιήσιμες. Η Τάνια αναφέρει πως «γενικά θα προτιμούσα να δουλεύω μόνη μου..να έχω το γραφείο μου! Αν ήμουν διατροφολόγος

δηλ..θα 'μουν μόνη μου..». Η Αλίκη μας λέει «να έχω δουλειά βασικά! να έχω χρήματα για τα βασικά για το νοίκι και το φαγητό! Και δευτερευόντως να ήμουν σε μια δουλειά όπως αυτή που είμαι τώρα, που μου αρέσει αυτό που κάνω και νιώθω άνετα με την ατμόσφαιρα και το περιβάλλον, με λίγα λόγια μου επιτρέπει να είμαι ο εαυτός μου» και συνεχίζει «βέβαια η ιδανική δουλειά περιλαμβάνει αξιοκρατία και έλλειψη υπερβολικού άγχους..». Σε ερώτησή μας, για το πώς φαντάζεται πως θα είναι η ζωή της σε δέκα χρόνια, η Τάνια απαντά.. «πώς θα ήθελα να είναι ε?..ήρεμη ζωή να έχω, να ζω μόνη μου γιατί τους άντρες τους βαρέθηκα, δεν θέλω κανέναν, μπούχτισα», η Αλίκη «θα θελα πάνω από όλα να έχω υγεία και έπειτα, να έχω μια σταθερή σχέση, πιστεύω πως μια σχέση σε βοηθάει να εξελιχθείς και επαγγελματικά. Και να σου πω έχω βαρεθεί αυτό το κυνήγι σχέσης.. και το άγχος που έχεις όταν είσαι μόνος και ψάχνεσαι..» και συνεχίζει «.. η ζυγαριά σχέση-καριέρα παλιότερα και μέχρι πρόσφατα, έκλινε προς την καριέρα... νομίζω όμως πως όσο περνάνε τα χρόνια μια καλή σχέση κερδίζει έδαφος». Αυτό που γίνεται σαφές, είναι πως όλο και περισσότεροι διεμφυλικοί, ειδικά όσο ωριμάζουν και επαναξιολογούν τις προτεραιότητες στη ζωή τους, θέτουν στην «πρώτη γραμμή» τη δημιουργία και διαφύλαξη μιας υγιούς σχέσης, με την οποία θα θέλουν να μοιράζονται όλες τις κοινωνικές συναναστροφές με τρόπο αξιοπρεπή, ασφαλή και υγιή, (O’Ryan&McFarland, 2010), η Τάνια προσθέτει «..μια δουλειά που να με ευχαριστεί και ταυτόχρονα να μπορώ να ζω από αυτήν! Να έχω το σπιτάκι μου.. αυτά δεν θα ήθελα κάτι παραπάνω..» όταν τη ρωτάμε αν θα ‘θελε να έχει τη δουλειά που έχει και τώρα απαντά αρνητικά.. «η τωρινή μου δουλειά είναι αυτό που σου ‘λεγα και πριν.. είναι από τις δουλειές που με ρίχνουν, μέσα στη μαυρίλα με όλα αυτά που ακούω..μερικές φορές με κάνει και πνίγομαι, παρόλο που υπάρχει καλό κλίμα». Είναι εξόφθαλμο πως η Τάνια δεν ονειρεύεται παράλογα, ούτε με μεγάλη απόκλιση από τους περισσότερους ανθρώπους αυτής της ηλικίας, που ζουν στην Ελλάδα. Βρίσκεται σε μια δουλειά που την εξασφαλίζει οικονομικά και λόγω της οικονομικής κρίσης φοβάται να την αφήσει, όμως για το μέλλον ελπίζει να έχει μια δουλειά που να της ταίριαζε πιο πολύ και να την έκανε περισσότερο χαρούμενη. Αναμφίβολα ο διαφορετικός σεξουαλικός προσανατολισμός της και κυρίως ο τρόπος που τον διαχειρίζεται, την έχει επηρεάσει ως προς την εσωστρέφεια, τους ήπιους τόνους, το χαμηλό κοινωνικό προφίλ. Η Νόρα θα ήθελε να έχει υγεία και ποιότητα στη ζωή της, να έχει μια δουλειά «που να με γεμίζει, όπως αυτή που κάνω τώρα και βέβαια να μπορώ να ζω με αξιοπρέπεια από αυτήν», οραματίζεται ακόμα, έναν πιο αυθεντικό, ειλικρινή, απλό και αξιοπρεπή κόσμο «θα ήθελα ο κόσμος να σταματήσει

να έχει την εικόνα που έχει για μας. Καλύτερα να μην έχει καμιά εικόνα, αν είναι να έχει αυτή, στην πραγματικότητα είμαστε απλοί άνθρωποι». Η Νόρα φαίνεται να έχει μια πιο υγιή εξέλιξη και πορεία μέσα στο χρόνο και σίγουρα σε αυτή την απλοϊκότητα με την οποία αντιμετωπίζει τα καθημερινά της προβλήματα υπό το πρίσμα της ομοφυλοφιλίας της, έχουν συμβάλει και η μητέρα της, με την αγάπη και την αποδοχή της, καθώς και η δική της ‘ανοιχτή’ στάση σε ό,τι αφορά τη διαφορετική της σεξουαλική ταυτότητα. Οι ομοφυλόφιλοι λόγω των παγιωμένων κοινωνικών προτύπων στην Ελλάδα, είναι σύνηθες να επιλέγουν να ζουν αθόρυβα, απλά και ίσως περιθωριοποιημένα, αποφεύγοντας τις πολλές συναναστροφές με ετεροφυλόφιλους, φοβούμενοι την απόρριψη και την προκατάληψη. Αυτή η ψυχολογική διαδικασία είναι πολύ πιθανό να διαμορφώσει συγκεκριμένα σχήματα στους νέους ομοφυλόφιλους, με βάση τα οποία διαμορφώνεται και η όλη προσωπικότητά τους, η οποία σαφώς δε μένει ανεπηρέαστη από το γεγονός ότι είναι ομοφυλόφιλοι. **Οι ομοφυλόφιλοι που αποδέχονται την ταυτότητα τους, έχουν πολύ πιο ευτυχισμένες ζωές από αυτούς που προσπαθούν να την καταπιέσουν.** Αντίθετα, άνθρωποι που προσπαθούν να «σκοτώσουν τα συναισθήματα τους», εμφανίζουν πολύ συχνότερα κατάθλιψη, άγχος, κατάχρηση ουσιών και αυτοκτονικό ιδεασμό. Συμπερασματικά, όλο και περισσότεροι ομοφυλόφιλοι, που κρύβουν την ταυτότητά τους, αναφέρουν προβλήματα τόσο ψυχικής, όσο και σωματικής υγείας, σε σχέση με τους ομοφυλόφιλους, που έχουν κάνει «comingout» (American Psychological Association, 2008). Σκοπός για κάθε διεμφυλικό κατά τη διαδικασία της αλλαγής και γνωστοποίησης της ταυτότητάς του, οφείλει να είναι η **υπερηφάνεια ταυτότητας:** Το άτομο να αισθάνεται ότι ο περίγυρος του πρέπει να μάθει «ποιός πραγματικά είναι» χωρίς να φοβάται ή να ντρέπεται για το ποιος είναι και βέβαια, η **σύνθεση/συγχώνευση ταυτότητας:** Το άτομο συγχωνεύει τη σεξουαλική του ταυτότητα με άλλες πτυχές του εαυτού του. Έτσι, ο σεξουαλικός προσανατολισμός γίνεται μόνο ένα μέρος του εαυτού του, παρά ολόκληρη η ταυτότητά του. Η σεξουαλική ταυτότητα δεν αποκρύπτεται, με φόβο και ενοχή, ούτε ‘διαφημίζεται’ με πομπώδη τρόπο, αλλά αποτελεί φυσική συνέχεια του εαυτού του κάθε ατόμου, γεγονός που αντικατοπτρίζεται σε όλες του τις κοινωνικές συνδιαλλαγές. Ο διαχωρισμός «εμείς» (gay) και «αυτοί» (straight) καταλύεται, και μια πιο ισορροπημένη προσωπική ζωή αναντίρρητα, αντανακλάται και στο στίβο, τόσο της κοινωνικής, όσο και της επαγγελματικής ζωής (Cass, 1979).

Συμπεράσματα- Συζήτηση

Η εργασία που εκπονήθηκε αναδύει μια πολύ σημαντική αλήθεια που αφορά στη ζωή των διεμφυλικών και ανάγεται στην ιδιότυπη ανάπτυξη της προσωπικότητάς τους. Καθώς το άτομο προσπαθεί να γνωρίσει το ποιός είναι και να δομήσει τον εαυτό του, πολλές φορές ο κοινωνικός εαυτός έρχεται σε αντίθεση με το βιολογικό εαυτό. Το ζητούμενο σε μια τέτοια περίπτωση είναι να αξιοποιήσει το άτομο με τρόπο δημιουργικό τις διαφορές που έχει, έτσι ώστε να εξασφαλίσει και να διατηρήσει το πλέον ουσιαστικό στοιχείο του κοινωνικού του εαυτού, αλλά και της ύπαρξης του, το οποίο δεν είναι άλλο από το αίσθημα του «ανήκειν» (Frederick Allen, 1940). Είναι εύλογο, πως το αίσθημα του ανήκειν συνεπάγεται το αίσθημα ασφάλειας και υπερηφάνειας του εαυτού, κάτι που δεν ανταποκρίνεται στον ίδιο βαθμό στους παραπάνω ερωτώμενους. Αυτό που παρατηρούμε στις συνεντεύξεις που αποσπάστηκαν, είναι πως η Αλίκη και η Τάνια βιώνουν σε μεγαλύτερη ένταση τη σύγκρουση μεταξύ βιολογικού και κοινωνικού εαυτού, σε σχέση με τη Νόρα, γεγονός που επηρεάζει και επηρεάζεται από το ζήτημα της αποκάλυψης της ταυτότητάς τους, ενώ όλη αυτή η διαδικασία διαιωνίζει ένα φαύλο κύκλο που σαν κέντρο του έχει το αίσθημα της δυσφορίας με τη διαφορετική ταυτότητα. Μια δυσφορία που επηρεάζει, υποσυνείδητα πλέον, την προσωπικότητά τους και τη στάση τους, σε ό,τι αφορά τις ακαδημαϊκές, επαγγελματικές και κοινωνικές επιλογές και συναναστροφές τους.

Συχνά όταν αναφερόμαστε στην έννοια του σεξουαλικού προσανατολισμού, θεωρούμε πως είναι απλά άλλο ένα χαρακτηριστικό του ατόμου, όπως είναι το βιολογικό φύλο, η ταυτότητα ή η ηλικία. Τα πράγματα όμως για το σεξουαλικό προσανατολισμό, είναι λίγο πιο σύνθετα, από όσο νομίζουμε, επειδή ο σεξουαλικός προσανατολισμός καθορίζεται και γίνεται αντιληπτός μέσα στο περίπλοκο πλαίσιο των σχέσεων και των αλληλεπιδράσεων με τους «άλλους» (American Psychological Association, 2008), για το λόγο αυτό αντιλαμβανόμαστε πως το ζήτημα της αποκάλυψης της σεξουαλικής ταυτότητας είναι ζωτικής σημασίας στις ζωές των ομοφυλόφιλων ατόμων. Αυτό όπως είδαμε αποτελεί και έναν από τους τρεις κεντρικούς άξονες στην ανάλυση των δεδομένων των παραπάνω συνεντεύξεων.

Οι ερευνητικές μελέτες έχουν δείξει πως το να νιώθει ένα άτομο άνετα και θετικά αναφορικά με τη σεξουαλική του ταυτότητα, ενσωματώνοντας την στη ζωή του, ενισχύει την ψυχική υγεία, ισορροπία και γαλήνη. Η ενσωμάτωση αυτή πολύ συχνά περιλαμβάνει την αποκάλυψη της ταυτότητας του διεμφυλικού ατόμου στο

οικογενειακό, κοινωνικό ή εργασιακό περιβάλλον, ή μπορεί ακόμα και να περιλαμβάνει τη συμμετοχή του στην ευρύτερη LGBT (lesbian, gay, bisexual, transgender) κοινότητα. Όπως είδαμε στην ανάλυση, η Αλίκη που δεν έχει μοιραστεί με την οικογένειά της τη διαφορετική της ταυτότητα, μειονεκτεί, συγκριτικά με την Τάνια και την Νόρα, σε ό,τι αφορά την οικογενειακή στήριξη, αλλά και την ανάπτυξη εκείνων των χαρακτηριστικών στην προσωπικότητα που σχετίζονται με τη θετική αυτοεικόνα, την αυτοπεποίθηση, την αυτεπάρκεια, την υπερηφάνεια. Το να είναι σε θέση ένα ομοφυλόφιλο άτομο να συζητήσει ανοικτά για την σεξουαλική του ταυτότητα, αυξάνει τις πιθανότητες της κοινωνικής υποστήριξης, η οποία είναι ζωτικής σημασίας για την ψυχική υγεία και ευεξία ενός ατόμου. Πιο συγκεκριμένα, όπως οι ετεροφυλόφιλοι άνθρωποι, έτσι και οι διεμφυλικοί επωφελούνται όταν είναι σε θέση να μοιραστούν τη ζωή τους και να λάβουν υποστήριξη από την οικογένεια, τους φίλους ή τους συνεργάτες τους. Επομένως, κάθε άλλο παρά έκπληξη αποτελεί το γεγονός ότι όλο και περισσότεροι ομοφυλόφιλοι, που κρύβουν την ταυτότητά τους, αναφέρουν προβλήματα τόσο ψυχικής, όσο και σωματικής υγείας, σε σχέση με τους ομοφυλόφιλους που έχουν κάνει «coming out» (American Psychological Association, 2008), κάτι που εύκολα το εικάζει κανείς συγκρίνοντας τον τρόπο ζωής και σκέψης της Μάρθας, σε συνδυασμό με τη διαχείριση της ταυτότητάς της, τόσο στο οικογενειακό και κοινωνικό περιβάλλον, όσο και στο ακαδημαϊκό και εργασιακό, σε σχέση με τον τρόπο ζωής και τη διαχείριση ταυτότητας της Τάνιας και της Νόρας.

Πιο συγκεκριμένα, η Τάνια είναι μια νέα γυναίκα, ανεξάρτητη και δυναμική, που έχει μάθει από μικρή να πιστεύει στον εαυτό και τις ικανότητές της, ενώ εμφανίζεται να έχει μια πιο ισορροπημένη κοινωνική ζωή, με ετεροφυλόφιλα και ομοφυλόφιλα άτομα. Ακόμα και η πολλαπλή χρήση, κατά τη διάρκεια της συνέντευξης, της φράσης «είμαι τράνς», συγκριτικά με την Αλίκη, που το αναφέρει ελάχιστα, δείχνει ότι σε μεγαλύτερο βαθμό, όχι απλά έχει αποδεχτεί την ταυτότητά της, αλλά νιώθει υπερήφανη για αυτή, όπως οφείλει να νιώθει κάθε άνθρωπος, ανεξαρτήτως του σεξουαλικού προσανατολισμού του. Αναντίλεκτα, η ιδιομορφία αυτή στην εξελικτική πορεία της προσωπικότητας του διεμφυλικού ατόμου, διαδραματίζει νευραλγικό ρόλο στις σχολικές επιδόσεις, τις επαγγελματικές επιλογές, τις κοινωνικές της συναναστροφές, καθώς και στην επιτυχία στη σταδιοδρομία. Όπως είδαμε η Αλίκη δεν έθεσε υψηλούς στόχους, ούτε τις βάσεις για να επιτύχει αυτό που πραγματικά ήθελε, κάτι που αναδεικνύει τη χαμηλή αυτοεικόνα της και τη μειωμένη εμπιστοσύνη στις δυνάμεις και τις ικανότητές της. Κάποιοι ερευνητές υποστηρίζουν ότι καθώς οι

νέοι LGBT εξερευνούν την σεξουαλική τους ταυτότητα, η επαγγελματική ανάπτυξή τους επιβραδύνεται (Croteauetal., 2000; Dunkle, 1996; Morrow, 1997), ενώ άλλοι θεωρούν πως παρατηρείται ένας ισχυρός σύνδεσμος μεταξύ της προσωπικής και επαγγελματικής ανάπτυξης του ατόμου (Blustein, 1997). Βρίσκεται σε ένα εργασιακό περιβάλλον που δεν την ευχαριστεί εδώ και αρκετά χρόνια και ενώ δεν θα ήθελε να συνεχίσει να εργάζεται εκεί, δεν σκέφτεται τι μπορεί να κάνει για να εργαστεί κάπου αλλού και πώς να δομήσει τις ενέργειές της και να αξιοποιήσει τις ικανότητές της, το άγχος αυτό συνδέεται με τη λήψη απόφασης της αποκάλυψης της ταυτότητας τους στην εργασία (Day and Schoenrade, 1997). Παράλληλα, ο κοινωνικός της κύκλος είναι ιδιαίτερα στενός, έχει ελάχιστους φίλους και δεν είναι ανοιχτή στο να γνωρίζει νέο κόσμο και να διευρύνει τις κοινωνικές της δραστηριότητες. Η Αλίκη είναι ένα νέο κορίτσι, που τη χαρακτηρίζει μια παρατεταμένη παιδικότητα, κάτι που αντιλαμβάνεται κανείς από τον τρόπο που μιλάει και σκέπτεται, είναι ανασφαλής, αναποφάσιστη, αποπροσανατολισμένη, δεν «πατάει γερά στα δικά της πόδια», ίσως δεν ξέρει καλά τι θέλει και πώς να το πετύχει διότι δεν είχε και ποτέ την στήριξη των δικών της ανθρώπων. Με λίγα λόγια, η Αλίκη θυμίζει πιο πολύ μια έφηβη, παρά μια κοπέλα 30 χρονών, κάτι το οποίο είναι χαρακτηριστικό των διεμφυλικών ατόμων, τα οποία «αργούν να μεγαλώσουν», για τον πολύ απλό λόγο πως όλα τα εξελικτικά στάδια ωρίμανσης τα περνούν καθυστερημένα, λόγω της δυσκολίας χειρισμού μιας διαφορετικής ταυτότητας. Όλη αυτή η ιδιομορφία στην εξελικτική πορεία της Αλίκης, σαφέστατα επηρέασε την επαγγελματική της σταδιοδρομία καθώς και τον τρόπο που διαχειρίζεται τις σχέσεις που αναπτύσσονται εντός του εργασιακού της περιβάλλοντος. Κάτι τέτοιο βεβαίως δεν είναι παράλογο καθώς όλη αυτή η διαδικασία δεν είναι κάτι αποκομμένο από την ίδια, αλλά αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της αναπτυξιακής της πορείας μέσα στο χρόνο, σε ό,τι αφορά την ψυχολογία, την προσωπικότητα και τις επιλογές της. Όπως έγινε φανερό κατά την ανάλυση των απαντήσεων της Αλίκης, η προσωπικότητά της, αλλά και οι αντίστοιχες πεποιθήσεις της και συμπεριφορές της, χαρακτηρίζονται από ιδιαίτερη ανασφάλεια, εσωστρέφεια, χαμηλή αυτοπεποίθηση και μειωμένο βαθμό αυτεπάρκειας. Η Νόρα εμφανίζεται πιο κοινωνική και άνετη με την ταυτότητά της, γεγονός που έχει επηρεαστεί από το χώρο της δουλειάς της, που χαρακτηρίζεται από ένα σχετικό πνεύμα αποδοχής και φιλελευθερισμού, και το γεγονός ότι τα τελευταία χρόνια ζει μόνος της σε μεγάλο αστικό κέντρο, όπως και η Τάνια, σε σύγκριση με την Αλίκη, η οποία είναι η μόνη που έχει ζήσει όλα της τα χρόνια μέσα σε μια οικογένεια που δεν την δέχτηκε ποτέ.

Η Τάνια εμφανίζεται ιδιαίτερα συνειδητοποιημένη και φαίνεται να πατάει γερά στα πόδια της, κάτι που είναι ελπιδοφόρο.

Είναι αδιαμφισβήτητο πως ο σεξουαλικός προσανατολισμός του κάθε ατόμου, αποτελεί βασικό άξονα του «ποιοι είμαστε». Είναι σύνηθες τα διεμφυλικά άτομα να νιώθουν στιγματισμένα. Η έννοια του στίγματος στα άτομα αυτά ανάγεται στο ότι τα άτομα αυτά έχουν ή νομίζουν ότι έχουν μια υποβαθμισμένη προσωπικότητα στο κοινωνικό πλαίσιο, πάντοτε σε συσχέτιση με τα «υγιή» ετεροφυλόφιλα άτομα. Το στίγμα αυτό δεν είναι αυθαίρετο ή αυθύπαρκτο βέβαια, οι μηχανισμοί της κοινωνίας ανακυκλώνουν στάσεις και συμπεριφορές διάκρισης, οι οποίες τις πιο πολλές φορές αποτελούν αποτέλεσμα φόβου, στερεοτύπων και παρεξηγήσεων. Το στίγμα δημιουργεί ενοχή και μια ανάγκη για μυστικότητα και κοινωνική απομόνωση. Αποθαρρύνει δε, τα νεαρά ομοφυλόφιλα άτομα από το να συζητήσουν και να μοιραστούν με τους φίλους και τις οικογένειές τους, τις αναδυόμενες σεξουαλικές τους επιθυμίες και δραστηριότητες (Plummer, 1975), έτσι η Τάνια και η Αλίκη αναφέρουν πως σε όλη τη διάρκεια της σχολικής ζωής δεν είχαν καταφέρει να μοιραστούν κάτι από τη σύγχυση που ένιωθαν σχετικά με την ταυτότητά τους, σε κάποιο φίλο ή φίλη τους. Το έκαναν στη μεταλυκειακή φάση, όταν και οι ίδιοι είχαν αποδεχτεί σε κάποιο βαθμό τη διαφορετικότητά τους. Η Νόρα ανακοίνωσε λίγο νωρίτερα, στη Β' λυκείου, σε κάποια παιδιά ότι «της αρέσουν τα αγόρια». Η αδιαφορία, η άγνοια και η παραπληροφόρηση αναφορικά με το ζήτημα της ομοφυλοφιλίας, αλλά και τους ίδιους τους ομοφυλόφιλους, συμβάλλει στη σύγχυση ταυτότητας. Οι άνθρωποι είναι απρόθυμοι να εντάξουν τους εαυτούς τους σε μια κοινωνική κατηγορία, όσο δε γνωρίζουν ότι αυτή η κατηγορία υπάρχει, η ελλιπής πληροφόρηση για το είδος αυτών των ανθρώπων, καθώς και η πεποίθηση ότι αυτή η κατηγορία ανθρώπων δεν έχει κανένα κοινό με τους υπόλοιπους ανθρώπους, διαιωνίζει την κοινωνική προκατάληψη και την ομοφοβία, ενώ επιτείνει την σύγχυση ταυτότητας στους ομοφυλόφιλους (Lofland, 1969). Πράγματι και οι τρεις συμμετέχοντες κατά την πρώτη φάση ευαισθητοποίησης της σεξουαλικότητάς τους – κατά κύριο λόγο στο δημοτικό όπως μας αναφέρουν, ένιωσαν μια σύγχυση, εφόσον δε γνώριζαν πως μια τέτοια κατηγορία ατόμων, που αισθάνονται όπως αυτοί, όντως υπάρχει, μια διαπίστωση που τους έκανε να νιώθουν αποπροσανατολισμένοι και μόνοι, χωρίς να ξέρουν πώς να ονομάσουν αυτό που είναι ή αυτό που νιώθουν. Γίνεται σαφές, λοιπόν, πως το οικογενειακό, σχολικό, επαγγελματικό και ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον στέλνει μηνύματα πως οτιδήποτε διαφορετικό και ξένο, όπως

η ομοφυλοφιλία είναι κάτι για το οποίο πρέπει να ντρεπόμαστε και να το κρύβουμε, η εποχή της ντουλάπας, δεν έχει παρέλθει, όσο υπάρχουν στερεότυπα που διαιώνονται και απαρχαιωμένες αντιλήψεις, βασισμένες στον ετεροσεξισμό και την ομοφοβία, πολλά ομοφυλόφιλα άτομα θα ωθούνται στο να «κρύβονται στη ντουλάπα» (Seidman, Meeks&Traschen, 1999). Για τους λόγους αυτούς η Αλίκη δεν το είχε ανακοινώσει ευκρινώς και με περηφάνια, ούτε στους γονείς, ούτε στο εργασιακό τους περιβάλλον, ενώ επιλεκτικά το γνωρίζουν κάποιοι κοντινοί φίλοι της, αλλά όχι όλος ο κοινωνικός της περίγυρος.

Κατά τη φάση της συνειδητοποίησης της διαφορετικότητας, είναι σύνηθες τα νεαρά ομοφυλόφιλα άτομα να αντιδρούν στην σύγχυση ταυτότητας με μια σειρά από μηχανισμούς άμυνας, όπως άρνηση (Goode, 1984), ανακατασκευή (Humphreys, 1972), αποφυγή (Cass, 1979), επαναπροσδιορισμός και αποδοχή (Troiden, 1977; Cass, 1979), γεγονός που επαληθεύεται μέσα από τα λόγια των τριών συμμετεχόντων και τις εσωτερικές αμφιταλαντεύσεις που βίωναν σε παρόμοιες τάξεις, καθ όλη τη διάρκεια του σχολείου, από το δημοτικό μέχρι και το λύκειο. Από ό,τι μπορούμε να διακρίνουμε η πρώτη συνειδητοποίηση της διαφορετικότητας έρχεται στο δημοτικό, με πιο συνειδητό τρόπο στην Τάνια και την Νόρα και με πιο ασυνείδητο τρόπο στην Αλίκη. Όπως ειπώθηκε και παραπάνω, όταν ένα ομοφυλόφιλο άτομο στην παιδική ηλικία δε γνωρίζει τι σημαίνει ομοφυλοφιλία, ούτε την ύπαρξη της ομοφυλόφιλης κοινότητας, είναι εύλογο να αντιδρά αρχικά με άρνηση, αρνείται να δεχτεί ότι είναι κάτι διαφορετικό από τους συνομηλίκους του, κάτι που και ο ίδιος δεν μπορεί να κατηγοριοποιήσει κάπου. Η Cass (1984) αναφέρει για το πρώιμο στάδιο της *σύγχυσης της ταυτότητας*: «δεν είσαι σίγουρος για το ποιος είσαι, νιώθεις μπερδεμένος για το είδος του ανθρώπου που είσαι και το πού πηγαίνει η ζωή σου. Κάνεις στον εαυτό σου την ερώτηση: 'ποιος είμαι;', 'είμαι ομοφυλόφιλος;', 'είμαι στα αλήθεια ετεροφυλόφιλος;»», λίγο αργότερα, αλλά στο ίδιο στάδιο, η Cass (1984) αναφέρει περιγραφικά πώς νιώθει το άτομο: «νομίζεις ότι μάλλον είσαι ομοφυλόφιλος, ωστόσο δεν είσαι και εντελώς σίγουρος. Νιώθεις αποστασιοποιημένος ή αποκομμένος από τους άλλους ανθρώπους. Ξεκινάς να σκέφτεσαι ότι ίσως ήταν βοηθητικό να συναντήσεις άλλους ομοφυλόφιλους, αλλά δεν είσαι σίγουρος αν στα αλήθεια το θέλεις αυτό ή όχι. Θα προτιμούσες να ήσουν εντελώς ετεροφυλόφιλος.. και μπορεί να προσπαθείς για αυτό, επιχειρώντας σχέσεις με το αντίθετο φύλο», έτσι και η Αλίκη που μάλλον βίωσε μεγάλη σύγχυση ενδόμυχα για αυτά τα διαφορετικά πράγματα που σκεπτόταν ή ένιωθε και τα κράταγε καλά κρυμμένα μέσα της, χωρίς να μπορεί να τα

επεξεργαστεί συνειδητά ή να τα κατανοήσει. Όταν όμως η Τάνια , η Αλίκη και η Νόρα άρχισαν να ανακαλύπτουν είτε από μεγαλύτερους, είτε από γνωστούς, είτε από τα ΜΜΕ ή από κάποιο βιβλίο ή ταινία, ότι η ομοφυλόφιλη κοινότητα υπάρχει, έχει όνομα και αποτελείται από άτομα που έχουν ομοιότητες μαζί τους, μπορεί να έχουν νιώσει παρόμοια συναισθήματα ή να έχουν βιώσει αντίστοιχες εμπειρίες, τότε οι τρεις συμμετέχοντες δηλώνουν πως αρχίζουν να απελευθερώνονται, να νιώθουν μια μαγική σχεδόν δύναμη, μια αίσθηση ότι δεν είναι μόνοι.. «υπάρχουν και άλλοι σαν και εμάς!», μια διαπίστωση που αρχίζει να απενοχοποιεί στη συνείδησή τους, το μυστικό τους, έτσι ένιωσε η Νόρα όταν άρχισε να συναναστρέφεται ομοφυλόφιλα άτομα και είδε πως δεν ήταν ο μόνος που ένιωθε έτσι, το ίδιο και η Αλίκη όταν μέσα από κάποιο άρθρο κατάλαβε πως υπάρχουν και άλλα αγόρια που τους αρέσουν αγόρια. Η Cass (1984), περιγράφει την ανοχή της ταυτότητας ως εξής: «νιώθεις σίγουρος ότι είσαι ομοφυλόφιλος, πορεύεσαι με αυτό ή απλά το ανέχεσαι. Βλέπεις τον εαυτό σου σαν ομοφυλόφιλο στο παρόν, αλλά δεν ξέρεις πώς μπορεί να είσαι στο μέλλον. Συνήθως προσπαθείς να διατηρήσεις μια ετεροφυλοφιλική εικόνα προς τα έξω. Μερικές φορές εμπλέκεσαι κοινωνικά με ομοφυλόφιλους ή θα ήθελες να το κάνεις. Γενικά νιώθεις την ανάγκη να συναντάς ανθρώπους, που μοιάζουν με σένα». Η Αλίκη φαίνεται να δυσκολεύεται να ξεπεράσει εντελώς το στάδιο της ανοχής ταυτότητας και να προχωρήσει στη σύνθεση και υπερηφάνεια ταυτότητας, κατά την Cass, όπως φαίνεται από τα λεγόμενά της, κατά τα οποία είναι ακόμα ουσιαστικά αποκομμένη από το κοινωνικό, οικογενειακό και εργασιακό της περιβάλλον, διατηρώντας πιο επιφανειακές σχέσεις, ενώ είναι πραγματικά ο εαυτός της μόνο μεταξύ των διεμφυλικών φίλων της.

Η σχέση των ομοφυλόφιλων με τους γονείς τους αποτελεί έναν νευραλγικό παράγοντα επίδρασης στον τρόπο που θα αναπτύξουν την ταυτότητά τους οι νέοι ομοφυλόφιλοι. Η εφηβεία αποτελεί αποδεδειγμένα μια πολύ κρίσιμη περίοδο, τόσο για τους εφήβους, όσο και για τους γονείς τους. Κατά την φάση αυτή, οι έφηβοι αποσύρονται όλο και περισσότερο από το γονεϊκό κλοιό και δημιουργούν ισχυρούς δεσμούς με τους συνομηλίκους τους, από τους οποίους έχουν την ανάγκη να νιώσουν ότι γίνονται αποδεκτοί (McDonald GJ., 1982). Το ζήτημα είναι πως οι νεαροί ομοφυλόφιλοι μεγαλώνουν σε μια κοινωνία που βάλλεται από παγιωμένες συντηρητικές αντιλήψεις, στάσεις και συμπεριφορές διακρίσεις κατά των ομοφυλοφίλων. Άμεση απότοκος αυτής της κοινωνικής πίεσης, είναι η εσωτερικευμένη ομοφοβία στους ομοφυλόφιλους (Gonsiorec, 1988), οι οποίοι

θεωρούν τους εαυτούς τους κατώτερους και πολίτες δεύτερης κατηγορίας, που θα μπορούσαν να αναπτύξουν επικίνδυνες αυτοκαταστροφικές συμπεριφορές και στάσεις. Οι ομοφυλόφιλοι αναφέρουν πως νιώθουν τους γονείς τους να είναι λιγότερο κοντά τους και να τους αγαπούν λιγότερο και πιο συγκεκριμένα τα ευρήματα αναφέρουν πως οι ομοφυλόφιλοι νιώθουν πολύ λιγότερο κοντά στους πατέρες τους, συγκριτικά με τους ετεροφυλόφιλους (Marvin Siegelman, 1974), γεγονός που το επιβεβαιώνει σε κάποιο βαθμό η συνέντευξη της Αλίκης, η οποία φοβόταν να προχωρήσει στη σημαντική αυτή αποκάλυψη, επειδή προφανώς δεν ένιωσε «κοντά» στους γονείς της. Αυτό που επίσης συνεπάγεται από τα δεδομένα της παρούσας έρευνας, είναι ότι τα ομοφυλόφιλα παιδιά που έχουν γνωστοποιήσει τη διαφορετικότητά τους, στην οικογένειά τους, νιώθουν με τον καιρό περισσότερο ασφαλή και ισορροπημένα, τόσο στην προσωπική τους ζωή όσο και στη συναισθηματική σχέση που τους συνδέει με τα μέλη της οικογένειάς τους, σε σχέση με αυτά που αποκρύπτουν μια ζωή, την ταυτότητά τους, γεγονός που αντανακλάται στην ιστορία ζωής της Τάνιας.

Το φαινόμενο των στάσεων διάκρισης και προκατάληψης, αναδύθηκε επικαλυμμένα μόνο, κυρίως μέσω του φόβου της Αλίκης και της Νόρας, να προχωρήσουν στο λεγόμενο «comingout» σε ένα πιο ευρύ φάσμα, όπως στο οικογενειακό περιβάλλον ή την εργασία. Παρόλα αυτά κρίνεται σκόπιμο να σημειωθεί στο σημείο αυτό πως οι φίλοι και ο αδερφός της Τάνιας, οι φίλοι της Αλίκης και η μητέρα και ο κοινωνικός περίγυρος της Νόρας, αποδέχτηκαν με ευγενή και χαλαρό τρόπο και μάλλον με ανακούφιση, την αποκάλυψή της, γεγονός θετικό για μια κοινωνία κλειστή και αρκούντως συντηρητική και παραδοσιακή, όπως η ελληνική. Επιπρόσθετα, είναι άξιο αναφοράς πως η «επαφή» είναι το πιο ισχυρό και αποτελεσματικό μέτρο αντιμετώπισης κάθε είδους ρατσισμού και διάκρισης, σύμφωνα με τον Allport (1954). Πιο συγκεκριμένα, είναι στη φύση του ανθρώπου να φοβάται και να κρίνει αρνητικά κάτι ξένο και διαφορετικό από αυτόν, διαμορφώνοντας μια στάση διάκρισης, όμως όταν για κάποιο λόγο και κάτω από συγκεκριμένες συνθήκες έρθει σε «επαφή» και καθημερινή τριβή με αυτή την ξένη και διαφορετική πηγή (π.χ. φιλικές, επαγγελματικές, κοινωνικές ή συγγενικές διαπροσωπικές σχέσεις), αξιολογώντας και τις υπόλοιπες πτυχές της, είναι πολύ πιθανό να εξαιρεθεί σιγά-σιγά η συμπεριφορά διάκρισης και να αντικατασταθεί από μια πιο φιλική και ανεκτική συμπεριφορά, την οποία διέπει ο σεβασμός και το πιο φιλελεύθερο πνεύμα.

Ο Savickas (2005), μέσα από μια κονστρουκτιονιστική ματιά, υποστηρίζει πως το εκάστοτε κοινωνικό πλαίσιο, όχι απλά επηρεάζει αλλά καθορίζει την επαγγελματική ανάπτυξη του ατόμου. Επομένως οι LGBT, που έχουν υποστεί διακρίσεις στην κοινωνία, είναι πολύ πιο πιθανό να υποστούν διακρίσεις και στον εργασιακό χώρο. Ο επίσης κονστρουκτιβιστής Blustein (2005), στη συμβουλευτική για την επαγγελματική σταδιοδρομία, χρησιμοποιεί την κατασκευή του «careerstory», όπου στους LGBT προφανώς, περιλαμβάνει, αφενός τις διακρίσεις που το άτομο έχει υποστεί στην εργασία του, και αφετέρου την πιθανή κοινωνική στήριξη που έχει δεχτεί στο θέμα της διαφορετικότητας, προερχόμενη, είτε από το οικογενειακό/φιλικό περιβάλλον, είτε το εργασιακό. Η προκατάληψη, η υποτίμηση και η εκδήλωση αποστροφής για τους LGBT, ήδη από τη σχολική ηλικία, τείνει να οδηγήσει τους LGBT σε υψηλά επίπεδα άγχους (Diaz, Ayala, and Bein, 2004) και παρατεταμένη δυσθυμία (Diazetal., 2004), τα οποία αναπόφευκτα θα επηρεάσουν τις ακαδημαϊκές και επαγγελματικές τους επιλογές, οι ερωτώμενοι, που έλαβαν μέρος στην έρευνά μας, δεν είχαν αντιμετωπίσει από όσο μας αναφέρουν έντονες στάσεις διάκρισης ή ετεροσεξισμού κατά την παιδική ηλικία, αυτό όμως που αναδύεται και υπονοείται, έντονα, είναι ότι ήδη από την εφηβική τους ηλικία μέχρι και τη σημερινή ενήλικη φάση, δεν ζουν εντελώς «ανοιχτά», φοβούμενοι αυτές τις στάσεις ομοφοβίας και ετεροσεξισμού. Κατά συνέπεια δεν είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε ποια πραγματικά είναι η τρέχουσα κοινωνική στάση απέναντι στα εν λόγω ομοφυλόφιλα άτομα εφόσον για το ευρύ κοινό ζουν ακόμα «στην ντουλάπα». Όσον αφορά στη Τάνια, που ζει αρκετά πιο «ανοιχτά», αναφορικά με την ταυτότητά της, δεν αναφέρει κάποια στάση διάκρισης.

Η Τάνια, η Αλίκη και η Νόρα, αναφέρουν σε διαφορετικά σημεία ότι είχαν την εμπειρία της ψυχοθεραπείας, κάποια στιγμή στη ζωή τους. Η έρευνα του Chung (2003), αναφέρεται στις κατευθυντήριες γραμμές που δίνονται συνήθως στους ψυχολόγους που ασχολούνται με αυτή την ομάδα ατόμων και χωρίζονται στις εξής τέσσερις κατηγορίες: 1. Οι στάσεις απέναντι στην ομοφυλοφιλία και την αμφιφυλοφιλία, 2. Οι σχέσεις και η οικογένεια, 3. Τα ζητήματα της διαφορετικότητας των ομοφυλόφιλων και 4. Η εκπαίδευση. Στη συμβουλευτική πρακτική είναι πολύ σημαντική η προσέγγιση της αυτογνωσίας των συμβουλευόμενων. Στην περίπτωση των διεμφυλικών ατόμων, η γνώση του εαυτού και η συνειδητοποίηση της διαφορετικότητας, που αλληλεπιδρά με τη στάση και τις αντιδράσεις των «σημαντικών άλλων», αποτελεί ένα νευραλγικό σημείο στη συμβουλευτική τους

διαδικασία. Ο σύμβουλος των LGBT ατόμων οφείλει να τα βοηθάει να γνωρίσουν τον εαυτό και τα όριά τους, να αναγνωρίσουν και να αξιοποιήσουν με κατάλληλο και αποτελεσματικό τρόπο τις ικανότητες τους, γεγονός που θα τους φανεί χρήσιμο τόσο στις ακαδημαϊκές και επαγγελματικές τους επιλογές όσο και στις προσωπικές και κοινωνικές συνδιαλλαγές. Η Αλίκη και η Νόρα είχαν μια θετική εμπειρία ψυχοθεραπείας και αναφέρουν πως βοηθήθηκαν σε κάποιο βαθμό, σε αντίθεση με την Τάνια, η οποία πήγε μόνο στις δυο πρώτες συνεδρίες και απογοητεύτηκε και δεν ξαναπήγε. Είναι γεγονός πως υπάρχουν αρκετοί ειδικοί ψυχικής υγείας, οι οποίοι μπορούν σε αυτή την ευάλωτη και ευαίσθητη φάση που βιώνουν τα διεμφυλικά άτομα, να φερθούν με απερισκεψία και χωρίς ευσυνειδησία, προβάλλοντας ομοφοβικές και ετεροσεξιστικές στάσεις ή προσπαθώντας να «θεραπεύσουν» το άτομο από την «ασθένεια» της ομοφυλοφιλίας. Κρίνεται σκόπιμο να αναφερθεί στο σημείο αυτό πως μια πληθώρα κλινικών ψυχικών (και όχι μόνο) διαταραχών, οφείλεται στην προσπάθεια κάποιων ατόμων να επιλύσουν το υποτιθέμενο «πρόβλημα της διαφορετικότητας» (Allen, 1940). Το αποτέλεσμα είναι τα άτομα αυτά να νιώθουν ακόμα πιο περιθωριοποιημένα, μόνα, ότι κανείς δεν τα καταλαβαίνει, να νιώθουν ενοχές για τη διαφορετικότητά τους ή αναπτύσσουν εχθρική στάση απέναντι στην ετεροφυλόφιλη κοινότητα.

Οι LGBT ασθενείς φοβούνται τις στάσεις διάκρισης κατά την παροχή υπηρεσιών υγείας (Eliason, DeJoseph, Dibble, Deevey&Chinn, 2011), από τους τρεις συμμετέχοντες μόνο η Νόρα αναφέρει σε κάποιο σημείο της συνέντευξης, πως η μόνη ίσως διάκριση που έχει δεχτεί ήταν από το γυναικολόγο της, ο οποίος δε γνώριζε ακριβώς τι συμβαίνει με το διεμφυλικό σεξ και είχε αναπτύξει μια πιο επιφυλακτική και ομοφοβική στάση, το οποίο προκάλεσε δυσφορία στη Νόρα και αποφάσισε να αλλάξει γιατρό.

Σε ό,τι αφορά τη σχέση των ομοφυλόφιλων ατόμων με την κοινωνία, παρατηρείται, όπως αναδύεται και από τις συνεντεύξεις μια δυναμική αμφίδρομη σχέση. Η Τάνια, η Αλίκη και η Νόρα, ζουν μέσα στο μικρόκοσμο του κοινωνικού τους περίγυρου και για τον καθένα αυτός ο χώρος έχει μια διαφορετική σημασία και επίδραση στη ζωή του. Μελετώντας κάτω από ένα κονστρουκτιβιστικό πρίσμα το ζήτημα, καταλήγουν στο ότι η ομοφυλοφιλία δεν μπορεί να γίνει κατανοητή έξω από το κοινωνικό συγκείμενο. Οι κοινωνικοί κονστρουκτιβιστές (κονστρουκτιονιστές) θεωρούν πως το περιβάλλον ασκεί δυναμική επιρροή στην κατασκευή της gay ταυτότητας, επομένως το εργασιακό περιβάλλον μπορεί να παίζει νευραλγικό ρόλο στην ανάπτυξη αυτής

της ταυτότητας, αλλά και στην αποκάλυψή της ή μη, στον εργασιακό χώρο (Seidman, 1996). Κοινωνικό συγκείμενο στην προκειμένη περίπτωση αποτελεί η οικογένεια της Τάνιας, της Αλίκης και της Νόρας, το εκάστοτε σχολικό και πανεπιστημιακό περιβάλλον, οι φίλοι και οι παρέες και τα διάφορα εργασιακά περιβάλλοντα, στα οποία οι νέοι αυτοί έχουν βρεθεί, που όπως είδαμε παρουσιάζουν ομοιότητες και διαφορές και έχουν επηρεάσει εξατομικευμένα και με ένα αμιγώς ξεχωριστό τρόπο, σε διαφορετικό βαθμό και ένταση, την προσωπική ιστορία του καθενός από τους τρεις αυτούς συμμετέχοντες.

Από τη μια πλευρά, υπάρχει η πεποίθηση πως η ειλικρινής έκφραση του εαυτού στον εργασιακό χώρο, έχει θετική επιρροή στη συμμετοχή, συνεργασία και ενσωμάτωση, γιατί επιτρέπει σε αυτά τα άτομα να είναι «ο εαυτός τους» και να μοιράζονται τις ζωές τους με τους άλλους με τρόπο αυθεντικό» (Cain, 1991; Chung, 2001; Croteau and Hedstrom, 1993; Laing 1962; Pope, 1996), όπως φαίνεται πως το βιώνει η Μάρθα, η οποία δεν κρύβει την ταυτότητα της και δε διστάζει να πάει συνοδευόμενη από τη σύντροφό της σε εταιρική συνάντηση. Ο Μανόλης εν μέρει χαίρει αυτών των προνομίων, εφόσον κάποιοι το γνωρίζουν στη δουλειά, ενώ κάποιοι άλλοι όχι. Παρ' όλα αυτά, η αποκάλυψη ή μη, της σεξουαλικής ταυτότητας, παραμένει μια αμιγώς προσωπική απόφαση, στην οποία δεν καταλήγουν κάποιοι ομοφυλόφιλοι εργαζόμενοι, διότι νιώθουν ευάλωτοι και εκτεθειμένοι, ενώ προσπαθούν με κάθε τρόπο να αποφύγουν τους πιθανούς κινδύνους και το ρίσκο, που ελλοχεύουν σε μια τέτοια αποκάλυψη (Day and Schoenrade, 1997). Η άποψή της Τάνιας όμως, όπως και της Αλίκης παραμένει η εξής «στη δουλειά δεν είναι απαραίτητο να λες και να δείχνεις τα πάντα», αναφερόμενοι βέβαια στη σεξουαλική ταυτότητα. Αυτός ο φόβος και το άγχος μην μαθευτεί η διαφορετική ταυτότητα σε «άτομα που δεν πρέπει» στον εργασιακό τομέα, έχει κάποια βάση, σύμφωνα με έρευνες. το μοντέλο που προωθείται, εμμέσως πλην σαφώς, είναι αυτό της αφάνειας, της διπλής ζωής των ομοφυλοφίλων, το γνωστό στους ομοφυλόφιλους κύκλους: «don't ask, don't tell» (μη ρωτάς, μη λες). Με αυτό τον τρόπο διαιώνίζεται η ομοφοβία στον ετεροφυλόφιλο κύκλο και η εσωτερικευμένη ομοφοβία στους ίδιους τους ομοφυλόφιλους. Αυτή η προσπάθεια διατήρησης της κρυφής ζωής, θεωρείται από πολλούς ερευνητές, ότι προκαλεί μεγάλη πίεση και άγχος, για τους ομοφυλόφιλους εργαζόμενους (Martinez, 1993; Levine&Leonard, 1984; Kronenberger, 1991; Seal, 1991; Wrenn, 1988). Η έρευνα καταλήγει στο ότι εάν το εργασιακό περιβάλλον όπου καλούνται να εργαστούν διεμφυλικά άτομα, δεν είναι υποστηρικτικό και φιλελεύθερο και κατά

συνέπεια τα αναγκάζει να υποκρίνονται τα ετεροφυλόφιλα, τα αποτελέσματα είναι αποφύγια για τα άτομα αυτά, εφόσον εμφανίζουν υψηλά ποσοστά άγχους και φόβου, μήπως αποκαλυφθούν, μήπως πέσουν θύματα διάκρισης και παραγκωνισμού, ενώ υφίσταται και η αγωνία πιθανής απόλυσής τους. Μόνο οι Κούκλες, το μαγαζάκι τους τους κάνει να αισθάνονται όμορφα, άνετα και να είναι ο εαυτός τους. Πιο συγκεκριμένα, ενώ σε θεωρητικό επίπεδο, τα ετεροφυλόφιλα άτομα δεν πιστεύουν πως οι ομοφυλόφιλοι πρέπει να αποκλειστούν από την αγορά εργασίας σε ποσοστό 88% (Gallupoll, 2003), παρ' όλα αυτά δεν υπάρχει αντιστοιχία πεποιθήσεων-στάσεων και πραγματικών συμπεριφορών στους εργοδότες. Σύμφωνα με τους Humphrey (1999) και Schneider (1986), πολλοί ομοφυλόφιλοι απολύονται όταν αποκαλύπτεται ότι ο σεξουαλικός τους προσανατολισμός, ενώ οι ίδιοι ερευνητές υποστηρίζουν, πως αν θέλουν να προσληφθούν σε συγκεκριμένες θέσεις οι ομοφυλόφιλοι, πρέπει να υποκρίνονται πως είναι ετεροφυλόφιλοι.

Όπως είναι φυσικό, οι συμπεριφορές διάκρισης στην εργασία είναι σε θέση να επηρεάσουν τόσο τη γενικότερη ψυχολογία του ατόμου, όσο και πιο συγκεκριμένα την αυτεπάρκειά του, δηλαδή την πεποίθηση που ο ίδιος έχει για το αν θα είναι αρκετά ικανός, επαρκής και αποτελεσματικός στα εργασιακά καθήκοντα τα οποία έχει αναλάβει. Αντίθετα σε ένα περιβάλλον, όπου το άτομο νιώθει ότι το αντιμετωπίζουν ισότιμα, ότι το στηρίζουν και το επιβραβεύουν, βελτιώνει την αυτοεικόνα του, νιώθει ικανοποίηση, ενώ η αυτεπάρκειά του μεγαλώνει. (Croteau and vonDestinon, 1994). Συμπερασματικά, ενώ κάποιοι LGBT φοβούνται και κρύβονται, πολλοί θεωρούν πως θα έπαιρναν την απόφαση να μιλήσουν ανοιχτά, επειδή το να είσαι ειλικρινής και 'εντάξει' με τον εαυτό σου, αξίζει το ρίσκο (SusanKirby, 2006). Σύμφωνα με τους Day&Schoenrade (2000), λίγοι ομοφυλόφιλοι καταφέρνουν να είναι ειλικρινείς τόσο στην εργασία τους, όσο και στην κοινωνική και προσωπική τους ζωή και άρα ειλικρινείς με τον εαυτό τους, διατηρώντας μια υγιή ισορροπία. Όσοι όμως το καταφέρνουν αυτό, απολαμβάνουν μεγαλύτερης συναισθηματικής δέσμευσης, εργασιακής ικανοποίησης και πληρότητας και λιγότερων εντάσεων μεταξύ επαγγελματικού χώρου και προσωπικής ζωής.

Η έρευνα των Seidman, Meeks και Traschen (1999), μας δείχνει πως δεν είναι λίγα τα ομοφυλόφιλα άτομα, που ενώ έχουν αποδεχτεί την ομοφυλοφιλία τους και έχουν ομοφυλοφιλικές σχέσεις, εμφανίζονται ως «φυσιολογικοί» ετεροφυλόφιλοι στον ευρύτερο κοινωνικό περίγυρο, με σκοπό να είναι κοινωνικά, πλήρως ενσωματωμένοι. Το να διατηρούν μια «διπλή» ταυτότητα ή ζωή, καθίσταται λιγότερο καθοριστικό για

τον τρόπο ζωής των ομοφυλοφίλων. Αυτό τον πιο ασφαλή τρόπο διαχείρισης ταυτότητας φαίνεται να επιλέγει η Τάνια και η Νόρα. Πιο συγκεκριμένα, η έννοια της «ντουλάπας» αποτελεί μια αντίδραση των ομοφυλοφίλων, στην καταπιεστική ετεροφυλόφιλη κοινωνία που δεν αποδέχεται τους LGBT. Όμως το μόρφωμα (construct) της ντουλάπας δεν είναι απλά μια αντίδραση, μια λύση ανάγκης, αλλά αποκτά μια ισχυρή αλληλεξαρτητική αλληλεπίδραση με τα ομοφυλόφιλα άτομα. Μπορεί έτσι τα άτομα να νιώθουν «κοινωνικά αποδεκτά» βραχυπρόθεσμα, όμως η ομοφοβία και ο ετεροσεξισμός, συνεχίζουν να υπάρχουν και να καλλιεργούνται, εφόσον τα άτομα αυτά «κρύβονται», φοβούνται και δεν διεκδικούν όσα δικαιούνται, ενώ σε μακροπρόθεσμο πλαίσιο πλήττεται η ομοφυλόφιλη κοινότητα η οποία εμφανίζεται ως μειονότητα, λόγω των περιορισμένων «ανοιχτά» ομοφυλόφιλων.

Στο τελευταίο τμήμα της ανάλυσης, όπου οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να οραματιστούν ένα ιδανικό μέλλον, αναδύθηκαν απόψεις απλές, καθημερινές, υγιείς για τρεις νεαρούς ενήλικες που ζουν και εργάζονται στην Ελλάδα του 2017, οι βασικές παράμετροι που θέτουν είναι η υγεία, μια καλή σχέση και μια δουλειά, που να τους εμπνέει και βέβαια να τους παρέχει οικονομική ανεξαρτησία. Αυτό που γίνεται σαφές, είναι πως όλο και περισσότεροι ομοφυλόφιλοι, ειδικά όσο ωριμάζουν και επαναξιολογούν τις προτεραιότητες στη ζωή τους, θέτουν στην «πρώτη γραμμή» τη δημιουργία και διαφύλαξη μιας υγιούς σχέσης, με την οποία θα θέλουν να μοιράζονται όλες τις κοινωνικές συναναστροφές με τρόπο αξιοπρεπή, ασφαλή και υγιή, (O’Ryan&McFarland, 2010), και αυτή αποτελεί μια παράμετρο που έθεσαν και η Τάνια και η Νόρα, ακόμα και η πιο επιφυλακτική και εσωστρεφής Αλίκη. Υπονοείται η ανάγκη και των τριών για μια ανοιχτόμυαλη, απελευθερωμένη ουσιαστικά και όχι επιφανειακά ελληνική κοινωνία, την οποία να διέπει η αξιοπρέπεια και ο σεβασμός στα ανθρώπινα δικαιώματα και την εκάστοτε διαφορετικότητα. Πιο συγκεκριμένα, η Νόρα, ονειρεύεται να μπορεί να έχει μια καλή σχέση, να ζουν μαζί, να μην υπάρχει πρόβλημα, αν το εργασιακό της περιβάλλον το μάθει, όπως ενδεχομένως να μπορούσε να το κάνει και στο εξωτερικό, ενώ δυσκολεύεται στην Ελλάδα του σήμερα, το ίδιο και η Αλίκη, ελπίζει να είναι καλά, να έχει κατασταλάξει σε μια σταθερή και πλήρη σχέση, που να τον καλύπτει, η οποία πιστεύει πως θα του έδινε τη δύναμη να τον κάνει να την γνωστοποιήσει ακόμα και στον πιο ευρύ κύκλο του και η Τάνια ελπίζει να έχει την υγεία της και μια δουλειά που να την κάνει να νιώθει πλήρης και ικανοποιημένη, πνευματικά και οικονομικά, ενώ ονειρεύεται έναν πιο ιδανικό κόσμο σε ό,τι αφορά την ισότητα, τις

προκαταλήψεις και τα ταμπού, που υπάρχουν. Η ιδανική δουλειά και για τους τρεις ταυτίζεται, όχι μόνο με μια δουλειά που να τους αρέσει και να μπορούν να ζουν από αυτήν, αλλά να είναι και ένας χώρος, όπου ο καθένας να έχει τη δυνατότητα να εξελίσσεται σε προσωπικό και πνευματικό επίπεδο και βεβαίως να μπορεί να είναι ο εαυτός του, με ό,τι αυτό συνεπάγεται. Είναι αναμενόμενο και πέρα για πέρα υγιές, οι νεαροί ομοφυλόφιλοι να επιζητούν για τους ίδιους, αλλά και για όλα τα άτομα της ομοφυλόφιλης κοινότητας, τη σύνθεση ταυτότητας, η οποία σύμφωνα με την Cass (1984) περιγράφεται ως εξής «είσαι πλέον σε ετοιμότητα να πεις σε όλους ή σχεδόν σε όλους, ότι είσαι ομοφυλόφιλος, νιώθεις χαρούμενος για αυτό που είσαι, αλλά επίσης νιώθεις πως αυτό που είσαι (η ομοφυλοφιλική ταυτότητά σου) δεν είναι και το πιο σημαντικό κομμάτι του εαυτού σου. Κάνεις παρέα τόσο με ομοφυλόφιλους, όσο και με ετεροφυλόφιλους, στους οποίους είσαι ανοιχτός για την ομοφυλοφιλία σου». Με αυτό τον τρόπο ενδυναμώνεται ο ψυχισμός του ομοφυλόφιλου ατόμου και είναι λιγότερο πιθανό να εμφανίσει συμπλέγματα κατωτερότητας, αναφορικά με την διαφορετική του σεξουαλική ταυτότητα, τα οποία μπορούν να εκδηλωθούν με απομόνωση, περιθωριοποίηση, έλλειψη αυτοπεποίθησης και παραγνώρισης της προσωπικής του αξίας ή με υπερβολικές αντιδράσεις εχθρικής, αρνητικής ή και παραβατικής συμπεριφοράς απέναντι στους φορείς κοινωνικοποίησης και τα πρότυπα που αναπαράγει η κοινωνία, είτε ακόμα να αναπτύξει κάποιου είδους καταθλιπτική ή αγχώδη διαταραχή, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω.

Μέσω αυτής της ποιοτικής προσέγγισης είναι εύλογο, πως δεν είμαστε σε θέση να γενικεύσουμε, ούτε να πιστοποιήσουμε με αξιοπιστία και εγκυρότητα τα αποτελέσματα τριών μοναχά συνεντεύξεων. Άλλωστε δεν ήταν αυτός και ο σκοπός της έρευνάς μας. Σκοπός μας ήταν να ακούσουμε εξατομικευμένα και σε όποιο βάθος μας επιτρέπει μια έρευνα μεταπτυχιακού επιπέδου, την ιστορία της Τάνιας, της Αλίκης και της Νόρας αναφορικά με την ταυτότητά τους και σε συσχέτιση με την προσωπική, κοινωνική και επαγγελματική τους πορεία.

Προτάσεις

Τα διεμφυλικά άτομα που επιθυμούν να συμβάλουν στη σταδιακή εξάλειψη της προκατάληψης και των στάσεων διάκρισης, μπορούν να είναι «ανοικτοί» (outed) στο οικογενειακό, κοινωνικό και εργασιακό τους περιβάλλον, ακόμα και αν ο τρόπος που το κάνουν είναι πολύ προσεκτικός και διακριτικός, επειδή φοβούνται τις

συνέπειες της απόφασής τους. Σαφώς πρέπει να αξιολογήσουν τις δικές τους πεποιθήσεις σχετικά με την ύπαρξη στερεοτύπων κατά των ομοφυλοφίλων, καθώς και την πιθανή ύπαρξη εσωτερικευμένης ομοφοβίας. Μια καλή στρατηγική θα ήταν να αναζητήσουν βοήθεια και στήριξη σε αυτή τους την προσπάθεια, τόσο από την LGBT κοινότητα, όσο και από ετεροφυλόφιλα άτομα του άμεσου περιβάλλοντός τους. Οι ετεροφυλόφιλοι σύμμαχοι αποτελούν την πιο ασφαλή επιλογή για να αντιμετωπιστεί ο ετεροσεξισμός και η ομοφοβία, ενώ παράλληλα μπορούν να συνεισφέρουν στον να γίνει το «coming out» των ομοφυλόφιλων μια διαδικασία πιο φυσική και αβίαστη, αλλά κυρίως ασφαλής. Όταν οι ομοφυλόφιλοι άνθρωποι αισθανθούν ελεύθεροι να κοινοποιήσουν το διαφορετικό σεξουαλικό τους προσανατολισμό, οι ετεροφυλόφιλοι έχουν την ευκαιρία να συνάψουν σχέσεις (κοινωνικές, επαγγελματικές, φιλικές) με απελευθερωμένα ομοφυλόφιλα άτομα, που αντιμετωπίζουν ισότητα, με σεβασμό και αξιοπρέπεια. Μελέτες που έχουν γίνει αναφορικά με το μηχανισμό της προκατάληψης (Allport, 1954) δείχνουν πως η προκατάληψη για μια μειονότητα, μειώνεται, όταν τα μέλη της πλειονότητας αλληλεπιδρούν με τα μέλη της μειονότητας (Αρχή της Επαφής, Allport, 1954). Με βάση αυτό το γενικό θεωρητικό μοντέλο, μια από τις πιο ισχυρές επιδράσεις αναφορικά με την αποδοχή των ομοφυλόφιλων ατόμων σε μια κοινωνία, αποτελεί η προσωπική επαφή με ένα απελευθερωμένο ομοφυλόφιλο άτομο. Οι στάσεις διάκρισης εναντίον των διεμφυλικών ατόμων είναι πολύ λιγότερο συχνές, μεταξύ των μελών του πληθυσμού εκείνου, που έχουν κάποιο στενό φίλο ή μέλος της οικογένειας, που είναι ομοφυλόφιλος, ιδιαίτερα αν αυτό το άτομο έχει κάνει «outing» στο περιβάλλον του. Αυτός άλλωστε είναι και ο βασικός πυρήνας της αναδύμενης «queertheory», η οποία, όπως αναφέρεται και στο θεωρητικό υπόβαθρο, αποτελεί μια ιδιάζουσα προσπάθεια ερευνητών, επιστημόνων, απλών καθημερινών ανθρώπων, δεν έχει σημασία αν είναι ομοφυλόφιλοι ή ετεροφυλόφιλοι, να προάγουν ένα μοντέλο ισότητας μεταξύ των φύλων, σε όλα τα στάδια της κοινωνικής ζωής ενός ατόμου, ξεκινώντας από την οικογένεια, το σχολείο, το πανεπιστήμιο, την αναζήτηση εργασίας και στέγης, το επαγγελματικό περιβάλλον, τις κοινωνικές υπηρεσίες. Η λεγόμενη «queer theory» μάχεται εναντίον της άποψης ότι υπάρχουν μόνο δύο φύλα. Η αγγλική λέξη queer σημαίνει παράδοξος, αλλόκοτος και αρχικά χρησιμοποιήθηκε με υποτιμητική χροιά για να δηλώσει κάποιον ομοφυλόφιλο, αλλά στην πορεία επαναδιεκδικήθηκε ως όρος υπερηφάνειας. Σύμφωνα με τον Γιαννακόπουλο (2008) «όσοι προσδιορίζονται ως queer δεν έχουν ως σημείο αναφοράς μία κοινή

σεξουαλική φύση, ουσία, αλλά μια θέση διαφοροποίησης, αντίστασης στο ιεραρχικό διχοτομικό σχήμα ετεροφυλοφιλίας/ομοφυλοφιλίας και, γενικότερα, στις ηγεμονικές ιδεολογίες του φύλου και της σεξουαλικότητας».

Επίλογος

Για πολλούς η διόρθωση φύλου είναι θέμα ταμπού, απαγορευμένο, φθινό και βρώμικο. Θεωρούν πως η επιλογή αυτή έχει ως φυσικό επακόλουθο τον εθισμό στα ναρκωτικά, το εύκολο χρήμα και την πορνεία. Καλό όμως είναι να μην σταθούμε εκεί, καθώς η παιδεία του καθενός θέτει τα όρια του μυαλού και της προσωπικότητάς του. Θα μείνω στους ανθρώπους που πήγαν κόντρα στο σώμα τους, όχι όμως και στην ψυχή τους. Σε εκείνους που πάλεψαν για την γυναικεία τους υπόσταση και που κατάφεραν να αποδεχθούν την αλήθεια τους ενάντια σε έναν κόσμο που έχει μάθει να σνομπάρει το διαφορετικό και να κρίνει χωρίς να σκέφτεται.

Από τα ανωτέρω συνειδητοποιεί κανείς ότι, αυτοί οι άνθρωποι χρήζουν προσοχής και σεβασμού από την κοινωνία, έχουν δικαιώματα σαν το υπόλοιπο κοινωνικό σύνολο, διαθέτουν προσωπικότητα, είναι από οικογένειες σωστές και πρέπει να αντιμετωπίζονται, όσο είναι δυνατόν και το επιτρέπει ο χαρακτήρας του καθένα, ισότιμα και αξιοκρατικά. Σκοπός της συγκεκριμένης λοιπόν, ποιοτικής έρευνας, ήταν να φανερωθούν οι πτυχές της ζωής τους, οι αξίες και τα δικαιώματά τους και πως δεν υπάρχουν διακρίσεις όταν μιλάμε για την ανθρώπινη οντότητα, για το τελειότερο δημιούργημα του Θεού.

Οι διεμφυλικοί είναι δίπλα μας, είναι πολλές φορές ενεργά μέλη της κοινωνίας μας, ίσως έχουν κάτι να μας δείξουν και να μας πουν, γι' αυτό τον λόγο, σημαντικό είναι να κατανοήσουμε πως και αυτοί είναι συνάνθρωποί μας, μας έχουν ανάγκη και περιμένουν συμπεριφοράς και αντιμετώπισης με βλέμμα καθαρό, γεμάτο κυρίως από ανθρωπιά.

Βιβλιογραφικές αναφορές

Adams Eve M., Cahill Betsy J., Ackerlind Stacy J. (2005). A qualitative study of Latino lesbian and gay youths' experiences with discrimination and the career development process. *Journal of vocational Behavior*, 66, pp.199-218.

Allen Frederick M.D. (1938). Homosexuality in relation to the problem of human difference. *Philadelphia Child Guidance Clinic, read at the American Psychiatric Association in San Francisco*, June 6-10.

Allport, G. W. (1954) *The nature of prejudice*. Reading, MA: Addison- Wesley

Barlow H. David, Durand V. Mark. *Abnormal psychology. An integrative approach*

Bozett Frederic W., University of Oclahoma, (1982). Heterogenous couples in heterosexual marriages: gay men and straight women. *Journal of Marital and Family Therapy*, January 1982, pp. 81-90.

ΓιαννακόπουλοςΚ., 2006. Σεξουαλικότητα. Θεωρίες και Πολιτικές της Ανθρωπολογίας. Αθήνα: Αλεξάνδρεια

Cass, V. (1979). Homosexual identity formation: A theoretical model. *Journal of Homosexuality*, 4 (3), 219-235.

ChungY. Barry, Georgia State University (2003). Ethical and professional issues in career assessment with lesbian, gay and bisexual persons. *Journal of Career Assessment*, 11, pp. 96-112.

Cohen. L. &Manion. L., 1994. Μεθοδολογίαεκπαιδευτικήςέρευνας. Αθήνα: Μεταίχμιο

Croteau James M., Lark Julianne S. (2009). On being lesbian, gay or bisexual in student affairs: a national survey of experiences on the job. *NASPA Journal*, Vol. 46, no. 3.

Day Nancy E., Schoenrade Patricia (2000). The relationship among reported disclosure of sexual orientation, anti-discrimination policies, top management support and work attitudes of gay and lesbian employees. *Personnel Review*, Vol. 29, Iss. 3, pp. 346-363.

Drydakis Nick (2009). Sexual orientation discrimination in the labour market. *Labour Economics*, 16, 364-372.

Eisner, E. W. (1991). *The enlightened eye: Qualitative inquiry and the enhancement of educational practice*. New York, NY: Macmillan Publishing Company.

Eliason Michelle J., DeJoseph Jeanne, Dibble Suzanne, Deevey Sharon, Chinn Peggy. (2011). Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender and queer/questioning nurses' experiences in the workplace. *Journal of Professional Nursing*, Vol. 27, No. 4, pp. 237-244.

Elliot G. Mishler, 1996. Συνέντευξη έρευνας. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα

- Elmslie Bruce & Tebaldi Edinaldo (2007). Sexual orientation and labor market discrimination. *J Labor Res*, 28, pp. 436-453.
- Embrick David G., Walther Carol S., Wickens Corrine M. (2007). working class masculinity: keeping gay men and lesbians out of the workplace. *Sex roles*, 56, pp. 757-766.
- Herek, G.M., 1994. Assessing attitudes towards lesbians and gay men: a review of empirical research with the ATLG scale. In Greene, B., Herek, G.M., (Eds.), *Lesbians and Gay psychology*. Sage, Thousands Oaks, CA.
- Ιωσηφίδης, Θ. (2001) «Η Μέθοδος των Focus Groups στην Κοινωνική Έρευνα: η Περίπτωση του Ερευνητικού Προγράμματος MEDACTION». Εισήγηση στο «Διεθνές Επιστημονικό Συνέδριο: Κοινωνικές Εξελίξεις στην Σύγχρονη Ελλάδα και Ευρώπη», Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών (ΕΚΚΕ), Σύλλογος Ελλήνων Κοινωνιολόγων (ΣΕΚ). Αθήνα, Πάντειο Πανεπιστήμιο. 24-26 Μαΐου.
- Ιωσηφίδης, Θ., 2003. Ανάλυση ποιοτικών δεδομένων στις κοινωνικές επιστήμες. Αθήνα: Κριτική
- Ιωσηφίδης, Θ., 2008. Ποιοτικές μέθοδοι έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες. Αθήνα: Κριτική
- Κελπανίδης, Μ., 1999. Μεθοδολογία της παιδαγωγικής έρευνας με στοιχεία στατιστικής. Θεσσαλονίκη: Κώδικας
- Klein Fritz, (1993). The bisexual option. *American Institute of Bisexuality Inc.*
- Kirby Susan (2006). American gay and lesbian student leaders' perceptions of job discrimination. *Equal Opportunities International*, Vol. 25, Iss. 2, pp. 126-140.
- Kort, J. (2008). *Gay Affirmative Therapy for the Straight Clinician: The Essential Guide*. W. W. Norton & Company
- Κυριαζή, Ν., 1999. Η Κοινωνιολογική Έρευνα. Κριτική Επισκόπηση των Μεθόδων και των Τεχνικών. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Kvale S. & Brinkmann S., 1996. *Interviews: Learning the Craft of Qualitative Research Interviewing*
- Λάζος, Γ., 1998. Το Πρόβλημα της Ποιοτικής Έρευνας στις Κοινωνικές Επιστήμες. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Levine, M., Leonard, R., 1984. Discrimination against lesbians in the workforce
- Lewis Gregory B. (2003). Modeling nonprofit employment: why do so many lesbians and gay men work for nonprofit organizations? *Administration & Society*, 42, p. 720-745.

- Mason J., 2003. Η διεξαγωγή της ποιοτικής έρευνας. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
- Mason J., 2010. *Qualitative Researching*. Αθήνα: Πεδίο
- Mason J., 2011. Angela Dale. ed. *Understanding Social Research*. London: Sage
- Mishler, E.G. (1996) *Συνέντευξη Έρευνας*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Μπονίδης. Κ., 2004. Το περιεχόμενο του σχολικού βιβλίου ως αντικείμενο έρευνας. Διαχρονική εξέταση της σχετικής έρευνας και μεθοδολογικές προσεγγίσεις. Αθήνα: Μεταίχμιο
- OmotoAllenM. &KurtzmanHowardS., 2005. *Sexual Orientation and Mental Health. Examining Identity and Development in Lesbian, Gay and Bisexual People*. American Psychological Association.
- O’Ryan Leslie W. and McFarland William P. (2010). A phenomenological exploration of the experiences of dual career lesbian and gay couples. *Journal of Counseling & Development*, Vol. 88, pp. 71-78.
- Pharr, S., 1998. *Homophobia: a weapon of sexism*. ChardonPress, LittleRock
- Παρασκευοπούλου – Κόλλια Ευφροσύνη - Άλκηστη, κοινωνιολόγος της εκπαίδευσης (2008). *Μεθοδολογία ποιοτικής έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες και συνεντεύξεις*.
- Peräkylä, A. (1997) “Reliabilityandvalidityinresearchbasedontranscripts” στοSilverman, D. (Επίμ.) *Qualitative Research. Theory, Method and Practice*. London: Sage Publications.
- Pervin Lawrence A.; John Oliver P., 2001, (επιστημον. Επιμέλεια: Μπρούζος Α.) *Θεωρίες προσωπικότητας. Έρευνα και εφαρμογές*. Αθήνα: Τυπωθήτω - Γιώργος Δάρδανος
- RaginsBelleRose (2004). Sexual orientation in the workplace: the unique work and career experiences of gay, lesbian and bisexualworkers. *Research in Personnel and Human Resources Management*, Vol. 23, pp. 35-120.
- Robson, C., 2002. *Real World Research, Second Edition*. Oxford: Blackwell.
- Ronner Amy D., 2005. *Homophobia and the Law*. American Psychological Association.
- Rosario, M., Schrimshaw, E. W., Hunter, J., & Braun, L. (2006). Sexual identity development among gay, lesbian and bisexual youths: Consistency and change over time. *J. Sex Research*.
- Rosario VA. (2006). An Interview with Cheryl Chase. *Journal of Gay and Lesbian Psychotherapy*. Vol. 10, issue 2, pp. 93-104.

- Savin – Williams, Ritch C., 2000. Mom, Dad, I am Gay. How Families negotiate coming out. American Psychological Association.
- Schmidt Christa K., Miles Joseph R., Welsh Anne C. (2011). Perceived discrimination and social support: the influences on career development and college adjustment of lgbt college students. *Journal of Career Development*, 38, pp. 293-309.
- Seidman Steven, Meeks Chet &Traschen Francie, State University of New York at Albany (1999). Beyond the Closet? The Changing Social Meaning of Homosexuality in the United States. *Sexualities*, 2, pp. 1-34.
- Siegelman Marvin (1974). Parental background of male homosexuals and heterosexuals. *Archives of Sexual Behavior*, Vol. 3, No. 1, pp. 3-18.
- SiegridSchafer(1977). Sociosexual behavior in male and female homosexuals: a study in sex differences. *Archives of Sexual Behavior*, Vol. 6, No. 5, pp. 355-364.
- Silverman, D. (2000) Doing Qualitative Research. A Practical Handbook. London: Sage Publications.
- Silverman, D. (1997) (Επίμ.) Qualitative Research. Theory, Method and Practice. London: Sage Publications.
- Σταλίκας Αναστάσιος, 2005. Μέθοδοι έρευνας στην ψυχολογία. Αθήνα: ΕλληνικάΓράμματα
- Stein Arlene, Plummer Ken, University of Essex (1994). “I can’t even think straight”, queer theory and the missing sexual revolution in sociology. *Sociological Theory*, Vol. 12, Issue 2, pp. 178-187.
- Taylor Bridget (1999). “coming out” as a life transition: homosexual identity formation and its implications for health care practice. *Journal of Advanced Nursing*, 30 (2), pp. 520-525.
- Telljohan Susan K., Price James H. (1991). School counselors’ perceptions of adolescent homosexuals. *Journal of School Health*, Vol. 61, No. 10, pp. 433-438.
- Trau Raymond Nam Cam and HartelCharmine E.J. (2004). One career, two identities: an assessment of gay men’s career trajectory. Centre for Business Research, Deakin University, Malvern, Australia. *Career Development International* Vol. 9, No. 7, pp. 627-637.
- Troiden Richard R. (1988). Homosexual identity development. *Journal of Adolescent Health Care*, 9, pp. 105-113.

Walters Andrew S, and Moore Lisa J. (2002). Attention all shoppers, queer customer in aisle two: investigating lesbian and gay discrimination in the marketplace. *Consumption, Markets and Culture*, Vol. 5 (4), pp. 285-303.

Weichselbaumer Doris (2003). Sexual orientation discrimination in hiring. *Labor Economics* 10, pp. 629-642.

Weinberg, D. (2002) (Επίμ.) *Qualitative Research Methods*. Oxford: Blackwell.

Ηλεκτρονικές πηγές

www.emeraldinsight.com

www.onlinelibrary.wiley.com

www.tandfonline.com

www.sciencedirect.com

www.iatronet.gr

www.el.wikipedia.org

www.e-psychology.gr

www.e-psychologia.gr

www.mixanitouxronou.gr

www.transgenderassociation.gr

www.colouryouth.gr

www.synigoros.gr

www.lifo.gr

www.10percent.gr

www.apa.org